

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ
ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
ЖӘНЕ ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТІ

ХАБАРШЫСЫ

“ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
АЙМАҚТАНУ” СЕРИЯСЫ

ИЗВЕСТИЯ

КАЗАХСКОГО УНИВЕРСИТЕТА
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА

СЕРИЯ «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

OF KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF
INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

SERIES “INTERNATIONAL RELATIONS AND
REGIONAL STUDIES”

ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

3 (41) 2020

АБЫЛАЙ ХАН АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР ЖӘНЕ
ӘЛЕМ ТІЛДЕРІ УНИВЕРСИТЕТИ
КАЗАХСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ И
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ ИМЕНИ АБЫЛАЙ ХАНА
KAZAKH ABLAI KHAN UNIVERSITY OF INTERNATIONAL RELATIONS AND
WORLD LANGUAGES

3 (41) 2020

ISSN 2411-8753 (Print)

ISSN 2710-3633 (Online)

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ

ХАБАРШЫСЫ

«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және
АЙМАҚТАНУ» сериясы

ИЗВЕСТИЯ

КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и
РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»

BULLETIN

of Ablai Khan KazUIRandWL
series “INTERNATIONAL RELATIONS and
REGIONAL STUDIES”

Алматы
«Полилингва» баспасы
2020

© «Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті» Акционерлік қоғамының «Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ Хабаршысы-Известия» ғылыми журналының «Халықаралық қатынастар және аймақтану» сериясы таралымы, Қазақстан Республикасының Инвестициялар мен даму жөніндегі министрліктің Байланыс, ақпараттандыру және ақпарат комитетінде тіркелген. Алғашқы есепке қою кезіндегі нөмірі мен мерзімі № 674, 18.05.1999 ж. Тіркелу күзлігі 10.04.2015 жылғы № 15196-Ж

Бас редактор

Құнанбаева С.С., филология ғылымдарының докторы, профессор,
ҚР ҰҒА-ның академигі, Алматы, Қазақстан

Жауапты редактор

Шаймарданова З.Д., тарих.ғ.д., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Редакция алқасы мүшелері

Абсаптаров Г.Р., саяси ғ.к., доцент, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы,
Қазақстан

Аллез Г., доктор PhD, Әлеуметтік ғылымдар жоғары мектебі, Париж,
Франция

Аренова А.А., Алматы қаласындағы ҚР СІМ өкілдігінің саяси тобының
жетекшісі, Алматы, Қазақстан

Байсұлтанова К.Ш., саяси ғ.к., профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Бүлекбаев С.Б., филос.ғ.д., профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы,
Қазақстан

Галиев А.А., т.ғ.д., профессор, профессор, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

Гессе Р., философия докторы, с.ғ.д., хабилизиттік профессор, Фрайбург
университеті, Германия

Жабина Ж.Р., с.ғ.д., доцент, Қазақстан Республикасы Тұңғыш Президенті
- Елбасының кітапханасының Халықаралық қатынастар қызметі, Нұр-Сұлтан,
Қазақстан

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Вайкато Университеті, Жаңа Зеландия / Waikato
University, Hamilton, New Zealand

МакКленнен С. (McClennen S.), PhD, Пенсильвания Университеті,
Филадельфия, АҚШ/ University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-ті, Прага, Чех Республикасы, Charles
University, Prague, Czech Republic

Шабаль П. (Chabal P.), PhD, Гавр Университеті, Франция / Le Havre University,
France, Гавр, Франция

Шуқыжанова А.Н., PhD, Абылай хан ат. ҚазХҚжӘТУ, Алматы, Қазақстан

Шығарылымға жауапты

Джекебаева М.А., филос.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан

© Научный журнал «Известия» КазУМОиМЯ имени Абылай хана, серия «Международные отношения и регионоведение» Акционерного общества «КазУМОиМЯ имени Абылай хана» зарегистрирован в Комитете связи, информатизации и информации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан. Номер и дата первичной постановки на учет № 674, 18.05.1999 г. Регистрационное свидетельство № 15196-Ж от 10.04.2015 г.

Главный редактор

Кунанбаева С.С., ректор КазУМОиМЯ им. Абылай хана, академик НАН РК,
доктор филологических наук, Алматы, Казахстан

Ответственный редактор

Шаймарданова З.Д., д.и.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Члены редакционной коллегии

Абсаттаров Г.Р., к.полит.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Аллез Г., доктор PhD, Высшая школа социальных наук, Париж, Франция

Аренова А.А., руководитель политическокой группы Представительства МИД
РК в г. Алматы, Алматы, Қазақстан

Байсултанова К.Ш., к.полит.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана,
Алматы, Казахстан

Булекбаев С.Б., д.филос.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Галиев А.А., д.и.н., профессор, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Гессе Р., доктор философии, хабилитированный доктор политических наук,
профессор, Фрайбургский университет, Германия

Жабина Ж.Р., д.п.н., доцент, Служба международных связей Библиотеки
Первого Президента Республики Казахстан - Елбасы, Нур-Султан, Казахстан

Зиркер Д. (Zirker D.), PhD, Университет Вайкато, Новая Зеландия / Waikato
University, Hamilton, New Zealand

МакКленнен С. (McClennen S.), PhD, Пенсильванский Университет,
Филадельфия, США / University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Хорак С. (Horak S.), PhD, Карлов Ун-т, Прага, Чешская Республика, Charles
University, Prague, Czech Republic

Шабаль П. (Chabal P.), PhD, Университет Гавра, Франция / Le Havre University,
France, Гавр, Франция

Шукыжанова А.Н., доктор PhD, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

Ответственный за выпуск

Джекебаева М.А., к.филос.н., доцент, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы,
Казахстан

© Scientific journal «Bulletin» of Ablai khan KazUIR&WL. Series «International Relations and Regional Studies» of JSC “Ablai khan Kazakh University of International Relations and World Languages” is registered in Communication, Informatization and Information Committee of Ministry for Investment and Development, Republic of Kazakhstan. Number and date of first registration №674, from 18.05.1999. Certificate N 15196 – G, 10.04.2015.

Editor in chief

Kunanbayeva S.S., Doctor of Philology, Professor,
Academician of NAS of the RK, Almaty, Kazakhstan

Executive Editor

Shaymardanova Z.D., d.of hist. sc., associate professor, Ablai khan KazUIRandWL,
Almaty, Kazakhstan

Responsible for issue

Jekebayeva M.A., c.philos.sc., ass.professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

Editorial team members

Absattarov G.R., cand.ofpolit.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

Arenova A.A., Chief of political group, Representation of MFA of the RK in Almaty,
Almaty, Kazakhstan

Baysultanova K.Sh., cand.ofpolit.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

Bulekbaev S.B., D.of philos.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

Galiev A.A., d. of hist.sc., professor, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Chabal P., PhD, Le Havre University, France

Hallez X., PhD, EHESS, Paris, France

Hesse R., Dr. of philosophy, Habilit. Prof. of Pol/ sciences, Freiburg University,
Germany

Horak S., PhD, Charles University, Prague, Czech Republic

McClennen S., PhD, University of Pennsylvania, Philadelphia, USA

Mukan S., PhD, UIB, Almaty, Kazakhstan

Shukyghanova A., PhD, Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan

Zhabina Zh.R., D. of polit.sc., associate professor, International Cooperation
Department, the Library of the First President of the Republic of Kazakhstan - Elbassy,
Nur-Sultan, Kazakhstan

Zirker D., PhD, Waikato University, New Zealand

Responsible for issue

Jekebayeva M.A., c.philos.sc., ass.professor Ablai khan KazUIRandWL, Almaty,
Kazakhstan

moregion.bulletin@ablaikhan.kz

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

I Бөлім. ТАРИХИ ЖАДЫНЫҢ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРҒА ӘСЕРІ

Раздел I. ВЛИЯНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ НА МИРОВУЮ ПОЛИТИКУ И МЕЖДУНАРОДНОЕ ОТНОШЕНИЕ

I Part. THE INFLUENCE OF HISTORICAL MEMORY ON WORLD POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

- Айдарбеков З.С.** «Рухани жаңғыру» и задачи образования: новые горизонты военно-патриотического воспитания молодежи и динамика идей: к 75-летию победы во второй мировой войне»7-17
- Айдарбеков З.С.** Екінші дүниежүзілік соғыстағы жеңістің 75 жылдығына орай: «рухани жаңғыру» және тәрбие міндеттері: жастарға әскери-патриоттық тәрбие берудің жаңа көкжиектері және идеялар динамикасы.....7-17
- Aidarbekov Z.S.** Spiritual revival and the tasks of education: new horizons of military-patriotic education of youth and the dynamics of ideas: to the 75th anniversary of victory in the second world war»7-17
- Хайруллаева В.Х.** Ұлы соғыстар және философиялық аксиологияда адам құндылықтарына бетбұрыс18-28
- Хайруллаева В.Х.** Великие войны и поворот к человеческим ценностям в философской аксиологии18-28
- Khairullayeva V. Kh.** The Great Wars and the turn to Human Values in Philosophical Axiology18-28
- Мақашева Ж.С.** Деятельность Казахского государственного учительского института иностранных языков в 1941 году28-34
- Мақашева Ж.С.** 1941 жылғы Қазақ мемлекеттік шет тілдер мұғалімдер институтының қызметі28-34
- Makasheva Zh.S.** Activities of the Kazakh state teaching institute of foreign languages in 194128-34
- Жүзтаева Б.Н.** «Ұлы Отан соғысына Қазақстан әйелдерінің қатысуы».....35-40
- Жүзтаева Б.Н.** Участие женщин в Великой Отечественной войне35-40
- Zhuztayeva B.N.** Participation of women in the Great Patriotic War35-40
- Карабаева З.М.** Ұлы Отан соғысы жылдарындағы Қазақстандағы білім беру және жоғарғы мектеп40-48
- Карабаева З.М.** Образование и высшая школа в Казахстане в годы Великой Отечественной войны40-48
- Karabaeva Z.M.** Education and high school in Kazakhstan during the Great Patriotic War40-48

II Бөлім. ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕР

Раздел II. ЗАРУБЕЖНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

II Part. FOREIGN STUDIES

- Belov S.G., Hamidullin B.L.** Tatars military commanders of the Great Patriotic War in memory of the people49-57
- Белов С.Г. Хамидуллин Б.Л.** Татары-военачальники Великой Отечественной Войны в памяти народа49-57
- Белов С.Г. Хамидуллин Б.Л.** Ұлы Отан Соғысындағы татар- әскер-басылар халықтың жадында49-57

Salakhiev R.R. Fate of Kazakhstan warriors in researches of searchers of Tatarstan	57-63
Салахиев Р.Р. Судьбы воинов-казахстанцев в исследованиях поисковиков Татарстана	57-63
Салахиев Р.Р. Қазақстандық жауынгерлер тағдыры Татарстанның ізденушілерінің зерттеулерінде	57-63
Minikhanov F. G. Soldiers ' letters from the front: the trench truth about the war	64-73
Миниханов Ф.Г. Солдатские письма из фронта: окопная правда о войне.....	64-73
Миниханов Ф.Г. Майдандағы сарбаздар хаттары: соғыс туралы шындық.....	64-73

III Бөлім. ЖАС ҒАЛЫМДАР ЗЕРТТЕУЛЕРІ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСАТ
Раздел III. ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ И ГЕОПОЛИТИКА
III Part. RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS AND GEOPOLITICS

Шотанова Г.А., Ужкенов Е.М. Рядовые герои победы (на примере Султангалиева Олжағали и Кулова Боранғали)	74-83
Шотанова Г.А., Ужкенов Е.М. Жеңістің қатардағы батырлары (Султанғалиев Олжағали және Құлов Боранғали мысалында)	74-83
Shotanova G.A., Uzhkenov E.M. Ordinary heroes of victory (on the example of Olzhagali Sultangaliev and Borangali Kulov)	74-83
Джекебаева М.А. Ұлттық құндылықтарды дәріптеу – Отан алдындағы негізгі міндет	83-90
Джекебаева М.А. Продвижение национальных ценностей - главная задача перед страной	83-90
Jekebayeva M.A. Promotion of national values - main tasks before the country	83-90

І Бөлім.
ТАРИХИ ЖАДЫНЫҢ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК САЯСАТ ЖӘНЕ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАРҒА ӘСЕРІ
Раздел I.
ВЛИЯНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ НА МИРОВУЮ
ПОЛИТИКУ И МЕЖДУНАРОДНОЕ ОТНОШЕНИИ
I Part.
THE INFLUENCE OF HISTORICAL MEMORY ON WORLD
POLITICS AND INTERNATIONAL RELATIONS

УДК 234.7

DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.001

«РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» И ЗАДАЧИ ОБРАЗОВАНИЯ: НОВЫЕ
ГОРИЗОНТЫ ВОЕННО-ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ
МОЛОДЁЖИ И ДИНАМИКА ИДЕЙ: К 75-ЛЕТИЮ ПОБЕДЫ
ВО ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЕ»

Айдарбеков З.С.¹,

¹д. филос. н., профессор

заведующий кафедрой современной истории Казахстана и
мировоззренческих дисциплин КазУМОиМЯ им. Абылай хана
Алматы, Казахстан, zeinabil@mail.ru

Аннотация. Тема патриотизма очень отчетливо звучит сегодня во всех выступлениях Президента Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаева. Юбилей Победы – это еще одна и очень своевременная возможность напомнить о ценностях мирной жизни, о важности защищать эти ценности. В любых сложнейших испытаниях и условиях наш народ способен объединиться и стать несокрушимой силой. Юбилей Победы – это еще одна и очень своевременная возможность напомнить о ценностях мирной жизни, о важности защищать эти ценности, значимость цены свободы и мирного существования наших граждан для молодых - основная задача государства.

Наше государство особое внимание уделяет, формированию патриотизма, гражданственности и ценностных ориентиров молодёжи, при этом считая наиболее важным подростковый и юношеский возраст. Именно в это время закладываются основы будущей жизненной позиции человека, поэтому основная роль в формировании ценностных

ориентиров возложена на систему образования и культуры.

Ключевые слова: Победа, Советский народ, 75-летие Великой Победы второй мировой войны.

В предверии 75- годовщины Великой Победы во Второй мировой войне, наш Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана готовился заранее, но в связи с пандемией коронавируса, охватившей почти весь мир, когда все страны стоят единым фронтом против коронавируса, мы вынуждены проводить занятия и конференции в Онлайн-режиме, так как эта дата наполнена особым смыслом. Это – наша история, наша боль, на всех фронтах и в тылу советские люди каждый день сражались и трудились для будущей Победы, это священная память о погибших на полях сражений наших отцов и дедов. Помимо организационных и воспитательных моментов, по четкой и креативной реализации плана мероприятий, очень важно, с каким настроением мы все подойдем к этому празднику, и особенно важно, насколько в праздник будет вовлечена молодежь.

Ежегодно 9 мая в Казахстане, как и во всём мире отмечается один из главных государственных праздников -День Победы советского народа в Великой Отечественной войне 1941-1945 годов. Когда мы вновь осознаём всю грандиозность и масштаб Победы над фашизмом, которая явилась огромным испытанием для всех народов Советского Союза, в том числе и для казахского народа. За свободу родной земли боролся весь многонациональный народ СССР, все несли тяжелейшую ношу войны. В любых сложнейших испытаниях и условиях наш народ способен объединиться и стать несокрушимой силой. Тема патриотизма очень отчетливо звучит сегодня во всех выступлениях Президента Республики Казахстан Касым-Жомарт Токаева. Юбилей Победы – это еще одна и очень своевременная возможность напомнить о ценностях мирной жизни, о важности защищать эти ценности.

Нынешний 2020 год – год знаменательный, всё человечество отмечает 75-летие Победы и в эти нелёгкие дни карантина и самоизоляции для всех нас, мы вынуждены дистанционно проводить научно- практическую онлайн конференция приуроченную к юбилею Великой Победы на тему «75-летие Великой Победы: память, уроки, перспективы исследований». Сквозь пространство и время струится свет Победы, рожденный в горниле Великой Отечественной войны 1941–1945 годов, наполняя особым смыслом и содержанием нашу историю, культуру, жизнь общества и каждого человека.

Невиданный героизм при защите Москвы осенью 1941 года проявили тысячи воинов из Казахстана, Сибири и Центральной Азии.

Москва, будучи столицей СССР, имела стратегическое значение — от результата битвы за Москву зависел исход войны. На фронт из Казахской ССР в те годы, было мобилизовано более 1,2 миллиона солдат, 12 стрелковых, четыре кавалерийские дивизии, семь стрелковых бригад, около 50 отдельных полков и батальонов. За подвиги в Великой Отечественной войне 524 казахстанцев были удостоены звания Герой Советского Союза, Халык Кахарманы, в том числе две девушки — казашки Маншук Маметова и Алия Молдагулова удостоены звания Герой Советского Союза. 110 казахстанцев награждены орденом Славы трех степеней. Сколько страданий пришлось пережить народу в годы Великой Отечественной войны, сколько искалеченных, изломанных жизней! Наша молодёжь должна помнить и гордиться подвигом советского народа во Второй мировой войне.

Битва за Москву — самое важное решающее сражение Великой Отечественной войны, тысячи бойцов и командиров проявили невиданный героизм. Воины 316-й стрелковой дивизии под командованием генерала И. В. Панфилова 16 ноября 1941 года остановили удар танковых и пехотных частей врага. Конечно же, при обороне столицы было множество других примеров мужества и героизма среди тысячи советских воинов, но именно подвиг героев-панфиловцев остался в истории и сыграл в годы войны исключительную мобилизующую роль, о силе и мужестве героев ходили легенды. О подвиге казахстанцев вскоре узнала вся страна, в историю она вошла как подвиг 28 героев-панфиловцев.

Один из них - выдающаяся личность в истории Казахстана, Халық Қахарманы, легендарный полководец, известный писатель, книги которого пронизаны патриотизмом и истинно народный батыр Бауыржан Момышулы. Он прошел через всё горнило войны, начав ее в звании старшего лейтенанта и закончив полковником, при обороне Москвы участвовал в 27-и боях. Командовал батальоном, полком и дивизией. Умелое руководство комбата позволило на 3 дня задержать фашистов на подступах к Москве у Волоколамского шоссе. Героический боевой путь батальона под командованием Бауыржана Момышулы описан в художественно-исторической книге Александра Бека «Волоколамское шоссе». За проявленные мужество и героизм в битве под Москвой капитана Бауыржана Момышулы в 1942 году представили к званию Героя Советского Союза, к сожалению, получил он его лишь посмертно - 11 декабря 1990 года. Сам Бауыржан Момышулы говорил: «...Мои судьи - время и народ», он был кумиром для Че Гевары, а книга «Волоколамское шоссе» стало настольной книгой Президента Кубы Фиделя Кастро. В 1963 году было опубликовано интервью с Фиделем

Кастро. На вопрос: «Кого вы могли бы назвать героем Второй мировой войны?» Кастро ответил: Героя книги Александра Бека «Волоколамское шоссе» - казаха Момышулы.

Выдающийся военачальник, Герой Советского Союза Бауыржан Момышулы в своих воспоминаниях писал, что война явилась переломным и поворотным пунктом и в истории казахского народа, оставив неизгладимый след в сердцах миллионов наших соотечественников. И до сих пор участие казахстанцев в Великой Отечественной войне – тема благородная и волнует не только их современников, но будет актуальной и в будущем.

Сегодня необходимо переосмысление Современной истории Казахстана с новых позиций для того, чтобы не допустить искажения сути и содержания исторических событий. История воспитывает в людях благородные качества, учит справедливости на примерах великих людей, способствует формированию новых взглядов на окружающий мир. Современные потомки славных тюрков-казахов, советских людей непременно должны знать, помнить и защищать свою историю, свои национальные ценности, свои святыни и своих исторических личностей. Даже спустя 75 лет, история вновь взывает к нашему разуму и к нашей бдительности, молодёжь не должны забывать, что идеи расового превосходства и исключительности привели к самой кровопролитной войне. Весь многонациональный Советский Союз совершил бессмертный подвиг спасения Отечества и народ-победитель определил исход Второй мировой войны.

Не случайно День Победы – это праздник, который с годами не только не тускнеет, но занимает всё более важное место в нашей жизни. В неё было вовлечено почти 80 процентов населения Земли, погибло более 60 миллионов людей, порабощены, оккупированы многие государства Европы. Самая кровопролитная в истории человечества, самая жестокая война была закончена. Огромную роль в создании антигитлеровской коалиции сыграл Премьер-министр Великобритании У. Черчилль, во многом его стараниями Франция, Англия и особенно США с их огромными материальными ресурсами выступили на стороне СССР. Помощь по ленд-лизу сыграла огромную роль в снабжении советской экономики (порох, сталь, бензин, продукты, автомашины, радиостанции и т.д.). И мы должны быть благодарны союзникам за их помощь, особенно в самые тяжелые первые месяцы войны.

Научные исследования последних лет «Народ в потоке истории» архивные документы со всего мира, Госпрограмма «Мәдени Мұра» показывают, что та история, которая нам известна «со школьной скамьи» во многом ненаучна и содержит в себе много ненаучных конструкторов,

целью которых было искажение, фальсификация и принижение истории Казахстана, за счет «дефрагментации», а также за счет «очень сложного языка повествования», который на корню мог убить интерес к истории в силу своего канцеляризма и ограниченности. История – это память человечества, одна из самых интересных и полезных наук, на мой взгляд, если ты не знаешь свою историю – значит, ты еще не сформировался как гражданин и Личность.

Сегодня мы видим попытки исказить, переписать историю или просто предать забвению. Но сколько бы лет ни прошло, мы никогда не забудем какими невосполними утратами далась нам Великая Победа! Спустя 75 лет мы продолжаем помнить эту войну и чтить память погибших. Это – священная память о погибших на полях сражений, сыновий и гражданский долг всех подрастающих поколений нашей страны - долг перед поколением победителей - сохранить историческую память о Великой Отечественной войне, отдать дань благодарности за героический подвиг в Великой Отечественной войне живым ветеранам войны и трудового фронта. Наши отцы и деды пережили невыносимые страдания, лишения и утраты. Воевали не щадя своей жизни, на пределе человеческих сил. Проявили высочайший пример благородства и подлинного патриотизма.

История Казахстана знала немало войн и сражений, горечь потерь и поражений, годы лихолетий и радость победы. Новое осмысление темы, новые исследования позволяют нам рассмотреть историю Великой войны более широко. Наш священный долг — помнить о вкладе каждого народа и человека, кто оборонял страну от фашистских захватчиков, кто трудился на полях, фабриках и заводах. Их общий бессмертный подвиг был и останется самым ярким, столь необходимым сегодня, символом высочайшего патриотизма, единства и духовной мощи.

В Казахстане на фронт было мобилизовано около 25% населения, что было значительно выше, чем в целом по стране. К примеру, мой дед Тортбай Айдарбеков в возрасте 44 года был призван на фронт в 1941 году, будучи единственным кормильцем в семье, имея на руках 4 малолетних детей и ещё беременную жену, воевал, был в немецком плену, бежал из концлагеря, воевал в рядах Французского Сопротивления у Шарль де-Голя. Нам надо понять, что попасть в плен еще не значит стать предателем. В защиту прав военнопленных в свое время была принята Женевская конвенция, которую отказался признать И. Сталин. Подобный шаг советского государства обернулся адскими муками для многих и многих без вины пострадавших людей. Это говорит об отсутствии гуманизма и сочувствия, причем многие

казахстанцы попадали в самое пекло войны: в битву под Сталинград, Ржевск, на Курскую дугу. Подобные причины позволяли военным комиссариатам оперативно отбирать людей для отправки на передовую. Подсчитано, что на фронт ушло около 70% мужского населения республики в возрасте от 18 до 50 лет.

Многие наши казахстанцы участвовали в освобождении Европы и взятии Берлина. Исследователь Б. Садыкова в книге «История Туркестанского легиона в документах» пишет: «Известны случаи перехода туркестанских легионеров на сторону партизанских движений не только во Франции, но и во всех странах Европы. Такие документы сохранились в архивах этих стран, это требует масштабных и обстоятельных поисков». Но весьма трагична оказалась судьба туркестанских легионеров, вернувшихся на Родину. Как было отмечено в Комиссии по реабилитации жертв политических репрессий Российской Федерации, «жестокое, бесчеловечное отношение к военнопленным сохранялось и многие годы после победы». Самым известным делом в Казахстане стал несправедный суд над 49 бывшими легионерами, которые получили большие сроки лагерей, а некоторые были расстреляны.

Сегодняшняя молодежь – будущие творцы истории нашей современности. Какой она будет, зависит, в том числе от того, как мы будем воспринимать и оценивать «Рухани жаңғыру», прошлое нашей страны и нашего народа и помнить, что это – наша история, история наших предков, история нашей страны, где будут жить наши потомки. Наша Победа бесценна! В Победе — и торжество обретенной свободы, радость вернувшихся с войны, вера в собственные силы и гордость за свое Отечество. Мы — молодое поколение Независимости, обязаны хранить и беречь наследие и память великой Победы!

На вопрос «Что такое Рухани жаңғыру?», думаю, что это в первую очередь, приобщение подрастающего поколения к культурному наследию предков, обращение к фундаментальным ценностям казахского народа, в перечне которых «культура, духовность, прагматизм в поведении» и «знания» занимают особое место в воспитании личности, способной к культурной идентификации. Основной долг всех последующих поколений нашей страны - долг перед поколением победителей - сохранить историческую память о Великой Отечественной войне, не оставить в забвении ни одного погибшего солдата, отдать дань благодарности за героический подвиг живым ветеранам войны и трудового фронта.

На протяжении всей истории человечество уделяло пристальное внимание проблемам воспитания патриотизма, гражданственности и

становления подрастающего поколения. Думая о будущем, государство понимает, что за политическими и экономическими реформами нельзя забывать, как идет процесс формирования нового поколения казахстанских граждан, её адаптация к новым условиям? «Истинный показатель цивилизации - не уровень богатства и образования, не величина городов, не обилие урожая, а облик человека, воспитанного страной» - эти слова американского философа и поэта Ральфа Эмерсона очень точно характеризуют важность этой проблемы.

Патриотическое сознание является одной из важнейших составляющих идейно-ценностного комплекса личности, социальной группы, общества в целом. Патриотизм можно назвать гражданской религией современного человека. Ж.Ж. Руссо, предложивший термин «Гражданская религия», свел ее догматы к двум постулатам правосознания: «святость общественного договора и законов». М. Уолцер предлагает уже целую систему гражданского вероучения и отправления его культа: «Гражданская религия включает в себя полный набор политических доктрин, исторических повествований, знаковых фигур, памятных дат и мемориальных ритуалов, посредством которых государство запечатлевается в душах своих граждан, в особенности молодежи и лиц, недавно вступивших в гражданство». Патриотизм означает, прежде всего, внутреннюю, духовно-душевную связь с Родиной, преданность и любовь к ней, чувство сопричастности к ее истории и судьбам. Эта связь формируется на уровне глубоких ценностно-смысловых структур ментальности, не всегда доступных артикуляции в рациональных категориях и стертых от частого употребления слова, идеологически-пропагандистских лозунгах и т.д.

Мы живем в реальности, которая уже существенно изменилась, в таком измерении, когда прежние методики, основанные на советской модели, а также модели транзитного общества во многом утратили силу, когда власть вынуждена реагировать на новые запросы и реалии. Сегодняшняя молодежь – творцы истории нашей современности, живущие надеждой на лучшее будущее. Каким оно будет, зависит, от того, как глубоко мы постигнем “Рухани жаңғыру”, прошлое нашей страны и народа. Только расширяя знания, изучая реальную историю, философию и родную культуру, мы сможем глубже осмыслить ценный опыт, особенность и уникальность пути нашей страны, Республики Казахстан.

Президент Республики Казахстан К-Ж.Токаев и руководство нашей страны считают необходимым ознакомление молодёжи с основными принципами концепции «слышащего» государства, чтобы правительство и акимы эффективно реагировали на жизненные

потребности граждан, способствовали развитию политических партий с целью поддержки и продвижения плюрализма в казахстанском обществе. Общество должно быть уверено, что в ближайшее время получит здоровое, развитое поколение, способное не только реформировать социально-политическую и экономическую жизнь Казахстана, но и вывести страну на новые горизонты. Опыт истории убедительно показывает, что без глубоких изменений в политическом сознании людей невозможны никакие общественные перемены. Интеграция, глобализация оказывают сегодня решающее влияние на все сферы человеческой жизни – экономику, культуру, образование и т.д.

Наше государство особое внимание уделяет, формированию патриотизма, гражданственности и ценностных ориентиров молодёжи, при этом считая наиболее важным подростковый и юношеский возраст. Именно в это время закладываются основы будущей жизненной позиции человека, поэтому основная роль в формировании ценностных ориентиров возложена на систему образования и культуры.

В XXI веке наша казахстанская молодёжь должна мыслить категориями третьего тысячелетия, адекватно отвечать его вызовам и ставить перед собой амбициозные цели. Среди молодой плеяды казахстанцев есть сочетающие опыт работы на высоком международном уровне и хорошую жизненную школу, умеющие просчитывать на десять ходов вперёд и идти к намеченной цели. Оптимизация процесса формирования казахстанского патриотизма и гражданственности молодого поколения имеет своим неперенным условием разработку широкого спектра теоретических проблем социализации личности, взаимоотношения поколений, диалектики традиций и инноваций в процессах культурной преемственности, ценностных оснований личной и групповой идентичности и т.д.

Между тем необходимым условием устойчивого экономического развития Казахстана, продвижения по пути социально-политической демократизации, воспитания казахстанского патриотизма, гражданственности и духовно-нравственного оздоровления общества, реализация его интеллектуального и культурного потенциала является философское осмысление причин распространения и путей преодоления негативных тенденций в развитии молодежной субкультуры, таких как:

- девальвация духовно-нравственных ценностей;
- утрата надежных социально-мировоззренческих, смысло-жизненных ориентиров;
- распространение в молодежной среде установок на девиантное поведение, в том числе в его демонстративных и крайних формах

(правовой нигилизм, наркомания, преступность);

- кризис институциональных форм социализации, в том числе образовательно-воспитательной системы, ведущий к преобладанию стихийной социализации с сопутствующими ей асоциальными установками, социально неприемлемыми формами самовыражения.

Дорогие студенты, только расширяя знания, изучая реальную историю и культуру нашей страны, мы сможем глубже осмыслить нелегкие уроки истории нашей страны — Республики Казахстан. В недалеком прошлом мы все близко стояли у пропасти обезличивания, потери национального кода и культурной самобытности казахов. Обретение Независимости спасло нас от манкуртизма и вернуло к поискам наших истинных истоков. История показывает не только трудности, горькие ошибки и невзгоды прошлого, но и времена взлетов, и великих побед, определявших судьбы народов и государств.

Война закончилась 9 мая 1945 года в Берлине полной капитуляцией Германии. 1418 дней Великой Отечественной войны стали наиболее напряженным периодом в истории советского государства, в том числе и Казахстана. Всю ее тяжесть на своих плечах вынесли простые солдаты и офицеры. Не жалея жизней, они переломили хребет фашистскому зверю и водрузили Знамя Победы над рейхстагом. Низкий поклон и благодарность всем, кто выстрадал и заслужил Победу! В числе тех, кто брал Берлин, было много казахстанцев. А среди водрузивших Знамя Победы также были лейтенант Рахимжан Кошкарбаев и рядовой Григорий Булатов из 674-го стрелкового полка. Прошло семьдесят пять лет со дня Победы, но мы помнит все, вечная память тем, кто отдал жизнь, кто отвоевал для нас мир.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Власть как ценность и власть ценностей: метаморфозы свободы. – Алматы: Институт философии и политологии, 2007. – 470 с.

[2] Казахстан в период Великой Отечественной войны [Электр. ресурс]. – Режим доступа: <https://e-history.kz/ru/history-of-kazakhstan/show/9265/> – (дата обращения: 24.08.2020).

[3] Герои Великой Отечественной войны [Электр.ресурс]. – Режим доступа: inform.kz https://www.inform.kz/ru/geroi-velikoy-otechestvennoy-bauyrzhan-momyshuly_a2760232 – (дата обращения: 22.08.2020).

[4] Bulekbayev S.B., A.T. Dauytova. Nuclear weapon phenomenon in the world policy system // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». - 2020. - № 2.- P.49-55

[5] Шаймарданова З.Д. Основные теории исследования миграции // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». - 2020. - № 2.- С. 7-12.

[6] Есим Г. Жастар философиясы // Диалог Авразия-Казахстан. – 2008.- № 12.

REFERENCES

[1] Vlast' kak tsennost' i vlast' tsennostey: metamorfozy svobody. (Power as a value and valueal power: metamorphose of freedom) – Almaty: Institut filosofii i politologii, 2007. – 470 p.

[2] Kazakhstan v period Velikoy Otechestvennoy voyny [Elektr.resurs]. (Kazakhstan in period of Great Patriotic War). – Rezhim dostupa: <https://e-history.kz/ru/history-of-kazakhstan/show/9265/> – (data obrashcheniya: 24.08.2020).

[3] Geroi Velikoy Otechestvennoy voyny [Elektr.resurs]. (Hero of Great Patriotic War) – Rezhim dostupa: [inform.kzhttps://www.inform.kz/ru/geroi-velikoy-otechestvennoy-bauyrzhanmomyshuly_a2760232](https://www.inform.kz/ru/geroi-velikoy-otechestvennoy-bauyrzhanmomyshuly_a2760232) – (data obrashcheniya: 22.08.2020).

[4] Bulekbayev S.B., A.T. Dauytova. Nuclear weapon phenomenon in the world policy system. (Nuclear weapon phenomenon in the world policy system). Izvestiya KazUMOиMYA im. Abylay khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». - 2020. - № 2.- R.49-55.

[5] ShaImardanova Z.D. Osnovnyye teorii issledovaniya migratsii. (Main theories in researches of migration) Izvestiya KazUMOиMYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». - 2020. - № 2.- p. 7-12.

[6] Yesim G. Zhastar filosofiyasy. (Youth philosophy). Dialog Avraziya-Kazakhstan. – 2008.- № 12.

ЕКІНШІ ДҮНИЕЖҮЗІЛІК СОҒЫСТАҒЫ ЖЕҢІСТІҢ 75 ЖЫЛДЫҒЫНА ОРАЙ: «РУХАНИ ЖАҢҒЫРУ» ЖӘНЕ ТӘРБИЕ МІНДЕТТЕРІ: ЖАСТАРҒА ӘСКЕРИ-ПАТРИОТТЫҚ ТӘРБИЕ БЕРУДІҢ ЖАҢА КӨКЖИЕКТЕРІ ЖӘНЕ ИДЕЯЛАР ДИНАМИКАСЫ

Айдарбеков З.С.¹,

филос.ғ.д., профессор

Қазақстанның қазіргі заманғы тарихы және
дүниетанымдық пәндер кафедрасының меңгерушісі,

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,

Алматы, Қазақстан, zeinabil@mail.ru

Андатпа. Патриотизм тақырыбы бүгін Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың барлық сөйлеген

сөздерінде айқын көрсетілген. Жеңіс мерейтойы - бұл бейбіт өмір құндылықтарын, осы құндылықтарды қорғаудың маңыздылығын еске түсірудің тағы бір дер кезінде мүмкіндігі. Кез-келген қиын сынақ пен жағдайда біздің адамдар біріктіре алады және бұзылмайтын күшке айналады. Жеңіс мерейтойы - бұл бейбіт өмірдің құндылықтарын, осы құндылықтарды қорғаудың маңыздылығын, азаматтар үшін бостандық пен бейбіт өмір бағасының маңыздылығын еске түсірудің тағы бір дер кезінде мүмкіндігі - мемлекеттің басты міндеті

Біздің мемлекет жасөспірімдер мен жастарды ең маңызды деп санай отырып, жастардың патриотизмін, азаматтығын және құндылықтарын қалыптастыруға ерекше назар аударады. Дәл осы кезде адамның болашақ өмірлік ұстанымының негізі қаланды, сондықтан құндылық бағдарларын қалыптастырудағы басты рөл білім мен мәдениет жүйесіне жүктелді.

Тірек сөздер: Жеңіс, Кеңес адамы, екінші дүниежүзілік соғыстың жеңістің 75 жылдығы.

SPIRITUAL REVIVAL AND THE TASKS OF EDUCATION: NEW HORIZONS OF MILITARY-PATRIOTIC EDUCATION OF YOUTH AND THE DYNAMICS OF IDEAS: TO THE 75TH ANNIVERSARY OF VICTORY IN THE SECOND WORLD WAR»

Aidarbekov Z.S.¹,

¹D.philos.sc., professor

Head of the Department of Contemporary History of Kazakhstan and worldview disciplines Ablai Khan KazUIRandWL

Almaty, Kazakhstan, zeinabil@mail.ru

Abstract. The theme of patriotism is very clearly voiced today in all the speeches of the President of the Republic of Kazakhstan Kassym-Zhomart Tokaev. The Victory Anniversary is another and very timely opportunity to recall the values of a peaceful life, the importance of protecting these values. In any difficult test and conditions, our people are able to unite and become an indestructible force. The Victory Anniversary is another and very timely opportunity to recall the values of peaceful life, the importance of protecting these values, the significance of the price of freedom and peaceful existence of our citizens for young people is the main task of the state.

Our state pays special attention to the formation of patriotism, citizenship and values of youth, while considering adolescence and youth the most important. It was at this time that the foundations of the future life position of a person were laid, therefore the main role in the formation of value orientations was assigned to the system of education and culture.

Keywords: Victory, Soviet people, 75th anniversary of the Great Victory of World War II.

Статья поступила 13.09.2020

ӘӨЖ 342

DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.002

ҰЛЫ СОҒЫСТАР ЖӘНЕ ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АКСИОЛОГИЯДА АДАМ ҚҰНДЫЛЫҚТАРЫНА БЕТБҰРЫС

Хайруллаева В.Х.¹,

¹философия ғылымдарының кандидаты, PhD, доцент

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,

Алматы, Қазақстан, khairullaeva@mail.ru

Андатпа. Мақалада ХХ ғасырдың философиялық аксиологиясында жаңа құндылық бағдарларының қалыптасуына түрткі болған екі ұлы әлемдік соғыстың салдары қарастырылып, талданады. Адам мәселесі, оның мақсаты, мәні, болмыстың құндылығы философияда әрқашан маңызды болып келген. Әсіресе, бұл тарихтың маңызды кезеңдерінде ерекше өзектілікке ие болады. Мақалада Екінші дүниежүзілік соғыстан (ТМД үшін-Ұлы Отан соғысы) кейін өмірді, тіршілік етуді және адам өмірінің мәнін түсінуде бетбұрыс болғанына назар аударылады. ХХ ғасырдың екінші жартысында адамды ең жоғары және маңызды құндылық ретінде бағалаған иррационалды философиялық тенденциялар өзекті болды. Осылайша, мақала экзистенциалистердің терең индивидуализм мен субъективтілікке сіңген аксиологиялық дүниетанымына назар аударады.

Тірек сөздер: Ұлы соғыстар, Екінші дүниежүзілік соғыс, құндылықтар, классикалық емес философия, экзистенциализм, иррационализм, аксиологиядағы бетбұрыс, адам өмірі, адам болмысы, адамның ішкі субъективті әлемі, эмоциялар, шекаралық жағдайлар.

Біз жаңа миллениумның жаңа ғасырының да үшінші декадасына аяқ бастық. Адамзаттың түрлі саладағы жетістіктерінің триумфы деп атап жүрген жаһандану жағдайында өмір сүрудеміз. Алайда осы адамзат мақтанышына арқау болған жаңа мыңжылдықта, жаһандану заманында коронавирус сияқты көзге көрінбейтін індет бүгінгі таңда бүкіл әлем жұртшылығын қорқыныш пен жеке изоляция немесе оқшаулану жағдайына тәуелді етіп отыр. Біз Ұлы Отан соғысының Жеңісіне 75 жыл толған торқалы мерекені, өкінішке орай, осындай оқшаулану жағдайында тойлауға мәжбүр болып отырмыз. Сондықтан осы орайда өзімнің мүлде басқа «таным теориясы» саласында маман болуыма қарамастан қолыма қалам ұстатқан жайт, адамзатқа төнген қауіп-қатер кезеңінде, өмір мен өлім арпалысқан сынақ дәуірінде дүниетанымдық құндылықтардың өзгерісі, жаңа құндылықтарға

бетбұрыстың бағыты және осы сынақтардан адамзаттың сабақ алу қажеттігі жайындағы пікірімді жеткізу ниетінен туғанын айтып өткім келеді.

Адамзат өз тарихында талай талай сұрапыл соғыстарды бастан кешкені баршаға мәлім. Адамзат тарихына көз жүгіртер болсақ, соғыс адамзаттың саналы тарихының жолсерігі сынды болып кеткендігі сияқты қорқынышты ақиқатты амалсыз мойындамай болмас. Тарих талай халықтардың болмысына қауіп төндірген, оларда үрей мен қорқыныш тудырған соғыс сынды зұлаMATтың әлемді де, адамдарды да тоздырып, рухани кемтар еткендігіне куә. Сондықтан бұл проблема философтарды да бей-жай қалдырмайтыны айқын. Философтар әрқашан өз трактаттарында соғыс адамның табиғи қажеттігінен немесе түрлі әлеуметтік сыртқы факторлардан туындауы туралы мәселені философиялық ой елегінен өткізуге тырысқан. Әрине бұл өте терең және күрделі мәселе екені белгілі.

Алайда осы мақалада бұл мәңгілік проблеманы емес, ал осы соғыс, нақтырақ айтқанда Екінші дүниежүзілік соғыс сияқты ұлы соғыстардың зардаптарынан туындай келе философиялық дүниетанымда көрініс тапқан құндылықтар философиясындағы, яғни аксиологиядағы өзгерістер мен адамға деген бетбұрыс проблемасына назар аударғымыз келеді. Әрқашан философияда сол дәуірдің негізгі бет-бейнесі мен сипаты өз ізін қалдырып, өз көрінісін табатыны белгілі. Сондықтан атақты Гегельдің «Философия – ойда бейнеленген дәуір» тұжырымымен келісе отырып, «XX ғасырдағы соғыстар бізге қандай сабақ қалдырды?», «Философиялық аксиологияда қандай өзгерістер қалыптасты?», «Қазіргі таңда осы құндылықтар өзекті ме?» деген сұрақтарға осы ықшам мақала аясында ой өрбітіп көруге тырысамыз.

Баршамызға белгілі, XX ғасыр бүкіл адамзатты дүр сіркіндіріп, ғасырлар бойы қаншама ұрпақтардың жинақтаған гуманизм мұраттарына шүбә келтіретін және де ақыл-ойдың прогресіне деген сенімге селкеу түсіретін екі дүниежүзілік қантөгіс соғыстан басталды. Соғыс бұл тарихи уақытқа дейін де беймәлім феномен емес, ал жоғарыда айтқандай адамзаттың серігіне айналып кеткен болса да, оның ерекшелігі сонда, соңғы соғыстар ауқымы, келтірген зардабы, қатысушылардың көптігі мен олардың әлемдік саясаттағы алатын орнына қарай тым жойқын соғыстар болған еді. Сондықтан көптеген зерттеушілер өз еңбектерінде бұл соғыстарды дүниежүзілік ауқымға ие болғандықтан «ұлы соғыстар» деп атап жүр.

XX ғасырға дейін адамзат ара дүркін болып тұратын қақтығыс, жанжал, соғыстарда жеке бір халықтарды және жеке мәдениеттерді жоғалтып алатын, бірақ жалпы алғанда адамзат тарихы ары қарай

жалғаса беретін. Алайда осы екі дүниежүзілік соғыс қамту аумағы мен келтірген шығыны жағынан соғыс мәселесін ерекше қарауды талап ететін жойқын қиратушы феноменге айналдырды.

Сандарды сөйлетейік. Статистикалық деректерге сүйенсек бірінші дүниежүзілік соғысқа 1,1 миллиард тұрғыны бар 33 ел қатысыпты (бұл сол кездегі халықтың шамамен 62%-ы). Қалпына келтірілмейтін деп аталатын адам шығыны 25 миллион адамды құрады, оның ішінде 9,5 миллион адам соғыс даласында қайтыс болды, 0,5 миллион адам бомбалаудан, 10 миллион адам аштық пен індеттен көз жұмды. Екінші дүниежүзілік соғыста 62 мемлекет қатысып, олардың саны 1,7 млрд адам болды (бұл сол кездегі жер бетіндегі тұрғындардың 78% -дан астамы), қалпына келтірілмейтін шығын яғни адам шығыны 55 миллионға жетті. Майдан даласында 27 миллион әскер, тылда бомбалаудан 1,5 миллион, концлагерьлерде 11 миллион, партизандық соғыста 2 миллионнан астам адам, аштық пен эпидемиядан 1 миллион адам қаза тапты. Екінші дүниежүзілік соғыстағы біздің елдің (КСРО) адам шығыны қазір 27 миллионға бағаланады, бұған дейін олар 20 миллионға тең деп саналған болатын, алайда соңғы мәліметтер бойынша КСРО үшін бұл көрсеткіш қайта қаралды [1].

Эмоциясыз жалаң цифрлар, бірақ қаншама қыршынынан қиылған тағдырлар, қаншама ойран болған отбасылар, жесірлер мен жетімдер... Статистика тек сандарды сөйлетеді, ал философияның ерекшелігі ол адамның субъектив әлеміне де үңілуге тырысады. Герменевтикалық пайымдау жасап көрейік.

Философияда герменевтика деп аталатын бағыт түсіну аспектісін зерттейді. Оның негізгі әдісі - бастан кешу, оқиғаны эмоциялық қабылдау сияқты иррационалдық тәсілдерді қолдана отырып объектіге, оның жағдайына баға беру. Осы герменевтикалық тұрғыдан сол тарихи кезеңнің трагедиясын, концлагерьлердегі сұмдық өмірді бастан кешкен тұтқындардың ішкі сезімдерін, ұлынан айрылған ананың қасіретін, жалпы адамзаттың куә болған өмірін түсінуге тырысып көру, әрине ғылымның қолынан келетін шаруа емес. Сондықтан философиялық герменевтика адамдарды тек ғылыми ақиқатты тануға емес, ал субъективтік жасырын адам әлемінің ақиқатына да назар аударуға бағыттайды.

Сонымен бұл ұлы соғыстар философияда қандай өзгерістерге жол ашты?

Ұлы соғыстар, әсіресе Екінші дүниежүзілік соғыс философияда құндылықтар басымдығында бетбұрыс жасады деуге үлкен негіз бар. Адамның өмірі соншалықты құнсыз болып қалғанда, оның жан және тән азабы материалдық прагматикалық құндылықтар астында

тасада қалғанда, не тіпті медициналық сорақы эксперименттер осы азаптарды әдейі қайталап жатқанда дүниенің мәндік доминантасы жайында ой қозғайтын философтарда бұл өткінші құбылыс ретінде өтіп кеткен жоқ. Сондықтан XIX ғасырдың екінші жартысында қалыптасқан бейклассикалық бағдар осы соғыстан кейінгі жылдары жоғары өзектілікке ие бола бастады.

Осы орайда классикалық философия негіздерінің мәніне де шолу жасап өтейік. Оның негізгі идеялары неміс классикалық идеализмінің философиясында көрініс тапқан болып, басты ұстанымдары жүйелік тұтастыққа, толықтыққа, монизмге ұмтылады. Бұл көзқарастың негізінде әлемдік табиғи реттілік ретінде қарау және оны рационалды (латыншадан *ratio* – ақыл) түсінуге деген сенім болды. Қысқаша айтқанда бұл философия сыртқы әлемнің реттелгендігі мен оның универсалдық негіздерін рационалды тану мүмкіндігі туралы идеяға негізделді. Бұл көзқарас бойынша әлемнің байланыстары, тіпті соның ішінде адамның өз ішкі әлемі де саналы субъектінің танымына қол жетімді нысан бола алады. Бұл бағыттың басты идеялары адам ақылының басымдығы, еркіндік пен әділдікке негізделген қоғамның үздіксіз даму идеясы және адамның табиғатқа үстемдігі туралы идеялар болды. Сондықтан классикалық философияда таным, ғылым, әділдік, абсолют, ақиқат сияқты категориялар мен оларға байланысты проблемалар ең басты ұғымдар және басты мәселелер ретінде қарастырылды.

Алайда екі жойқын I және II дүниежүзілік соғыстардың нәтижелері бұл парадигмаларға жаңа көзқарастан қарауды талап ететін бейклассикалық философияның өзектілігін арттырды және адамды ең жоғары және басты құндылық деп бағалайтын, адам өмірін оның индивидуалдық, субъективтік ішкі жан дүниесінің болмысы ретінде қарастыратын жаңа иррационалдық философиялық бағыттардың пайда болуына ықпал етті. Иррационализм жалпы дүниенің ақылға бағынбайтын немесе ақыл, логика арқылы түсіну және түсіндіру мүмкін болмаған құбылыстарына назар аударады. XX ғасырдың екінші жартысында философтар дүниенің негізгі құндылықтары бұл ғылым да, таным да, тіпті абсолюттік ақиқат та емес, ал адамның өзі, адамның иррационал аспектілері, яғни адамның жан дүниесі, ішкі сезім әлемі екеніне назар аудара бастады.

Екінші дүниежүзілік соғыстан соңғы бейбіт өмірде бейклассикалық философияда адамның өмір сүруіне ерекше мән беретін экзистенциализм (французшадан *existentialisme* және латыншадан *existentia* – өмір сүру) бағыты қалыптасты. Ал философиялық аксиологияда (грекшеден *axios* — құндылық, *logos* — ілім) адамға басты құндылық ретінде қарайтын антропологиялық мазмұндағы бетбұрыс

жүзеге асты. Бұл бұрылыстың неліктен болғанын түсінуде саяси және идеологиялық себептер өте маңызды. XX ғасырдағы адамзаттың басына түскен драмалық, терең қайғылы оқиғалар, дәлірек айтқанда, екі дүниежүзілік соғыстан еуропалық зиялылар ең маңызды сабақ алды немесе Батыс Еуропа рационализмінің мұрасы болып табылатын және Ағартушылық идеалдарын оның негізгі ретінде түсіндіруші философияның бүкіл тәжірибесі біршама өз беделінен айрылды. Тіпті Батыс Ағартушылығының керемет бесігі саналған Германияның өзі нацистік идеялардың вирусынан қорғансыз болып шықты.

Классикалық Батыс философиясының пафосы егер біз рационалдық принциптеріне сүйенсек, ол «эрқашан біз өзімізді түрлі ұнамсыз жағдайлардың қаупінен қамтамасыз ете аламыз, бұл рационалдық моральдік принциппен байланысты және бізді сөзсіз жақсылыққа жетелейді», - деген ұстанымдар арқылы қалыптасқан болатын. Алайда екінші дүниежүзілік соғыстың орын алуы, оның тіпті сол классикалық философияның отаны болған Германия тарапынан басталуы, ал 1945 жылы 6 және 9 тамызда Жапонияның Хиросима мен Нагасаки қалаларында АҚШ-тың сұрапыл атом бомбасын сынап көруімен байланысты адамзаттық маңызды оқиғалар XX ғасырдағы классикалық рационалдылықтың жоғарыда айтқан міндеттерді шешуде қауқарсыз екендігін көрсетіп берді.

Экзистенциализм философиясы ертерек, XX ғасырдың 30-шы жылдары қалыптасуына қарамастан 60-жылдары жоғары танымалдыққа ие болды. Экзистенциализм – адам болмысын оның ерекшелігі мен қайталанбастығы фокусынан қарастыратын бағыт. Оның өкілдері адамдардың санасында өзінің өшпес ізін қалдырған оқиғаларды саралап дүниені қайта өзгертуден гөрі, сол адамдарның өмір сүруіне, оның қайшылықтарға толы дүние тебіренісіне, оның өмірінің мән-мағынасын анықтауға т.с.с. сұрақтарға жете көңіл бөлінуіне жіті назар аударуға тырысты. Экзистенциализм философиясының негізін қалаған ойшылдарға Мартин Хайдеггер (1888-1976 жж.) мен Карл Ясперсті (1883-1969 жж.) (Германия), Жан-Поль Сартр (1905-1980 жж.) мен Альбер Камюді (1913-1960 жж.) (Франция), Н.А. Бердяев (1874-1948 жж.) пен Л.И. Шестовты (1866-1938 жж.) (Ресей), Виктор Франклді (1900 ж.) (Австрия), Хосе Ортега-и-Гассетті (1883-1955 жж.) (Испания) және тб. жатқызуға болады.

Сонымен XX ғ. Еуропа цивилизациясының дағдарысы зерде мен адамгершілік құндылықтарына деген күмәндануды тудырып, трагедияға толы адам мәселесін тікелей философиялық таразыға салды. Бұл саладағы анықталған ең бірінші жаңалық – ғылым мен техника дамыған сайын адам болмысының тұрақсыздығы мен нәзіктігінің өсуі.

Мұндай күрделенумен қатар қатыгезденіп жатқан дүниеде тұрақтану үшін, адам ең алдымен өзінің ішкі өмірін талдап, соның негізінде өзінің мүмкіндіктері мен қабілеттерін ашуы қажет. Мұндай адам өміріне қас дүниеде адам өзінің рухы арқылы ғана қарсы тұра алады. Олай болса, адамға ең керекті нәрсе - ол зат, материя, я болмаса идея, таным философиясы емес, негізінен алғанда, - адамның өзінің жеке өмір сүру философиясы. Адам ешқандай объект, өндірістің, я болмаса танымның құралы емес, ол субъект — ерікті, өз-өзіне жауапкершілікті болмыс. Сондықтан адам өмір сүруі де философияның зерттеуінде басқаша қырынан қарастырылуы тиіс.

Мысалы адам өмірі туралы айтар болсақ, әрқашан оның сыртқы параметрлеріне тоқталамыз, ол қандай ұлттың өкілі, қайда туды, қай жерде және қандай білім алды деген сияқты статистикалық жалпы және хронологиялық уақыттық өлшемдегі сипаттарға тоқталамыз. Адамның өмірі оның сыртқы факторлармен өлшенетін биографиялық аспектісіне негіздеп түсіндіріледі. Алайда адамның ақиқат өмірі деген не? Адамның нағыз өмірі қайда өтіп жатыр?

Бұл сұрақтарға экзистенциалистердің көпшілігі «нағыз өмір – бұл адамның ішкі әлемінде өтіп жатады», - деп жауап береді. Шынымен де адамның өмірі деген ұғымға жалпы анықтама беру өте қиын. Әрбір адам – ерекше жаратылыс және ол сыртқы дүниеге танылмайтын ішкі эмоция әлеміне ие. Әрбір адам өз өміріндегі түрлі оқиғаларды түрлі эмоционалдық деңгейде қабылдайды. Сыртқы өмір – бұл түрлі оқиғалар ағынынан тұратын болса, нағыз өмір – адамның әрбір мезетте, әрбір қас қағым сәтте сол оқиғаларды қалай қабылдауында, қандай жан дүниесіндегі тебіреністер мен толғаныстар арқылы сезіне білуінде. Ал – бұл сыртқа танылмайтын, сырттан қол сұғу мүмкін болмаған адамның ішкі интимдік әлемі. Осы орайда оқырмаға түсінікті болу үшін интимдік ұғымының мағынасын қазақша сөздіктерден таппағандықтан, орысша сөздіктерден қарап айқындап кетуді жөн санадық. С.И. Ожеговтың [2] сөздігінде бұл термин «сокровенный, душевный, глубоко личный» немесе «ішкі жасырын, шынайы, терең өзіндік» деген сияқты мағыналармен анықталса, Т.Ф. Ефремова [3] сөздігінде – «жеке адамға ғана, оның жеке өміріне ғана қатысты» деген мағынамен айқындалған. Демек, адамның нағыз шынайы экзистенциясы, өмір сүруі оның жасырын рухани субъективті жан дүниесінде өтеді. Болып жатқан оқиғаларға оның реакциясы, немесе оларды қабылдаулары жинала келе өмір деген тізбекті құрайды. Өмір дегеніміз әрбір адам үшін әртүрлі. Өмір – бұл жеке адамның эмоциялар тізбегі. Олай болса, соғыс қасіретін бір не бірнеше емес, ал бүкіл жер бетіндегі халықтар тартқан ұлы соғыстардан кейін философияда жалпы

адам өмірінің универсалдық аспектілері емес, ал жеке индивидтың, жеке адамның өмірінің мәні үлкен құндылыққа ие болуы, адамның сүруі, оның сезімге толы болмысына мән беру мәселесінің көтерілуі кездейсоқ емес екені түсінікті болар.

Экзистенциализм философиясында «шекаралық жағдай» деген категорияға көп көңіл бөлінеді. Адамның шын болмысын ашатын өмірдің өзі мен оның тәжірибесі. Экзистенциалистердің пікірінше, өліммен бетпе-бет келген, оның алдында қорқыныш сезген адамның дүниеге және оның құндылығына деген көзқарасы өзгереді. Өмір мен өлімнің шекерасы, яғни адамның терең дағдарыста болған кезінде (ауру, соғыс, апат) ол өзінің шынайы мәні мен болмысын ашады. Шекаралық жағдай - өмір мен өлімнің екі арасында қалған жағдайда, немесе оны саналы бастан кешу жағдайында адамда болатын үрей мен алаңдау, түңілу мен ұмтылыс, уайымдау мен қамқорлық және тб сезімдердің арпалысы және олардың адам өмір сүруінің нағыз мәнін айқындайтын сәттері. Тек осындай адам өмір сүруіне қауіп төнген жағдайда, оның жан дүниесі терең сілкініске ұшырағанда ғана, «өмір сүру» тебіренісінің негізінде ғана адам өз өмірінің қайталанбайтын ерекше мән-мағынасын терең аша алады.

Сондықтан соғыс қасіретін бастан кешкен адамның өмірі мен дүниеге көзқарасы кейін ешқашан бұрынғыдай болмайды. Орыс жазушысы Ю.В. Бондарев та өз еңбектерінде соғыс жылдарында құндылықтарды қайта бағалау жүреді деп санайды. Оның пікірінше соғысқа дейінгі, бейбіт өмірді адамдар шынайы құндылық ретінде қабылдай бастайды. Соғыс кезіндегі әріптестердің өлімі, тұрақты өлім қаупі сезімі адамды іштей өзгертіп, оны азап шектіреді, сонымен бірге адамдардағы ерлікті, жеңіске деген ұмтылысты күшейтеді, нағыз өмірді бағалауға үйретеді.

Шынында да, соғыс әр адамның тағдырында із қалдырады, оның ішкі әлемін, көзқарастарын өзгертеді. Адамдар жоғары моральдық құндылықтарды қайта қарастырады. Мысалы Л.Н.Толстойдың «Соғыс және бейбітшілік» эпикалық романында Андрей Болконскийдің дүниетанымы соғыс әсерінен түпкілікті өзгереді. Егер бастапқыда князьдің дүниетанымы әскери жалаң даңқ пен ұлы ерлік туралы дабырашыл идеяларға толы болса, Осстерлицтің жанында жараланғаннан кейін ол өзінің армандарының түкке тұрғысыз екенін түсінеді, бұрынғы табынған кумирі Наполеоннан көңілі қалады. Ластанудан, қан мен өлімнен өтіп, мыңдаған адамдардың азабын өз көзімен көріп, Болконский тұрақты құндылықтарды: отбасына, табиғатқа деген махаббатты, бүкіл адамзатқа және Жаратушыға арналған діни махаббатты түсінуге және қабылдауға бет бұрады.

Ерлікке тіпті басқа көзқарастан қарай бастайды. Ол соғыстың амбиция үшін жасалған ұлылық пен даңққа еш қатысы жоқ екеніне сенімі ұлғайып Отанның еркіндігі үшін күресетін қарапайым қорғаушы болу миссиясын түсінеді. Князь бұрын өзі байқамаған жоғары моральдық құндылықтарды қабылдап өз елі үшін өмірін қиып дүниеден озады. Бұл - рухани түлеу. Өлім алдындағы Болконский - бұл соғыстың басында болған Болконскийден мүлдем басқа адам.

Әрине бұл мысалдарды жалпыландырған да дұрыс емес болар. Жер бетінде қанша адам болса, сонша қайталанбас құбылыс бар, олардың әрбірінің қайталанбас ішкі әлемі мен дүниетанымы бар. Десек те, философияда антропологиялық бетбұрыстың белең алуы аталмыш факторларға байланысты туындағанын ешкім де теріске шығара алмас.

Енді адамзаттың дүниеге деген көзқарасын өзгертуі қажет болған, алайда өкінішке орай жүзеге асуы бүгінгі таңда да күмәнді болып тұрған және бір жағдайға назар аударайық. Өйткені екінші дүниежүзілік соғыстың ең қорқынышты жаңалығы – ол келтірілген адам шығынынан да, концлагерлерден де, адамға жасалған небір азапты эксперименттерден де асып түсетін жаппай қырып-жою қаруының қолданылуы болды. Бұл адамзат тарихы кітабының жаңа парағына жол ашты десек артық болмас әрине. Демек соғыстың мәні енді локальді сипаттан глобалды немесе жаһандық сипатқа ауысты. Соғыс қаупі бір не бірнеше елдің мәселесі болу ауқымынан шығып, бүкіл адамзаттың тағдырын бір арнада тоғыстыруға қауқарлы жойқын сипат ала бастады. XX ғасырдың екінші жартысынан бастап соғыс мәселесі жергілікті мәселе болудан қалып, бүкіл адамзаттың, қала берді – Жер планетасының тіршілік ету мәселесі ретінде жаңа тұрғыдан көрініс тапты. Қазіргі философиялық пікірталас осы жаһандану қауіп-қатерлері төңірегінде де өрбуде. Бұл пікірталас әлі жабылған жоқ. Керісінше философияда осы бір айқынсыздықтың, яғни, адам ақылының немесе рационалдық қабілеттің бейбітшілік, мораль, ізгілік сияқты мәселелерге келгенде қай тұста кемшін кетіп жататыны, оның алдын алу мәселері жайында қиын да терең ізденіс жалғасуда [4].

Сонымен қорытындылар тұста мынадай заңды сұрақ ойға оралады. Коронавирус індеті пандемияға айналып жайлап өршіп бара жатқан бүгінгі әлемде, осы жоғарыда аталған адам құндылығы, оның экзистенциясы жайындағы аксиологиялық тұжырымдар ХХІ ғасырдың технократтық прагматикалық ұстанымдарының көлеңкесінде қалып кетпеді ме екен? Мүмкін бүгінгі жағдай соғыс емес қой деп қарсы пікір айтушылар табылар. Бұл да таласты пікір. Бірақ жылдырымдай жылдамдықпен тарайтын вирустардың талай дамыған елдер мен

гүлденген қалаларды құлазытып шөлге айналдырғанына тарихтың куә болғанын бәріміз білеміз. Олай болса, асқақтаған «космос пен техника» дәуірінде ең мықты деген елдердің өзі халқына оқшаулау жариялап жатқан тұста адам өмірінің мәні жайындағы философиялық сұрақты қайта қозғау қажеттігі тумады ма екен?

Біз соңғы кезеңде әрқашан жаһандану құбылысы адамдар мен мәдениеттерді жақындатқандығы, Жер шарының кішірейіп бара жатқандығы, яғни адамның қозғалысының шапшандығы жоғарылап, оның мобильді жаһандық құбылысқа айналып бара жатқандығы туралы стереотипті қалыптастырдық. Бірақ соңғы оқиғалар Жер шары ғана емес, тіпті қол созым жердегі туысқа барудың да қиын екенін, географиялық кеңістіктің өлшемі өте салыстырмалы екенін дәлелдеп отыр. Сондықтан кеш болмай тұрғанда, пандемия әлемдік трагедияға айналмай тұрғанда адам өмірінің құндылығы адамзаттың ең басты құндылығы екенін ойланайық.

ӘДЕБИЕТ

[1] Южная Е.Д. В чём смысл войны? // Школа жизни.ру: Познавательный журнал. 2015. - № 3. Ожегов С. И. «Словарь русского языка» (1949, 22-е издание, 1990; с 1992 - «Толковый словарь русского языка», совместно с Н.Ю. Шведовой).

[2] Ефремова Т.Ф. Современный толковый словарь русского языка: В 3 т. - М.: АСТ, Астрель, Харвест, 2019.

[3] Булекбаев С.Б., Садыккали Г. Проблемы многополярности в современной теории международных отношений // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». - 2020. - № 2.- С.34-41.

[4] Хохрина Е.Н. Роль философии в проблеме выживания современного человека // Актуальные проблемы российской философии. - Пермь, 2019. – С. 118- 121.

REFERENCES

[1] Yuzhnaya Ye. D.V chom smysl voyny? (What is the meaning of war?) Shkola zhizni.ru: Poznavatel'nyy zhurnal. 2015. - № 3. Ozhegov S. I. «Slovar' russkogo yazyka» (1949, 22-ye izdaniye, 1990; p 1992 - «Tolkovyy slovar' russkogo yazyka», sovmestno s N. YU. Shvedovoy).

[2] Yefremova T. F. Sovremennyy tolkovyy slovar' russkogo yazyka (Modern explanatory dictionary of Russian language).: V 3 t. - M. : AST, Astrel', Kharvest, 2019.

[3] Bulekbayev S.B., Sadykkali G. Problemy mnogopolyarnosti v sovremennoy teorii mezhdunarodnykh otnoshenii. (Problems of

multipolarity in the modern theory of international relations). Izvestiya KazUMOiMYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». - 2020. - № 2.- P.34-41.

[4] Khokhrina Ye.N. Rol' filosofii v probleme vyzhivaniya sovremennogo cheloveka. Aktual'nyye problemy rossiyskoy filosofii. (The role of philosophy in the problem of modern human survival. Actual problems of Russian philosophy).- Perm, 2019. – P. 118- 121.

ВЕЛИКИЕ ВОЙНЫ И ПОВОРОТ К ЧЕЛОВЕЧЕСКИМ ЦЕННОСТЯМ В ФИЛОСОФСКОЙ АКСИОЛОГИИ

Хайруллаева В.Х.¹,

¹кандидат философских наук, PhD, доцент

Казахский университет международных отношений и мировых
языков имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, khairullaeva@mail.ru

Аннотация. Статья рассматривает и анализирует последствия двух великих мировых войн, которые способствовали формированию новых ценностных ориентаций в философской аксиологии XX века. Проблема человека, его цели, смысла, ценности существования, были всегда важными в философии. Но особую актуальность она приобретает в переломные периоды развития истории. В статье акцентируется внимание, что после второй мировой войны произошел поворот в понимании жизни, существования и смысла жизни человека. Во второй половине XX века приобрели актуальность иррациональные философские тенденции, которые оценивали человека как высшую и наиболее важную ценность. Таким образом статья обращает внимание на аксиологическое мировоззрение экзистенциалистов, которое пронизано глубоким индивидуализмом и субъективизмом.

Ключевые слова: великие войны, вторая мировая война, ценности, неклассическая философия, экзистенциализм, иррационализм, поворот в аксиологии, жизнь человека, существование человека, внутренний субъективный мир человека, переживания, пограничные ситуации.

THE GREAT WARS AND THE TURN TO HUMAN VALUES IN PHILOSOPHICAL AXIOLOGY

Khairullayeva V.Kh.¹

¹of Philosophical sciences, PhD, Associate professor

Ablai khan KazUIRandWL, Almaty, Kazakhstan, khairullaeva@mail.ru

Abstract. The article considers and analyzes the consequences of two great world wars, which triggered to the formation of new value orientations

in the philosophical axiology of the twentieth century. The problem of man, his goal, meaning, value of existence, has always been important in philosophy. Especially it acquires particular relevance in the critical periods of the development of history. The article focuses on the fact that after the Second World War there was a turn in understanding of life, existence and meaning of human life. In the second half of the twentieth century, irrational philosophical tendencies that rated a person as the highest and most important value became relevant. Thus, the article draws attention to the axiological worldview of existentialists, which is permeated by deep individualism and subjectivity.

Keywords: Great wars, the second world war, values, non-classical philosophy, existentialism, irrationalism, a turn in axiology, human life, human existence, human inner subjective world, emotions, boundary situations.

Статья поступила 11.09.2020

УДК 355.1

DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.003

**ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАЗАХСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
УЧИТЕЛЬСКОГО ИНСТИТУТА ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ
В 1941 ГОДУ**

Макашева Ж.С.¹

¹докторант факультета Международных отношений
КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан,
email: zhannat.makasheva@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена истории открытия Казахского Государственного учительского института иностранных языков. Учебное заведение было открыто в годы Великой Отечественной войны. Советское правительство приняло решение сохранить имеющиеся высшие учебные заведения, открывать высшие учебные заведения, имеющие особую необходимость в годы войны. Основными требованиями к ним были: совершенствование приема и увеличение численности студентов, выпуск специалистов, борьба за качество подготовки, льготы студентам, изменение учебных планов вузов. Одним из первых шагов перевода высшей школы на военные рельсы явилось введение новых учебных планов, сокращавших сроки обучения в вузах с 5 до 3,5 лет и с 4 до 3 лет.

Ключевые слова: СССР, Великая Отечественная война, патриотизм, советская интеллигенция, высшие учебные заведения, эвакуация, интернационализм, профессиональная деятельность, специалисты иностранных языков, тыл.

В истории развития советского общества Великая Отечественная война является ключевым событием. Пропаганда боевых и трудовых традиций, героизм и самоотверженность советских граждан, в том числе и казахстанцев, в годы войны имеет существенное значение в условиях необходимости усиления патриотического, нравственного, интернационального воспитания молодежи. Сегодня мы вновь возвращаемся к событиям тех времен. История Великой Отечественной войны не может быть осмыслена в полном объеме без исследования вклада в дело победы советской интеллигенции. Профессиональная трудовая деятельность советской интеллигенции в те годы определялось спецификой развития советского общества в военных условиях. Развитие системы высшего образования в годы Великой Отечественной войны осуществлялось по целому ряду направлений. Прежде всего, это сохранение высших учебных заведений, совершенствование приема и увеличение численности студентов, выпуск специалистов, борьба за качество подготовки, льготы студентам, изменение учебных планов вузов. Так, к примеру, одним из первых шагов перевода высшей школы на военные рельсы явилось введение новых учебных планов, сокращавших сроки обучения в вузах с 5 до 3,5 лет и с 4 до 3 лет. Характерной особенностью учебного процесса военной поры стало объединение значительного числа учебных групп в потоки.

Лекционные потоки были укрупнены, студентам малочисленных групп старших курсов расписанием предусматривалась вместо лекций самостоятельная работа по источникам, которые рекомендовались кафедрами. В 1941 г. ГКО установил, что студенты вузов проходят военную подготовку, на занятиях изучался опыт войны. Программа предусматривала совершенствование военных знаний студенток, из числа которых готовились медсестры, военные связистки. В этом контексте, история Казахского Государственного Учительского института иностранных языков это один из примеров, позволяющих понять состояние высшего образования в Казахстане в годы войны.

В Государственном Архиве Республики Казахстан имеется фонд под названием «Казахский Государственный Учительский институт иностранных языков». Институт был создан по Постановлению Правительства СССР № 1696 от 16 сентября 1940 года. Его первым руководителем был назначен Ханахмед Караоглы Меликов. В документах именно этого фонда нашли широкое отражение основные

аспекты работы нашего университета в исследуемый период. Следует отметить, что в настоящее время история Казахского Государственного Учительского института иностранных языков в годы Великой Отечественной войны изучена недостаточно. В отдельных статьях и книгах вклад в Победу преподавателей и студентов института освещается лишь в общей связи с событиями истории самого института. Вопросы системы подготовки специалистов иностранных языков во время войны, а также самоотверженный труд института в тылу нуждаются в разностороннем, взаимосвязанном и более углубленном изучении.

Основными и наиболее информативными документами фонда являются протокола заседаний кафедр и факультетов, на основе изучения которых можно составить представление том, как шла перестройка всей работы института применительно к условиям войны. Летом 1941 года начался прием преподавателей и подготовка к первому набору студентов. Чтобы обеспечить качественный состав, поступающей в Институт молодежи, по Приказу от 9 июля 1941 года, со ссылкой на распоряжение Наркомпроса КазССР, были организованы подготовительные курсы.

Первыми преподавателями подготовительных курсов стали Г. Д. Белая, Н.М. Воинова, Э.Ф. Трейзе. Институт получил разрешение Наркомпроса КазССР принимать на 1 курс лиц, окончивших 9-10 классы. Были зачислены в институт без экзаменов граждане имевшие высшее или незаконченное высшее образование. Среди студентов 1-го набора был консул Китая Чжао-Ден-Чен. Институт имел одного профессора это была заведующая кафедрой немецкого языка М.М. Гухман. С началом войны в институт прибыли преподаватели, эвакуированные из Москвы, Ленинграда, западных районов СССР. Это были специалисты высокой квалификации, такие как В. Н. Андреева (совершенствовала знания французского языка во Франции), Д.Е. Бенсман (до 1941 года преподавала иностранный язык отъезжающим за границу дипломатам), Л.Г. Вольф (преподаватель МГПИИЯ), М.М. Гухман (была заведующей кафедрой и деканом немецкого факультета МГПИИЯ), В.М. Лещинская (работала в Киевском государственном университете). В 1941 году в Алма-Ату прибыли молодые специалисты - выпускники МГПИИЯ – А.М. Быкова, Т. В. Потехина, З.А. Дубатова. В Институте работали преподаватели, эмигрировавшие в СССР из Восточной Европы, США, Новые Зеландии такие как Луиза Робертовна Тодд, Рикама Филипповна Варник, Лора Соломоновна Гольцман, Клара Германовна Фридман. Деканом факультета английского языка стала к.п.н., доцент В.А. Роттенберг-Лиманова, работавшая до эвакуации

в Москве в должности доцента кафедры педагогики и психологии и декана ФАЯ МГПИИЯ. Но на этой должности Вера Александровна проработала недолго, так как вышел Приказ № 135 от 18 ноября 1941 г «Согласно указанию управления Высшей школы Наркомпроса КазССР об использовании доцента Ротенберг Веры Александровны полностью на педагогической работе – освободить тов. Ротенберг В.А. от должности декана факультета Института с сохранением за ней педагогической нагрузки» [1].

В 1941-1942 года в институте осуществлялись меры, направленные на организационно-идеологическое укрепление. Основными направлениями деятельности института стали подготовка специалистов иностранных языков, переводчиков, осуществление качественного обучения, организация внеаудиторной работы, общественно-полезная деятельность сотрудников, преподавателей, студентов.

Нами были просмотрены выписки из протоколов заседаний, докладные записки, отчеты, приказы, годовые отчеты института. Из содержания этих документов мы видим, что 1941-1945 года были временем наибольшего напряжения материальных и людских ресурсов, всплеска советского патриотизма. Несмотря на условия военного времени институт работал, анализировались нерешенные проблемы и намечались пути их устранения, проводились мероприятия для укрепления материальной базы института, предпринимались усилия, чтобы студенты не пропускали занятия, и чтобы занятия проходили на должном теоретико-методическом уровне. В то же время, исследование документов показало, что в своей деятельности руководству и профессорско-преподавательскому составу Института приходилось помимо учебно-методической работы обращать внимание и на решение других вопросов характерных для военного времени.

В ходе становления Института, как высшего учебного заведения, одним из направлений явилась борьба за укрепление дисциплины, как преподавательского состава и студентов, так и всех работников хозяйственной части. В Приказе № 105 от 24 октября 1941 г. была дана четкая установка на укрепление дисциплины: «За последнее время в институте наблюдаются частые пропуски студентами занятий и опоздания на лекции и практические занятия, что является особенно недопустимым в условиях военного времени, когда от всех граждан Советского Союза требуется строжайшая дисциплина. В целях борьбы с дезорганизаторами учебы приказываю: старостам всех групп вести строгий учет посещаемости занятий и давать ежедневные сведения замдиректора по учебной части о нарушениях дисциплины. Запретить вход в аудиторию во время начала занятий всем опоздавшим студентам» [1].

Одним из показателей особенностей деятельности института в условиях военного времени является Приказ № 59 от 16 сентября 1941 г. где было указано, что «с 15 сентября 1941 года вводятся дежурства преподавательского состава и сотрудников института с 12 часов ночи до 6 часов утра по утвержденному графику. Согласно разъяснения Народного Комиссариата Юстиции СССР за неявку на дежурство сотрудники несут такую же ответственность, как за прогул во время работы» [1].

Институт работал в режиме строгой экономии всех средств и именно поэтому мог быть издан Приказ № 148 от 1 декабря 1941 г. о том, что «В связи с наличием ряда случаев дачи заказов со стороны учебной части и заведующими кафедрами на выполнение плакатов и таблиц учебных пособий без особого разрешения, и согласия дирекции, указываю на недопустимость подобного явления. В целях экономии и планового расходования средств на оборудование приказываю составить перечень на необходимые таблицы, учебные пособия и представить на утверждение заместителю директора по учебной части. Заказы на выполнение плакатов, таблиц и т.д. давать только с моего разрешения» (подпись директора института М. Балакаева) [1].

Институт оказывал посильную помощь остро нуждающимся студентам, семьям фронтовиков, одним из доказательств может быть Приказ № 74 от 24 сентября 1941 г «Освободить от оплаты за обучение как жену призванного в ряды РККА в качестве рядового бойца Юликову Евгению Ивановну».

В 1941 году осенью в Казахстане была введена карточная система и поэтому в институте был определен специальный сотрудник, ответственный за этот участок работы. Об этом мы узнаем из Приказа № 143 от 25 ноября 1941 г «С 24 ноября 1941 г тов. Бегунову назначить ответственным лицом для составления списков выдачи и хранения продовольственных карточек» [1].

С 19 сентября по 24 декабря 1941 года из института на основании Повестки райвоенкомата «в связи с уходом в РККА» вышло 12 человек, среди которых были и преподаватели, и студенты института. По Приказам можно установить, что 19 июля 1941 г. самым первым из института был призван шофер-механик товарищ Данилкин В.В. Вторым отправился на фронт директор института товарищ Ханахмед Караоглы Меликов. В Приказе № 38 от 4 сентября 1941 г. было указано «В связи с призывом в ряды РККА с сего числа вр.и.о.обязанности директора возлагаю на заместителя по учебной части Белую Галину Даниловну» [1].

Преподавателями, сотрудниками и студентами, отчисленными из института во второй половине 1941 г. в связи с призывом в РККА были 12 человек: В.В. Данилкин, Мелихов, В.Е. Белокобыльский, В.П. Сушков, А.С. Чекунов, Х.З. Галиакберов, А.А. Орлов, Ф.С. Комиссаров, В.Е. Пиварович, В.А. Якут, К. Сайлханов, В.Л. Скударнов.

Наше внимание привлек Приказ № 53 от 13 сентября 1941 г. «Считать выбывшими из числа студентов Казахского Государственного Института Иностранных Языков, следующих товарищей...». Этот Приказ интересен тем, что в списке указаны полностью фамилии, имя, отчество студентов 13 человек с факультета английского языка, 7 - с факультета немецкого языка, 1- с факультета французского языка. В Приказе нет графы «Основание». Во всех других Приказах указываются только фамилии и инициалы. В этом Приказе без пункта «Основание» указаны фамилии, имена отчества полностью. Во всех других Приказах указываются «отчислен по причине призыва в РККА, в связи с выездом из г. Алма-Ата, в силу неуплаты учебы, по семейным обстоятельствам и т.д.», то есть именно «отчислен», в этом Приказе указано «считать выбывшими». К сожалению, на данный момент в ЦГА нет другой информации об этих 21 студентах «выбывших из института» 13 сентября 1941 г.

Исходя из того, что в ноябре 1941 г. ГКО установил, что студенты вузов проходят военную подготовку по 110-часовой программе, которая предусматривала совершенствование военных знаний студенток, из числа которых готовились медсестры, военные связистки можно предположить, что они могли быть призваны на «особый участок» военного фронта.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Материалы Казахского Государственного Учительского института иностранных языков // Центральный государственный архив Республики Казахстан. Ф. 1641. Д. 80-82.

REFERENCES

[1] Materialy Kazakhskogo Gosudarstvennogo Uchitel'skogo instituta inostrannykh yazykov (Materials of the Kazakh State Teachers Institute of Foreign Languages). Tsentral'nyy gosudarstvennyy arkhiv Respubliki Kazakhstan. F. 1641. D. 80- 82.

ШЕТ ТІЛДЕР ҚАЗАҚ МЕМЛЕКЕТТІК МҰҒАЛІМДЕР ИНСТИТУТЫНЫҢ ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ КЕЗІНДЕГІ ҚЫЗМЕТІ

Мақашева Ж.С.¹,

¹Халықаралық қатынастар факультетінің докторанты
Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӨТУ,
Алматы, Қазақстан, e-mail: zhannat.makasheva@mail.ru

Аңдатпа. Мақала Қазақ мемлекеттік шет тілдер мұғалімдер институтының ашылу тарихына арналған. Бұл оқу орны Ұлы Отан соғысы кезінде ашылды. Кеңес үкіметі қолданыстағы жоғары оқу орындарын сақтап қалуға, соғыс жылдарында әсіресе қажет жоғары оқу орындарын ашуға шешім қабылдады.

Оларға қойылатын негізгі талаптар: қабылдауды жақсарту және студенттердің, бітіруші мамандардың санын арттыру, оқу сапасы үшін күрес, студенттер үшін жеңілдіктер, ЖОО-ның оқу жоспарын өзгерту. Жоғары білімді әскери жолға көшірудің алғашқы қадамдарының бірі жаңа оқу бағдарламаларын енгізу болды, бұл университеттерде оқу уақытын 5 жылдан 3,5 жылға және 4 жылдан 3 жылға дейін қысқартады.

Тірек сөздер: КСРО, Ұлы Отан соғысы, патриотизм, кеңес зиялылары, жоғары оқу орны, эвакуация, интернационализм, кәсіби қызмет, шет тілі мамандары, тыл.

ACTIVITIES OF THE KAZAKH STATE TEACHING INSTITUTE OF FOREIGN LANGUAGES IN 1941

Makasheva Zh.St.¹,

¹PhD of the Faculty of International Relations of the Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages,
Almaty, Kazakhstan, email: zhannat.makasheva@mail.ru

Abstract. The article is devoted to the history of the opening of the Kazakh State Teachers' Institute of Foreign Languages. The educational institution was opened during the Great Patriotic War. The Soviet government decided to preserve the existing higher educational institutions, to open higher educational institutions that were of special need during the war years. The main requirements for them were: improving admission and increasing the number of students, graduating specialists, fighting for the quality of training, benefits for students, changing the curricula of universities. One of the first steps in the transfer of higher education to a war footing was the introduction of new curricula that reduced the duration of study at universities from 5 to 3.5 years and from 4 to 3 years.

Key words: USSR, Great Patriotic War, patriotism, Soviet intelligentsia, higher educational institutions, evacuation, internationalism, professional activity, foreign language specialists, home front.

Статья поступила 22.08.2020

ӘӨЖ 94(574) «1941/45»
DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.004

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫНА ӘЙЕЛДЕРДІҢ ҚАТЫСУЫ

Жүзтаева Б.Н.¹,

¹тарих ғылымдарының кандидаты, доцент

Қазақстанның қазіргі заман тарихы және дүниетанымдық пәндер
кафедрасы, Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан, zhuztaeva@mail.ru

Аңдатпа. Ұлы Отан соғысына әйелдердің қатысуы тақырыбы төңірегінде көп ғылыми зерттеулер жүргізілді. Қазір бұрындары бұрмаланып жазылып келген және ақиқаты ашылмаған мәселелерді қайта қарап, зерделеуден өткізуге мүмкіндік туды. Мақаланың негізгі мақсаты-Ұлы Отан соғысында соғысқан әйгілі әйелдердің тарихын зерттеу, тарихи оқиқылықтарды анықтау, олардың Отанның ұлы қорғаушысы ретінде қалыптасуын бағалау, жас ұрпақты тәрбиелеудің үлгісі ретінде жауынгерлердің патриоттық қасиеттерін зерттеу.

Ұлы Отан соғы жылдарындағы әйелдер проблемасы кең және көп қырлы. Сондықтан оны бір мақала төңірегінде толық қарастыру мүмкін емес. Халық жадында соғыс кезіндегі әйел патриот, жауынгер, еңбеккер, солдат анасы образының сақталуы тиіс.

Тірек сөздер: Ұлы Отан соғысы, әйелдердің соғысқа қатысуы, жауынгер әйелдер, жас ұрпақ тәрбиесі.

XX ғасырдағы алапат соғыс - екінші дүниежүзілік соғыстың құрамдас бір бөлігі болған Ұлы Отан соғысының Жеңіспен аяқталғанына биыл 75 жыл болды. Әлі күнге дейін Ұлы Отан соғысы туралы зерттеулер жалғасын табуда. Кеңестер елі Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарында әскери ұрыстарға әйелдер тікелей қатысқан жалғыз мемлекет болды. Майданда әртүрлі кезеңде 800 мыңнан 1 миллионға шейін әйелдер соғысты, олардың 80 мыңы офицерлер болды. Бұған әсер еткен екі факторды атауға болады.

Алғашқысы, отанына қауіп-қатер төнгенде жаумен күресуге ұмтылған жастардың бұрын сонды болмаған патриотизмі.

Ұлы Отан соғысы басталысымен Кеңестер Одағы халқының басым бөлігінің өз Отанын, жақындары мен туыстарын қорғау үшін фашизмнен күресуге бел байлағанын мұрағат деректері дәлелдейді. Ерлер мен әйелдер ұлтына, жасына қарамастан, партияда бар, жоғына қарамастан, комсомолға мүшелігіне және еместігіне қарамастан еріктілер ретінде Қызыл Армия қатарына қабылдану үшін ұзақ кезектерге тұрды.

Соғыс қарсаңында 1939 жылдың 1-қыркүйегінде КСРО Жоғарғы Кеңесінің IV сессиясында қабылданған жалпыға бірдей әскери міндеткерлік туралы Заңның 13-бабы Қорғаныс Халық Комиссариаты мен Әскери Теңіз Флотына медициналық, ветеринарлық және арнайы техникалық даярлығы бар әйелдерді армия мен флотқа алуға және оларды әскери оқуларға шақыруға құқық берді. Соғыс кезінде аталған дайындығы бар әйелдер армия мен флотта қосымша жұмыстар атқаруға және арнаулы қызметке шақырылуы мүмкін болды [1].

Соғыстың басталғаны жарияланған соң-ақ әйелдер осы бапқа сүйене отырып, партия және комсомол ұйымдарына, әскери комиссариаттарға барып майданға жіберуге сұранды. Соғыстың алғашқы күндерінде соғысып жатқан әскер қатарына алуды өтініш берген еріктілер қатарының 50 пайызы әйелдер болған. Әйелдер сонымен қатар халық жасақтарына да жазылған. Олардың көпшілігі жаудың тез арада талқандалатынына сенімді болып, сондықтан да жауды жоюға қатысуға ұмтылды. Әскери комиссариаттар бұл кезде тұрғындарды мобилизациялау жұмысын жүргізуде инструкция бойынша жасы 18-ге жетпегендерді, әскери іске үйретілмегендерді, сонымен бірге әйелдер мен қыздарды ерекше шешім қабылдағанға дейін алмады.

Кеңес елінде соғысқа әйелдердің қатысуының ерекше болуының себебін екіншіден, майданда қалыптасқан қиын жағдаймен түсіндіруге болады. Соғыстың бастапқы кезінде кеңес әскерлерінің шығыны 1942 жылдың көктемінде соғысушы әскер қатарына және тылдағы құрамаларға әйелдерді жаппай мобилизациялау жүргізуге әкелді. Мемлекеттік Қорғаныс Комитеті қаулысы негізінде 1942 жылы 23-мартта, 13 және 23-апрельде Әуе күштеріне қарсы қорғаныс, байланыс, ішкі қорғаныс, әскери автомобиль жолдары, Әскери теңіз флоты мен Әскери әуе күштері, әскери байланыс бөлімдеріне әйелдерді жаппай мобилизациялау жүрді. Жасы 18-ден төмен емес жастағы қыздар мобилизацияға түсті. Бұл жұмыс БЛКЖО Орталық Комитеті мен жергілікті комсомол ұйымдарының бақылауымен жүргізілді. Бұл жерде есепке алынған нәрсе: білімі бес кластан төмен болмауы, комсомол мүшесі болуы, денсаулығының дұрыс болуы, баласының болмауы ескерілді. Шақырылғандардың нақты саны белгісіз, бірақ тек қана комсомолдың шақыруымен 550 мың әйелдің жауынгер болғаны белгілі. 300 мыңнан астам патриот қыздар Әуе күштеріне қарсы қорғаныс бөлімдеріне шақырылды. Бұл жалпы жауынгерлердің төрттен бірі болды. Қызыл Крест тарапынан мамандық алып әскери медициналық мекемелерде санитарлық қызметке 300 мың медбикелер, 300 мың санитарлар тартылды [2].

1942 жылдың май айында Мемлекеттік Қорғаныс Комитеті 25 мың әйелді Әскери теңіз флотына мобилизациялау туралы қаулы қабылдады. Осы жылдың 3-ноябрінде БЛКЖО Орталық Комитеті әйелдерден әскери атқыштар бригадасына, қосымша полк, және жаяу әскер училищесіне курсқа еріктілерді жасақтады. Олардың саны 10898-ге жетті, 15-декабрьде оқыту басталды. Соғыс жылдарында әйел коммунистер арасынан бес мобилизация жүргізілді.

Әйелдердің бәрі бірдей ұрыс алаңдарына қатысқан жоқ әрине. Көпшілігі шаруашылық, медициналық, штаб т.б. тыл қызметтерінде болды. Соған қарамастан, олардың басым бөлігі тікелей соғыс қимылдарына араласты. Және жауынгер әйелдердің қызметі түрлі спектрді қамтыды: олар барлау-диверсиялық жұмыстарда, партизан отрядтарында, санинструкторлар, байланысшылар, зенитшілер, снайперлер, пулеметшілер, автомобиль мен танк жүргізушілер болды. Әйелдер авиацияда да қызмет етті. Олар ұшқыштар, штурмандар, радист-атқыштар. Авиатор әйелдер ерлердің авиациялық полктері құрамында және сонымен қатар әйелдердің жеке полктерінде соғысты.

Ұлы Отан соғысы жылдарында Қарулы күштер қатарында алғашқы әйелдердің әскери құрамалары пайда болды. Ерікті әйелдерден үш авиациялық полкі жасақталды: 46-гвардиялық түнгі бомбалаушы, 125-гвардиялық бомбалаушы, 586- жазалаушы полктер. Жеке әйелдердің жеке атқыштар полкі, Орталық әйелдердің атқыштар мектебі, теңізшілердің жеке әйелдер ротасы. 101 авиацияның алыс қимылдарға арналған полкін Кеңес Одағының Батыры В.С.Гризодубова басқарды. Орталық снайперлер дайындайтын әйелдер мектебі майданға 1061 снайпер мен 407 снайпер ісінің инструкторларын дайындап берді, соғыста 11280 жау солдатты мен офицерлерінің көзін жойды. Всеобуч жастар бөлімдерінде 220 мың снайпер қыздар дайындалды [3]. Ұлы Отан соғысына қатысушы әйелдердің ішінде ең көп бөлігі – медиктер еді. Қызыл армияның қатарындағы дәрігерлердің жалпы санының 41 пайызын, хирургтердің 43 пайызын әйелдер құрады.

Атқыштар ротасының, медсанбат, артиллериялық батареялардың санинструкторлары жаралылардың 72 пайызын, ауру жауынгерлердің 90 пайызын қатарға қосқаны есептелген. Медик әйелдер әскери құрамалардың барлық түрінде қызмет етті. Ерліктері мен қажырлы еңбектері үшін 17 мың әйел Кеңес Одағының батырлары атағына ие болды.

Соғыс жылдарында жауынгер қыздардың ерліктері жоғары мадақтаулармен марапатталды. Кеңес Одағының Батыры атағын 1942 жылы 16-февральда алғаш алған 18 жасар Зоя Космодемьянская болды. Ал жалпы соғыста осы атақ 90 әйелге берілді. Олардың көбіне

өлгеннен кейін атақ берілді. КСРО-да Кеңес Одағының Батыры атағы соңғы рет 1990 жылы 5-майда Екатерина Деминаға (Михайлова) берілді. 200 әйел Даңқ орденінің II және III дәрежесімен мадақталды, 4 әйел Даңқ орденінің толық кавалері, 150 мың жауынгер әйелдер кеңес мемлекетінің ордендері мен медальдерімен марапатталған [4].

Жоғарыда келтірілген цифрлар толық және нақты болмаса да, әскери соғыс оқиғаларының фактілері көрсеткендей Ұлы Отан соғысы жылдарында кеңес әйелдері көрсеткендей әйелдердің Отан қорғау үшін қарулы күреске жаппай шығуын тарих білген емес.

Әйелдер сонымен бірге оккупацияланған аудандарда жаумен аяусыз күресті. Соңғы деректер бойынша жау тылында 1 млн партизан болған. Олардың 100 мыңнан астамы - әйелдер деген дерек келтіріледі [5].

Кейінгі кездері күнделікті күйбең тірлікпен өткен соғыс жаңғырығы көмескіленіп, Жеңісті жақындатушылар ерлігі ескерілмей қалуда. Тек ресми әйелдер күнін тойлау мерекелерінде ғана қызығушылық білдіріледі.

Қазіргі кезде әйелдердің Ұлы Отан соғысына қатысуы проблемасын қайта қарауға әрекеттер жасалуда. Кеңес Одағының Батыры атағын алған әйелдерге көбірек мән беріліп, еңбек майданында қызмет еткен тылдағы әйелдер еңбегі ескерусіз қалып келеді. Бәрі де майдан үшін, бәрі де жеңіс үшін! деген ұранмен тылдағы ұжымдар еңбек етті. Соғысқа кеткен ер-азаматтардың орнын әйелдер мен балалар басты. Олардың ішінде 550 мың үй шаруасындағы әйелдер, жасөспірімдер болған. Соғыс жылдарындағы әйелдердің үлесі тамақ және жеңіл өнеркәсіпте 80-95 пайыз болды. Соғысқа дейін тек ерлер жасаған кәсіпорындарда 70 пайыз әйелдер жұмыс жасады. Әйелдер игермеген өндіріс орны болған жоқ.

Ұлы Отан соғы жылдарындағы әйелдер проблемасы кең және көп қырлы. Сондықтан оны бір мақала төңірегінде толық қарастыру мүмкін емес. Халық жадында соғыс кезіндегі әйел патриот, жауынгер, еңбеккер, солдат анасы образының сақталуы тиіс деген қорытындыға келеміз.

ӘДЕБИЕТ

[1] Закон о всеобщей воинской обязанности. М., 1939. С.13.

[2] Женщины Великой Отечественной войны. М., 2014.

[3] Петрова Н.К. Советские женщины в годы Великой Отечественной войны // Великая Отечественная – известная и неизвестная: историческая память и современность: материалы междунар. Науч. конф. М.: [ИРИ РАН], 2015.

[4] Великая Отечественная война. 1941-1945 гг. Энциклопедия. М., 1985. С.530.

[5] Совет Одағының Ұлы Отан соғысы 1941-1945 жж. – Алматы: «Қазақстан», 1972. – 692 б.

REFERENCES

[1] Zakon o vseobshchey voynskoy obyazannosti (Law of military obligation of whole humanity) - М., 1939. - p.13.

[2] Zhenshchiny Velikoy Otechestvennoy voyny (Womans of Great Patriotic War)- М., 2014.

[3] Petrova N.K. Sovetskiye zhenshchiny v gody Velikoy Otechestvennoy voyny. Velikaya Otechestvennaya (Soviet womans in the years of Great Patriotic War. Great Patriotic). – izvestnaya i neizvestnaya: istoricheskaya pamyat' i sovremennost': mater.mezhdunar. nauch.konf. - М.: [IRI RAN], 2015.

[4] Velikaya Otechestvennaya voyna. 1941-1945 gg. (Great Patriotic War in 1941-1945 yy). / Entsiklopediya. - М., 2015. - p.530.

[5] Sovet Odagynyn Uly Otan sogysy 1941-1945 zhzh. (Great Patriotic War of Soviet Union in 1941-1945 yy). – Almaty: Kazakstan, 2019.– 692 p.

УЧАСТИЕ ЖЕНЩИН В ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЕ

Жузтаева Б.Н.¹,

¹кандидат исторических наук, доцент

Кафедра Современной истории Казахстана

и мировоззренческих дисциплин КазУМОиМЯ имени Абылай хана,

Алматы, Казахстан, zhuztaeva@mail.ru

Аннотация. На тему участия женщин в Великой Отечественной войне проведено много исследований. Теперь есть возможность пересмотреть и изучить вопросы, которые ранее искажались и правда не раскрывалась. Основная цель статьи - изучить историю известных женщин, сражавшихся в Великой Отечественной войне, выявить исторические пробелы, оценить их становление как великих защитников Отечества, изучить патриотические качества воинов как пример воспитания молодого поколения.

Проблема женщин в годы Великой Отечественной войны широка и многогранна. Поэтому охватить все в одной статье невозможно. Образ женщины-патриота, воительницы, работницы, матери солдата в годы войны необходимо сохранить в памяти народа.

Ключевые слова: Великая Отечественная война, участие женщин в войне, женщины-воины, воспитание подрастающего поколения.

PARTICIPATION OF WOMEN IN THE GREAT WORLD WAR

Zhuztayeva B.N.¹,

¹Associate Professor of the Department Modern history
of Republic of Kazakhstan and worldview disciplines
Kazakh Ablai khan university of international relations and world
languages, Almaty, Kazakhstan,
zhuztaeva@mail.ru

Abstract. A lot of research has been conducted on the topic of women's participation in the Great Patriotic War. Now it is possible to reconsider and study the issues that were previously distorted and not revealed. The main purpose of the article is to study the history of famous women who fought in the Great Patriotic War, to identify historical gaps, to assess their formation as great defenders of the Fatherland, to study the patriotic qualities of soldiers as an example of educating the younger generation.

The problem of women during the Great Patriotic War is wide and multifaceted. Therefore, it is impossible to cover it in one article. The image of a woman patriot, warrior, worker, mother of a soldier during the war must be preserved in the memory of the people.

Keywords: World War II, women's participation in the war, women warriors, education of the younger generation.

Статья поступила 19.09.2020

ӘӨЖ 345

DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.005

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ БІЛІМ БЕРУ ЖӘНЕ ЖОҒАРҒЫ МЕКТЕП

Қарабаева З.М.¹,

¹тарих ғылымдарының кандидаты
Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӘТУ, Қазақстан тарихы және
дүниетанымдық пәндер кафедрасының доценті,
Алматы, Қазақстан, Karabaeva_Zarixan@mail.ru

Андатпа. Мақалада Ұлы Отан соғысы жылдарындағы халық ағарту ісінің дамуы, қиын кезеңінде ашылған жоғарғы оқу орындары оның ішінде Алматы шет тілдер институтының тарихы баяндалған.

Мақалада соғыс жылдарында Алматы облысындағы мектептер

мен ЖОО-ның жағдайы қиын болғандығы сипатталған. Ол ғимараттардың жетіспеуінен болды, себебі оқу ғимараттарының бір бөлігі ауруханалар мен қорғаныс мекемелеріне берілді. Осының салдарынан мектептер мен ЖОО 2-3 ауысыммен оқуға мәжбүр болды. Бұл оқушылар мен студенттердің санының күрт азаюына әкелді. Нәтижесінде көптеген училищелер мен институттардың жабылды.

Тірек сөздер: патриоттық идея, білім беру, ғылыми кеңес, кешкі мектептер, майдан, халықаралық ынтымақтастық 75 жылдық.

Ұлы Отан соғысы аяқталғалы 75 жылдан астам уақыт өтті. Ұлы Жеңіс халқымыздың жүрегінде тарихы мен тағылымы мол оқиғалардың бірі болып табылады. Соғыстың ауыр зардабы еліміздегі халық ағарту ісіне, кеңес мектебінің өміріне әсер етпей қойған жоқ. Соғыстың қиын жағдайына қарамастан халық ағарту саласында жұмысы бір сәт тоқтаған жоқ. 1941-1945 жылдары білім берудің мазмұнын жетілдіруге, патриоттық, еңбек және интернационалдық тәрбиеге ерекше мән берілді. Соғысқа жақын жерлердегі балалар тылға көшірілді. Қазақстанның барлық облыстарында да жаңадан балалар үйлері ашылды. Ұлы Отан соғысы жылдарында Қазақстанның балалар үйлерінде 46 мың бала тәрбиеленді Біздің Отанымыздың басына түскен ауыр сын сағаттарында Қазақстанда 149 майдан шебінен келген балалар мекемелері мен оқу орындарын орналастырды, оларды қамқорлыққа бөледі.

Бұл жылдары мыңдаған бала еңбекшілер семьяларына тәрбиеленуге берілді. Мектепте мұғалімдердің және оқу құралдарының жетімсіздігіне қарамастан, соғыс жылдарында балаларды жаппай оқуға тарту жұмыстары тоқтатылған жоқ, жеке пәндерді оқытуда балаларды патриоттық идеяда тәрбиелеу мәселесіне көп көңіл бөлінді, жастарға ауыл шаруашылығына араласуға қажетті агротехникалық білімдер берілді, халық арасында жалпы Отан қорғау және саяси көпшілік жұмыстарын жүргізуге араласу, оқушыларды қоғамдық пайдалы еңбекке қатыстыру мәселелеріне жете көңіл бөлінді.

1944-1945 оқу жылынан бастап оқушылар мектепке жеті жастан алына бастады. Мектепті тастап, еңбекке араласқан жастар үшін 1943 жылдан бастап кешкі мектептер ашылды. Ұлы Отан соғысы жылдарында мектеп өміріне аздаған өзгерістер енгізілді. Бастауыш кластарда тарих, география, жаратылыс пәндері жеке оқытылмай, оқу сабағына қосылды. [1].

Кеңес мектебін одан әрі жетілдіру және дамыту мақсатында педагогика, психология және жекеленген пәндерді оқыту әдістемесі саласында ғылыми-зерттеу жұмысына басшылық және реттеп отыру

үшін 1943 жылдың қазан айында үкіметтің қаулысымен Москвада РСФСР педагогика ғылымдарының академиясы құрылды, Педагогика ғылымдарының академиясы педагогика ғылымының маман қызметкерлерін біріктіреді

Ұлы Отан соғысы біздің құрылысымыздың мызғымас беріктігімен халықтар достығына сын болуымен қатар, кеңес мектебіне де сын болды. Бұл сыннан мүдірмей өтті. Соғыстың алғашқы күндерінде Қазақстанның көптеген оқытушылары мен студенттері де майданға аттанды. Отан қорғаушылар қатарына Қазақ мемлекеттік университетінің 287, Орал педагогикалық институтының 150, Қарағанды мұғалімдер институтының 127 студенті қосылды. Барлығы 1300-ден астам студент республиканың басты университет орталығы - Алматы қаласының жоғары оқу орындарынан шақырылды [2].

Соғыс басталған кезде республикада 12 жоғарғы оқу орыны, 11 ғылыми-зерттеу және жобалық-технологиялық ұйымдар, 2 жобалау институты, 2 ауылшаруашылық тәжірбилік станция, 6 зауытқа қарасты ғылыми-зерттеу және конструкторлық бөлімшелері, Алматы қаласындағы ботаникалық бақ пен зоологиялық парк жұмыс жасады. [3].

Алматы қаласындағы ЖОО мен техникумдардың студенттері қорғаныс мекемелерінің тапсырысы бойынша қару-жарақтардың бөлшектері мен саймандарын жасауға құлшына атсалысса, кейбір кездері қару-жарақты құрастыру немесе жұмыс барысында пайда болған техникалық және технологиялық есептерді шешуге қатысты.

Соғыс жылдарында Алматы облысындағы мектептер мен ЖОО-ның жағдайы қиын болды. Ол ғимараттардың жетіспеуінен болды, себебі оқу ғимараттарының бір бөлігі ауруханалар мен қорғаныс мекемелеріне берілді. Осының салдарынан мектептер мен ЖОО 2-3 ауысыммен оқуға мәжбүр болды. Бұл оқушылар мен студенттердің санының күрт азаюына әкелді. Нәтижесінде көптеген училищелер мен институттардың жабылды. Соғыс жылдары педагогикалық кадрлардың жетіспеушілігі өткір байқалды, соғысқа жарамды мұғалімдердің басым бөлігі майданға аттанды. Дегенмен, осындай қиын жағдайға қарамастан мектеп коллективтері балаларға білім беру үшін барлық күш жігерін жұмысады. Әсіресе жетім, соғыс мүгедектері мен майдангерлердің балаларына ерекше көңіл бөлінді.

Білім беру барысында жалпы білім беруге арналған пәндерге, атап айтсақ орыс тілі, математика, тарих пәндеріне, білімнің сапасына ерекше көңіл бөлінді. Жеті жылдық мектептерде бастауыш сыныптарға емтихан енгізілсе, орта мектептерде кәмелеттік аттестат енгізілді.

1943 жылдан бастап білім беру базасын күшейтуге талпыныстар

жасала бастады. Кешкі мектептердің саны артты, бұрынғы мектеп ғимараттарын қайтаруға әрекеттер жасала бастады. Қазақ оқушылардың мектепте, техникумда және ЖОО оқуға төлейтін ақысы алынып тасталды. Соғыстың алғашқы жылдары елде 20 ЖОО, 110 орта оқу орындары болды. Аталмыш оқу орындары соғыс жылдары кадрларды даярлау ісін тоқтатпады. Оларға қоса туысқан республикалардан 13 ғылыми мекеме, 19 театр, 20 ЖОО мен 16 техникум эвакуацияланды. Олардың ішінде Мәскеу авиациялық институты, Ленинград дабыл беру және байланыс электротехникалық институты, Қырым медициналық институты, Украина мемлекеттік университеті болды. Соғыс жылдары аталған ЖОО-ын 900-ден аса мамандар бітіріп шықты [4]. Осының барлығы Қазақстанда ғылымның белсенді дамуына әсерін тигізді. Аса қиын жағдайларға қарамастан 1941 жылы Алматыда шетел тілдері институты, 1943 жылы Шымкент құрылыс материалдары технологиялық институты, 1944 жылы Алматы қыздар педагогикалық институты, Қазақ физкультура институты ашылды. Онда студенттер саны 1941 ж. 10,4 мыңнан 1945 ж. 15 мыңға дейін өсті. Соғыс жылдарында техникалық мектептер мен арнайы оқу орындарының саны 92-ге дейін азайғанына қарамастан, студенттердің саны соғысқа дейінгі деңгейде қалды (30 мың) [4]. Ал өзіміз еңбек жасап жүрген университетіміздің тарихына ерекше тоқталып өткім келеді. Қазіргі Абылайхан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдер университетінің негізі, ірге тасы – Қазақ Мемлекеттік педагогикалық шет тілдер институты КСРО Халықтық комиссарлар кеңесінің 1940 жылдың 16 қыркүйегіндегі №1696 қаулысымен құрылды. КСРО Халықтық комиссарлар кеңесі орта мектептер мен ЖОО-да шет тілдерін оқытуды жақсарту мақсатында одақтас республикаларға шет тілдерін (неміс, ағылшын, француз) оқытуды үшінші сыныптан бастауды және аптасына шет тілін оқуға екі сағат уақыт бөлуді тапсырды, нәтижесінде оқу оқу жоспары бойынша шет тілін оқуға бөлінетін сағаттар саны үшінші сыныптарды 26 сағатқа, ал төртінші сыныптарда 28 сағатқа дейін өсті.

Мектептер мен ЖОО-ын шет тілдері мұғалімдерімен қамтамасыз ету үшін КСРО ХКК қарасты Жоғарғы мектеп істері бойынша комитетке және одақтас республикалардың халықтық комиссарлар кеңестеріне әр республикада қосымша 1-2 педагогикалық және мұғалімдердің институтын ашып, оларға студенттер қабылдаудың жоспарын бекіту тапсырылды. Одақтас Үкіметтік Қаулысына сәйкес Қазақстанда бір мұғалімдердің шет тілдері университетін ашу көзделді. 1940 жылы жаңа ашылып жақан педагогикалық және шет тілдері университеттері үшін орта мектеп типінде он екі ғимарат салу жоспарланды. Осы

ғимараттардың бірі Алматы қаласында (Төле би мен Наурызбай батыр көшелерінің қиылысында) салына бастады.

Партияның қалалық комитеті және қалалық жұмысшы депутаттар кеңесінің орындаушы комитеті шұғыл түрде институттың оқу корпусын салу мәселесін, атап айтсақ құрылыс жұмыстарының кестесін, жұмысшы күшіне, материал мен транспортқа деген қажеттіліктерді қарастырды. Олар ҚазКСР халықтық комиссарлар кеңестеріне қарасты Эконмикалық кеңеске материалдар бөлу мен құрылыста жүрген бес көлікке шина және жанармай бөлу туралы ұсыныс жіберді. Құрылысты бақылау Сталин аудандық партиясының хатшысына жүктелді.

1941-1942 оқу жылының басында оқу ғимаратының екі секциясы дайын болды. Бұл өз кезегінде екі ауысымда сабақ жүргізуге және 40 студентті жатаханаға орналастыруға мүмкіндік берді. Аудиториялар мен жатаханаларға қажетті жабдықтар дайын болды. Оқуға қажетті кітаптар мен әдебиеттер сатып алынды. Ұстаздар грамматикалық және сөйлеу дағдыларын дамытуға арналған мәтіндерді даярлаумен айналысты.

Жаңа корпусы игеру барысында туындаған әскери жағдай жоспарды түбегейлі өзгертті. Үкімет институттың оқу корпусын НКВД Жоғарғы мектебіне беруге шешім шығарды. Шетел тілдер институтына кітапхана техникумының ғимараты берілді.

Мұғалімдерді таңдау және алғашқы студенттерді қабылдауға дайындық жұмыстары 1941 жылдың жазында басталды. Оқуға түсушілерге арналған дайындық курстары құрылды. Алғашқы қабылданған студенттер саны 231 адам болды, оның ішінде: 113 адам – ағылшын тілі факультетіне, 97 адам – неміс тіліне, 21 адам – француз тіліне түсті. Оқуға түскендердің ішінен 94 адамның (40%) 9 сыныптық білімі болса, 47 адам (20%) техникум бітірген, 20% аса адам он сыныптық, қалғандарында жоғарғы және аяқталмаған жоғарғы білім болды. Бірінші жылы студенттерде 14 оқу тобы: 6-ағылшын, 6-неміс, 2-француз топтары болды. Сабақ кітапхана техникумында бір ауысыммен өтті.

Алғашқы түлектер ұлттық құрамына қарай төмендегідей сипатталды: 155-орыс, 11-украин, 9-неміс, 13-қазақ, 28-еврей, 4-белорус, 3-поляк, 3-татар.

Қиын материалдық-тұрмыстық және өндірістік жағдайларға қарамастан институт қызметін тоқтатпады. Институтта еңбекке қабілетті профессорлық-оқытушылық ұжым қалыптасты, ұжымда бір профессор, бірнеше доцент және 30 жуық оқытушылар жұмыс жасады.

1941 жылдың аяғында Қазақ мемлекеттік мұғалімдердің шет

тілдері институтының бірінші жарғысы бекітілді. Институт ҚазКСР Халықтық комиссарлар кеңесі бекіткен жеке оқу-ғылыми мекеме болып табылады, институт Қазақ халықтық комиссарлар кеңесіне қарасты Жоғарғы мектеп басқармасына бағынды. Мамандықтар бойынша оқу жоспарлары мен бағдарламалары, кафедраларды құру ҚазКСР ХКК қарасты Жоғарғы мектеп істері бойынша бүкілодақтық комитетпен бекітілді. ЖОО жою құқығына Одақтық Үкімет ие болды..

Жарғы бойына институттың құрылымы төмендегідей болды: ағылшын, француз, неміс тілдері факультеттері, кафедралар, оқу-көмекші бөлімшелер (кабинеттер мен кітапхана). Факультеттер кафедраларды біріктіретін және мамандарды даярлауды іске асыратын оқу-әкімшілік бірлік болып табылады. Факультеттерді ХКК тағайындайтын декандар басқарды.

Институт директорының басшылығымен Институт кеңесі (ғылыми кеңес) құрылды, кеңес құрамына директордың оқу және ғылыми істер бойынша орынбасары, директордың әкімшілік-шаруашылық бөлімі бойынша орынбасары, факультеттердің декандары, кафедра жетекшілері, аға оқытушылар, кітапхана меңгерушісі және партия, комсомол және кәсіподақ ұйымдарының өкілдері кірді.

Қазақстан Республикасының Үкіметі 1993 жылдың 23 маусымында шет тілдер педагогикалық институтының АПИЯ атауын, Қазақ мемлекеттік әлем тілдері университетіне өзгерту туралы қаулы қабылдады. **1998 жылы Қазақ мемлекеттік халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті болып өзгерді. 2001 жылдан қазіргі атымен аталады.** Президент пен Үкімет институттың Ғылым кеңесінің институт атауын өзгертуге байланысты ұсыныстарын қолдай отырып, жаңа Университеттің басты мақсаттарын анықтап берді. Бұл – ғылыми-педагогикалық потенциалды тиімді пайдалану, олардың әлем тілдерінің кең спекторы бойынша мамандарды даярлау ісіне қосатын үлестерін арттыру болды Абылай хан атындағы ҚазХҚЖ ӘТУ, оның профессорық-оқытушылық құрамы, факультеттер, кафедралар, ғылыми-зерттеу институттары жемісті білім беру мен ХХІ ғасырдың талаптарына сай мамандарды даярлайды.

Қазақстан Республикасының егенменді және тәуелсіз жағдайында университет білім мен ғылымның әлемдік кеңістігінде өзінің орынын алу үшін түрлі қиындықтар мен дамуды бастан өткізуде. Біздің университет - тәуелсіз және демократиялық мемлекет – Қазақстан Республикасының перзенті.

Қазір 2020 жылдары Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық және әлем тілдері университетінде 17 тілден дәріс беріліп, құрамында түрлі мамандық иесін даярлайтын 6 факультет бар. Сондай-ақ

лингвистикалық колледж, халықаралық туризм менеджментінің колледж-лицейі, білім беру орталықтары, мұғалімдер біліктілігін көтеру институты, төрт ғылыми-зерттеу орталығы және ғылыми-зерттеу институты, диссертациялық кеңестер, магистратура, аспирантура жұмыс істейді. Оқу процесіне және ғылыми-зерттеу жұмыстарына 40 кафедра ұжымы, 500-ден астам оқытушылар құрамы қатысады, оның ішінде ҚР Ұлттық ғылым академиясының 3 академигі, 48 ғылыми докторы, профессор, 200-ге жуық ғылыми кандидат бар. Халықаралық ынтымақтастық шеңберінде 12 елшілікпен байланыс орнатылған шет елдердің 16 университетімен және білім беру орталықтарымен студенттер мен оқытушылар алмасып, жыл сайын тағылымдама өткізу ісі жолға қойылған. Университеттің алты мамандығы AQAS білім беру бағдарламалары Халықаралық Агенттігі білім беру бағдарламаларының сапасын бағалау жөніндегі халықаралық аккредитациясынан өтіп, халықаралық стандарттардың барлық талаптарына сәйкес білім беріп келеді. Жалпы, тарихы терең, тағылымы мол білім ордасының қол жеткізген табысы аз емес. Бүгінде мұнда 5500-ден астам студент 38 мамандық бойынша білім алып жатыр 14 халықаралық ұйымға мүше университетте «Кембридж сертификациялау» бағдарламасы іске қосылған. Университет түлектері еңбек нарығында жоғары сұранысқа ие. Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ өзінің 80 жылдық тарихында атқарған елеулі істері мен тындырған қыруар еңбегі өте зор ол еліміздің үкіметі мен Білім министрлігі тарапынан да, халықаралық ынтымақтастық тарапынан да, қоғамдық қауымдастық тарапынан да лайықты марапаттарды иеленіп келеді

ӘДЕБИЕТ

[1] Великая Отечественная война 1941-1945: энциклопедия / Гл. ред. М. М. Козлов. - М.: Сов. энциклопедия, 1985. - 832 с.

[2] Казахская ССР: краткая энциклопедия / Гл. ред. Р.Н. Нургалиев. - Алма-Ата: Гл. ред. Казахской советской энциклопедии, 1991.

[3] Нурсултанова Л.Н. Казахстан в годы Великой Отечественной войны (1941- 1945 гг.) – Алматы, 2019. - С.119.

[4] Кенжебаев С.Ж., Иванова А.М., Козлов П.Г. Казахскому государственному университет международных отношений и мировых языков им Аблайхана 60 лет (1941-2001). - Алматы, 2001.- С.- 58.

[5] Baisultanova K.Sh. Digital education - as a new direction of training in international and regional relations // Известия КазУМОиМЯ им. Абылай хана. Серия «Международные Отношения и Регионоведение». – 2019. - № 4. – С. 7-12.

[6] Жумашев Р.М. Высшая школа Казахстана в период Великой Отечественной войны // Вестник КарГУ. - 2010. - № 2.

[7] Касымова Н. Изменения в сфере образования Алматинской области в годы Великой Отечественной войны // Вестник КазНПУ. - 2016. - № 1.

REFERENCES

[1] Velikaya Otechestvennaya voyna 1941-1945: entsiklopediya (The Great Patriotic War in 1941-1945: encyclopedia) Gl. red. M. M. Kozlov. - M.: Sov. entsiklopediya, 1985. - 832 p.

[2] Kazakhskaya SSR: kratkaya entsiklopediya (Kazakh SSR: briefly encyclopedia) Gl. red. R.N. Nurgaliyev. - Alma-Ata: Gl. red. Kazakhskoy sovetskoj entsiklopedii, 1991.

[3] Nursultanova L.N. Kazakhstan v gody Velikoy Otechestvennoy voyny (1941- 1945 gg.) (Kazakhstan in Great Patriotic War (1941-1945y.) – Almaty, 2019. - p.119.

[4] Kenzhebayev S.ZH., Ivanova A.M., Kozlov P.G. Kazakhskomu gosudarstvennomu, universitetmezhdunarodnykh otnosheniy i mirovykh yazykov im Ablaykhana 60 let (1941- 2001). (60 year anniversary of Kazakh Ablai khan university of international relations and world languages). - Almaty, 2001.- p.- 58.

[5] Baisultanova K.Sh. Digital education - as a new direction of training in international and regional relations (Digital education - as a new direction of training in international and regional relations). Izvestiya KazUMOiMYa im. Ablai khana. Seriya «Mezhdunarodnyye Otnosheniya i Regionovedeniye». – 2019. - № 4. – p. 7-12.

[6] Zhumashev R.M. Vysshaya shkola Kazakhstana v period Velikoy Otechestvennoy voyny (High school of Kazakhstan in period of Great Patriotic War). Vestnik KarGU. - 2010. - № 2.

[7] Kasymova N. Izmeneniya v sfere obrazovaniya Almatinskoy oblasti v gody Velikoy Otechestvennoy voyny (Changing in sphere of education Almaty region in Great Patriotic War). Vestnik KazNPU. - 2016. - № 1.

ОБРАЗОВАНИЕ И ВЫСШАЯ ШКОЛА В КАЗАХСТАНЕ В ГОДЫ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Карабаева З.М.¹.

¹к.и.н. кафедры Современной истории Казахстана и мировоззренческих дисциплин КазУМОиМЯ имени Абылай хана, Алматы, Казахстан, Karabaeva_Zarixan@mail.ru

Аннотация. В статье рассказывается о развитии народного образования в годы Великой Отечественной войны, об истории университетов, открытых в сложный период, в том числе Алматинского института иностранных языков.

В статье рассказывается о тяжелом положении школ и вузов Алматинской области в годы войны. Это было связано с нехваткой помещений, так как часть учебных корпусов передали больницам и оборонным объектам. В результате в школах и вузах приходилось учиться в 2-3 смены. Это привело к резкому снижению количества школьников и студентов. В результате были закрыты многие школы и институты.

Ключевые слова. 75-годовщина, патриотические идеи, образование, ученый совет, вечерние школы, фронт, международное сотрудничество.

EDUCATION AND HIGH SCHOOL IN KAZAKHSTAN DURING THE GREAT PATRIOTIC WAR

Karabaeva Z.M.¹

¹candidate of historical sciences,

Department of Contemporary History of Kazakhstan and
worldview disciplines KazUMOiMYa named after Ablai Khan,
Almaty, Kazakhstan, Karabaeva_Zapixan@mail.ru

Abstract. The article describes the development of public education during the Great Patriotic War, the history of the universities opened during the difficult period, including the Almaty Institute of Foreign Languages.

The article describes the difficult situation of schools and universities in Almaty region during the war. This was due to a lack of facilities, as part of the educational buildings were transferred to hospitals and defense facilities. As a result, schools and universities had to study in 2-3 shifts. This has led to a sharp decline in the number of schoolchildren and students. As a result, many schools and institutes were closed.

Keywords. 75th anniversary, patriotic ideas, education, academic council, evening schools, front, international cooperation.

Статья поступила 23.09.2020

II Бөлім. ШЕТЕЛДІК ЗЕРТТЕУЛЕР
Раздел II. ЗАРУБЕЖНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
II Part. FOREIGN STUDIES

УДК 355:94 «1939/1945»
DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.006

**ТАТАРЫ-ВОЕНАЧАЛЬНИКИ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ
ВОЙНЫ В ПАМЯТИ НАРОДА**

Белов С.Г.¹,

¹старший научный сотрудник Лаборатории многофакторного гуманитарного анализа и когнитивной филологии (ФИЦ «КазНЦ РАН»), Центра регионоведения и социокультурных исследований Института Татарской энциклопедии и регионоведения Академии наук Республики Татарстан (ИТЭР АН РТ), Республика Татарстан, sgb-79@mail.ru

Хамидуллин Б.Л.²,

²кандидат исторических наук, заведующий Центром изучения татарской диаспоры Института Татарской энциклопедии и регионоведения Академии наук Республики Татарстан (ИТЭР АН РТ) Республика Татарстан, bulat.antat@mail.ru

Аннотация. Победа в Великой Отечественной войне была достигнута совместными усилиями всех народов Советского Союза; она является частью их общей трагической и героической истории. В статье рассказывается о наиболее известных военачальниках, генералах из числа представителей различных этноконфессиональных групп татарского народа М.М.Шаймуратове, П.Г.Новикове и Д.М.Карбышеве, которые проявили себя не только как полководцы, но и, показав пример личного мужества, стойкости и героизма, в т.ч. в условиях плена, отдали свои жизни за Победу. Их имена являются гордостью народа, живут в его памяти.

Ключевые слова: Великая Отечественная война, военачальники, героизм, татары, кряшены, нагайбаки, М.М.Шаймуратов, П.Г.Новиков, Д.М. Карбышев, историческая память.

Вклад всего татарского народа в общую Победу высоко оценили крупнейшие советские полководцы. Г.Я. Малиновский писал: «... Этот народ снискал к себе уважение за выдающееся мужество...». По словам Л.А. Говорова, «воины–татары на полях сражений проявляли лучшие качества народа... Они с честью выполняли свой воинский долг перед нашей Советской Отчиной. Они стойки и упорны в обороне, стремительны и неутомимы в наступлении». И.С. Конев сказал исчерпывающе кратко: «Татары дерутся как львы»¹. Эти свидетельства подтверждаются статистикой: татары занимают четвёртое место после русских, украинцев и белорусов по числу Героев Советского Союза (161 человек), а также по числу погибших в войне военнослужащих (187700). При этом татары были пятым по численности народом в СССР².

Героически воевали представители всех этнических групп татарского народа: казанские и астраханские, мишари и касимовские, липки и крымские, тептяре, пермские, кунгурские и сибирские, кряшены и нагайбаки. Они проявили себя не только как смелые воины, но и как искусные, эффективные военачальники, успешно командовавшие крупными соединениями. К числу высшего командного состава, возглавлявшего дивизии и корпуса, работавшего на крупных штабных должностях, относились генералы М.А.Абсалямов, Ф.Г.Булатов, Ш.Н.Гениатуллин, Ю.Б.Ибатуллин, З.Ю.Кутлин, И.А.Нагайбаков, Г.Б.Сафиуллин, М.М.Шаймуратов, Я.Д.Чанышев и другие. Заметное место в истории войны занимают военачальника из числа кряшен и нагайбаков.

Особого внимания заслуживает герой татарского и башкирского народов Минигали Мингазович Шаймуратов. Он родился в Башкирии, в татарской деревне Биштяки в 1899 г. В молодости он воевал против Колчака в 270-м Белорецком стрелковом полку, в Средней Азии, служил в Первой Конной армии С.М.Буденного. После окончания Гражданской войны Шаймуратов учился в Казанской кавалерийской школе, командовал эскадронам Кремлевского военного училища имени ВЦИК в Москве. В 1931-1934 гг. Минигали Мингазович был слушателем Военной академии имени М.В.Фрунзе. После окончания академии был направлен в Западный Китай, в провинцию Синьцзян, город Урумчи. Он хорошо владел английским, китайским, уйгурским, татарским, казахским языками. До 1937 г. был советником военного комитета при правительстве Гомиьндана. Здесь же получил свой первый орден Красного Знамени.

1 Наджи К. И на нашей улице праздник// Красная Татария. –1945 – 9 мая.

2 ethnoinfo.ru/narody-sssr-v-vojne/314-statistika.

В 1941 г. полковник М.М. Шаймуратов был назначен помощником начальника отдела Генерального штаба Красной Армии и командиром части по охране Кремля. Вскоре его часть была направлена на фронт в состав корпуса генерала Л.М.Доватора. За бои под Волоколамском, на подступах к Москве, М.М.Шаймуратов был награжден вторым орденом Красного Знамени.

В период наивысшей опасности, в самые тяжелые дни 1941 г. башкирский народ обратился в Государственный Комитет Обороны СССР с просьбой разрешить сформировать на территории Башкирии кавалерийскую дивизию. Приказом наркома обороны И.В.Сталина командиром 112-й Башкирской кавалерийской дивизии был назначен именно полковник Шаймуратов. Прибыв в Уфу, он за короткое время сформировал боевое соединение. 23 марта 1942 г. дивизии было вручено Красное знамя Президиума Верховного Совета БАССР, и начале апреля она отправилась на фронт. Днем ее боевого крещения стало 2 июля 1942 года: в составе 2-го кавалерийского корпуса Брянского фронта дивизия приняла первый бой на берегу реки Олым, в Тульской области. Дивизия участвовала в боях под Сталинградом, на Украине, показывая чудеса героизма, били фашистов.

Шаймуратова наградили орденом Красного Знамени (третьим). За мужество и героизм в боях, за успешное выполнение важных оперативных задач 112-я Башкирская кавалерийская дивизия была 14 февраля 1943 года преобразована в 16-ю гвардейскую. В это время конники во главе с Шаймуратовым осуществляли глубокий рейд по тылам противника фашистов в районе железнодорожного узла Дебальцево Ворошиловградской области. После тяжёлых двухнедельных боёв, выполнив задание командования и нанеся большой урон немецким частям, дивизия выходила из рейда, но враг всеми силами старался ликвидировать «дивизию дикарей». В 7 км от линии фронта, у села Юлино-2, произошёл последний бой Шаймуратова. На колонны дивизию обрушился огонь орудий разного калибра и минометов, фашисты теснили части со всех сторон, ряды советских солдат смешались с рядами врага. Генерал-майор М.М.Шаймуратов оказался в самом эпицентре схватки. Будучи окружён примерно тридцатью солдатами, он как простой солдат дрался с саблей в руке и был убит.

В июне 1948 г. на место боёв прибыла комиссия из Башкирской АССР. С помощью местных жителей было обнаружена могила М.М.Шаймуратов, и он был перезахоронен со всеми воинскими почестями в заводском саду. На установленном позже мраморном памятнике золотыми буквами написано: «Здесь похоронен командир 112-й Башкирской кавалерийской дивизии генерал М.М. Шаймуратов» [1, с. 108].

Народный герой уже при жизни был воспет в песне «Шаймуратов-генерал» (музыка З. Исмагилова, слова К. Даяна), впервые исполненной в марте 1942 года. Для татарских и башкирских джигитов, отправлявшихся на фронт, она стала своеобразным гимном. В 1998 г. Башкирский государственный драматический театр им. М. Гафури выпустил спектакль «Шаймуратов генерал».

Именем генерала Шаймуратова в Уфе названы улица и сквер, готовится установка его памятника. Родное село Биштяки, сейчас носит имя своего героя – Шаймуратово. Здесь же установлен его бюст. И, наконец, в апреле 2020 г. Указом Президента Российской Федерации М.М. Шаймуратово посмертно было присвоено звание Героя России.

Культурной фигурой для кряшен Татарстана является генерал-майор Пётр Георгиевич Новиков [2, с. 526]. Он родился в 1906 году в крещёно-татарско-чувакской деревне Верхняя Кондрата Чистопольского уезда Казанской губернии (ныне одноимённого района РТ) в семье крестьян. Несмотря на это он получил хорошее образование: по некоторым данным даже учился в во 2-й казанской гимназии [3, с. 462]. Это, а также то, что советская власть сняла сословные препятствия, позволила ему сделать успешную офицерскую карьеру. Он окончил Казанскую татаро-башкирскую командную школу, Ленинградское военное училище и возглавлял различные стрелковые подразделения. В 1936 г. командовал батальоном в во время Гражданской войны в Испании. По возвращении окончил Академию им. Фрунзе и получил в командование стрелковый полк, с которым участвовал в «Зимней войне» 1939-1940 гг. и в походе в Бессарабию 1940 г. После начала Великой Отечественной войны полк под командованием Новикова участвовал в тяжелейших оборонительных сражениях на рр. Прут, Днепр. В условиях регулярных отступлений, при больших потерях, Новиков сумел сохранить боеспособную часть. Это позволило полку принять активное участие в обороне Одессы. Не смотря на недокомплект личного состава, полк Новикова успешно отражал немецкие атаки. В сентябре 1941 г. он был назначен командиром 2-й кавалерийской дивизии и смог провести её чёткую и слаженную эвакуацию на Крымский полуостров. В октябре ему было присвоено звание генерал-майора. В ноябре 1941 г. П. Новиков принял командование 109-й стрелковой дивизией и правофланговым сектором (Балаклавское направление) Севастопольского оборонительного района. Началась 250-дневная героическая и трагическая эпопея обороны этого города.

30 июня 1942 г., когда в связи с безнадёжностью ситуации на высшем уровне было принято решение об оставлении Севастополя

и эвакуации командования и остатков войск на Кавказ, организация обороны и обеспечения отхода были поручены именно П. Новикову. Основанием для этого решения стала полная уверенность в его способности как прекрасного «командира переднего края» организовать и удерживать максимально возможно долго последний рубеж обороны, репутация одного из немногих офицеров, многократно доказывавшего свою способность держать фронт малыми силами за счёт их грамотного распределения и маневрирования. П.Г.Новиков был назначен командующим всем Севастопольским оборонительным районом и остатками Приморской армии. Перед ними была поставлена тяжелейшая задача: использовать все оставшиеся силы для прикрытия эвакуации. Фактически они были обречены на гибель. Быстро сколоченные отряды оставшихся бойцов, в т.ч. раненых, под командованием генерала сражались еще несколько суток. Имея мало продовольствия, воды и боезапасов, они держались до последнего, предпринимая яростные контратаки. П. Новиков, в очередной раз получил ранение. 2 июля его пытались вывезти на одном из последних катеров, но катер был атакован тремя немецкими кораблями и после боя захвачен. Новиков попал в плен.

Сегодня можно услышать разные оценки событий, связанных со сдачей Севастополя. Нередко, эвакуировавшееся командование Черноморского флота и Приморской армии обвиняют чуть ли не в трусости и предательстве оставленных бойцов, плохой организации обороны и эвакуации. Но сегодня легко рассуждать об этом, сидя в кабинетах...

Командующий взявшей Севастополь 11-й немецкой армией фельдмаршал Манштейн пригласил генерала Новикова, интересовался самочувствием, условиями содержания, выразил восхищение героизмом и предложил сотрудничать с германскими властями, на что получил ответ: «Я солдат и останусь верным присяге и Родине до конца. А за похвалу спасибо» [1, с. 105]. В гораздо более грубой форме он отказал «власовцам» на призыв служить в так называемой «Русской освободительной армии» [4, с. 63]. По словам очевидцев, в условиях плена П.Г.Новиков держался стойко. Находясь в офицерском лагере Хаммельбург, он принял участие в работе подпольной организации сопротивления. После её раскрытия был переведён в штрафной концлагерь Флюссенбург, где, не смотря на жесточайшие условия, тоже продолжил борьбу. За это в феврале 1944 г. он был зверски замучен охраной лагеря.

О подвиге Новикова широко известно стало в 1970-х гг. благодаря казанскому историку В.В.Иванову, его стали называть «вторым

Карбышевым». Действительно, в биографии этих военачальников много общего.

Д.М.Карбышев происходил из татар-нагайбаков. Это отдельная субэтническая группа крещёных татар (в 2000 г. внесены в Единый перечень коренных малочисленных народов РФ). Особенность их истории заключалась в том, что они в дореволюционный период относились к служилому военному сословию - в первой половине 18 в. были определены в «казацкую службу» и стали частью Оренбургского казачьего войска, проживая на южном Урале. В силу этого военная служба у нагайбаков была традиционным наследственным делом.

В первой половине XIX в. некоторое число нагайбаков (среди них - Карбышевы) для усиления Сибирского казачьего войска было переведено на Сибирскую пограничную линию [2, с. 230]. Д.М. Карбышев, родившийся в 1880 г. в Омске происходил из семьи потомственных офицеров. Уже его дед получил офицерский чин, отец окончил Сибирский кадетский корпус, служил в сибирских станицах, участвовал в Крымской войне, был награждён несколькими орденами. Д. Карбышев по его примеру также окончил Сибирский кадетский корпус (с отличием), а затем в 1898 г. Николаевское инженерное училище. Он с успехом служил на разных должностях в сапёрных и инженерных частях, окончил Николаевскую военно-инженерную академию, участвовал в русско-японской и 1-й мировой войнах. К Октябрьской революции 1917 г. был подполковником и практически сразу перешёл на службу в РККА. В советский период он стал не только одним из крупнейших военных инженеров-практиков, но и выдающимся учёным в области фортификации. Был председателем Инженерного комитета Главного военно-инженерного управления РККА, начальником кафедры Военной академии им. М.В.Фрунзе. Также был утверждён в учёном звании профессора, получил звание генерал-лейтенанта инженерных войск, учёную степень доктора военных наук. Его работы по теории инженерного обеспечения боевых действий, тактике инженерных войск стали базовыми пособиями для подготовки командного состава Красной Армии.

В начале Великой Отечественной войны Д.М. Карбышев находился на западной границе с инспекцией строительства фортификационных сооружений и практически сразу оказался в окружении. 8 августа 1941 г. при прорыве из окружения он был тяжело контужен и, будучи без сознания, попал в плен. Он прошёл через ряд концлагерей: Замосць, Хаммельбург, Флоссенбург, Майданек, Аушвиц, Заксенхаузен и Маутхаузен; не только отклонил все предложения сотрудничать, но и, не смотря на преклонный возраст и подорванное здоровье, активно

участвовал в подпольном лагерном движении. В феврале 1945 г. он в числе других заключенных был подвергнут пыткам обливанием водой на морозе и убит [4, с. 63].

Таким образом, общим в судьбе рассмотренных военачальников из числа татар является то, что они, не смотря на разное социальное происхождение, стали символами негибимой стойкости и мужества, преданности до конца своей многонациональной Родине. Их военная биография является ещё одним примером, как в условия военной опасности все люди нашей страны, вне зависимости от этнической и конфессиональной принадлежности, единой, сплочённой общностью встают на её защиту.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Наджми К. И на нашей улице праздник// Красная Татария. –1945. – 9 мая.

[2] Народы СССР в Великой Отечественной войне [Электр. ресурс]. – Режим доступа: ethnoinfo.ru/narody-sssr-v-vojne/314-statistika – (дата обращения: 15.07.2020).

[3] История и культура татар-кряшен (XVI-XX вв.). - Казань, 2017. – 960 с.

[4] Небольсина М.В., Хамидуллин Б.Л. Война... Судьбы... Память... Песни.... - Казань, 2015. - 304 с.

[5] Татарская энциклопедия: в 6 тт. - Т. 4. – Казань, 2008. – 768 с.

[6] Хамидуллин Л., Хамидуллин Б. Победа досталась дорогой ценой: историко- публицистические очерки. - Казань, 2019. - 222 с.

[7] Булатов Н.Х. Йолдызлы йолдызлар. - Казан, 2018. - 192 б.

REFERENCES

[1] Nadzhmi K. I na nashey ulitse prazdnik (In our streets can be holidays). Krasnaya Tatarsiya. –1945. – 9 maya.

[2] Narody SSSR v Velikoy Otechestvennoy voyne (Population of SSR in Great Paatriotic War). [Elektr.resurs]. – Rezhim dostupa: ethnoinfo.ru/narody-sssr-v-vojne/314-statistika – (data obrashcheniya: 15.07.2020).

[3] Istoriya i kul'tura tatar-kryashen (XVI—KHKH vv.) (History and culture of tatar-krashyain (XVI-XX cc). – Kazan', 2017. – 960 p.

[4] Nebol'sina M.V., Khamidullin B.L. Voyna... Sud'by... Pamyat'... Pesni.... . (War.. Destinies.. Memory.. Songs..). – Kazan', 2015. – 304 p.

[5] Tatarskaya entsiklopediya: v 6 tt (Tatarian encyclopedia). – Т. 4. – Kazan', 2008. – 768 p.

[6] Khamidullin L., Khamidullin B. Pobeda dostalas' dorogoy tsenoy: istoriko publitsisticheskiye ocherki (The victory came at a high price: historical and journalistic essays) – Kazan', 2019. – 222 p.

[7] Bulatov N.KH. Yoldyzly yoldyzlar. (Famous stars)– Kazan, 2018. – 192 p.

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫНЫҢ ХАЛЫҚТЫҢ ЖАДЫНДА ТАТАРЛАР ӘСКЕРБАСЫЛАР

Белов С.Г.¹,

¹Көп факторлы гуманитарлық талдау және когнитивтік филология зертханасының аға ғылыми қызметкері («ҚазҒЗ РҒА» Федералдық Ғылыми Орталығы), Татарстан Республикасы Ғылым Академиясы Татар Энциклопедиясы және Аймақтану Институты Аймақтану және Әлеуметтік-Мәдениет Орталығы, (ИТР АТ РТ), Республика Татарстан, sgb-79 @ mail.ru

Хамидуллин Б.Л.²,

²Тарих ғылымдарының кандидаты, Татарстан Республикасы Ғылым академиясы Татар энциклопедиясы және өлкетану институтының татар диаспорасын зерттеу орталығының жетекшісі (АТР АТ РТ), Республика Татарстан, bulat.antat@mail.ru

Андатпа. Ұлы Отан соғысындағы Жеңіс барлық Совет Одағы халықтарының бірлескен күш-жігер арқылы қол жеткізілді; Олардың ортақ бөлігі болып табылады және ол ерлікке толы парағы қайғылы тарих. Мақалада әскери бастықтарға, әр түрлі топтарының өкілдері қатарынан генералдарға барынша белгілі, олар туралы айтылады, татар халқының П.Г.Новикове Д.М.Карбышеве көрсетті мысал ретінде ғана емес, сонымен өзін танытты және этноконфессиялық М. М.Шаймуратове қолбасшылар орнықтылығы және батырлықты, оның ішінде жеке тұтқыннан жағдайында өз өмірі, жеңіс үшін берді. Олардың аттары болып табылады, оның жадында тұрып, халқының өмір сүреді.

Тірек сөздер: Ұлы Отан соғысы, әскер бастықтары, ерлік, татарлар, қряшены, нагайбаки, М.М.Шаймуратов, П.Г.Новиков Д.М., Карбышев, тарихи зерде.

TATARS MILITARY COMMANDERS OF THE GREAT PATRIOTIC WAR IN MEMORY OF THE PEOPLE.

Belov S.G.¹,

¹Senior Researcher, Laboratory for Multifactorial Humanitarian Analysis and Cognitive Philology (Federal Research Center “KazSC RAS”), Center for Regional Studies and Sociocultural Research, Institute of Tatar Encyclopedia and Regional Studies, Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan (ITER AS RT), Republic of Tatarstan, sgb-79 @ mail.ru

Khamidullin B.L.²,

²Candidate of Historical Sciences, Head of the Center for the Study of the Tatar Diaspora of the Institute of the Tatar Encyclopedia and Regional Studies of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan (ITER AS RT) Republic of Tatarstan, bulat.antat@mail.ru

Abstract. Victory in the Great Patriotic War was achieved by joint efforts of all peoples of the Soviet Union; It is part of their shared tragic and

heroic history. The article tells about the most famous military commanders, generals from among representatives of various ethno-religious groups of the Tatar people M.M.Shaymuratov, P.G.Novikov and D.M.Karbyshev, who showed themselves not only as commanders, but also, having shown an example of personal courage, resilience and heroism, in the conditions of Captivity. Their names are the pride of the people, live in their memory.

Key words: Great Patriotic War, military commanders, heroic, Tatars, kryashen, nagaybaki, M.M.Shaymuratov, P.G.Novikov, D.M. Karbyshev, historical memory.

Статья поступила 3.09.2020

УДК 94(470.41) + 94(574) «1941/1945»
DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.007

СУДЬБЫ ВОИНОВ-КАЗАХСТАНЦЕВ В ИССЛЕДОВАНИЯХ ПОИСКОВИКОВ ТАТАРСТАНА

Салахиев Р.Р.¹

¹Россия, Казань

Salahiev.r@inbox.ru

Аннотация. В работе представлена деятельность поисковых отрядов Республики Татарстан по увековечению памяти погибших в годы Великой Отечественной войны, отражены результаты по выявлению судеб воинов-казахстанцев.

В настоящее время создана электронная база данных воинских захоронений, собранный материал обобщен в изданной в 2015 году книге «Реестр воинских захоронений периода Великой Отечественной войны на территории Республики Татарстан». В книге представлены описания, схемы, фотографии памятников и других мемориальных знаков, списки похороненных на 22 кладбищах в 18 населенных пунктах Республики Татарстан, на которых имеются воинские захоронения периода Великой Отечественной войны.

Несмотря на прошедшие десятилетия после своего окончания, эта самая масштабная война XX столетия оставила множество нерешенных проблем и людям XXI века. Одним из самых тяжелых ее последствий является проблема непогребенных останков павших воинов, установление мест гибели миллионов пропавших без вести и по сей день продолжает волновать их близких.

Ключевые слова: Великая Отечественная война, Вторая Мировая война, СССР, Советский Союз, Казахстан, Татарстан, коллективная память, поисковая работа, увековечение памяти погибших, воинские захоронения, эвакуационные госпитали.

Великая Отечественная война стала испытанием для всех народов Советского Союза. Люди разных национальностей, религий и вероисповеданий смогли сплотиться в единую силу и подняться против общего врага. В рядах Красной Армии сражались представители всех республик Советского Союза. Во время войны в нашей стране были сформированы и отправлены на фронт десятки национальных дивизий и бригад из РСФСР, Закавказья, Казахстана, Средней Азии и Прибалтики. Братское боевое содружество народов СССР проявилось с первых дней войны. Например, среди защитников Брестской крепости были представители более 30 национальностей. В суровые эти годы наиболее ярко проявились мужество, героизм, патриотизм, способность к самопожертвованию советских людей, единство всех народов в борьбе с общим врагом. Проявились лучшие стороны всех участников тех событий, победа над врагом была достигнута в результате вклада всех, стала общей заслугой. Фашизм был разгромлен благодаря нерушимой дружбе народов Советского Союза.

Несмотря на происшествие семи десятилетий после своего окончания, эта самая масштабная война XX столетия оставила множество нерешенных проблем и людям XXI века. Одним из самых тяжелых ее последствий является проблема непогребенных останков павших воинов, установление мест гибели миллионов пропавших без вести и по сей день продолжает волновать их близких. В первые годы после войны родственники погибших начали самостоятельно искать их могилы, эту работу продолжили отдельные энтузиасты, школьные следопытские группы. В Татарстане массовое организованное героико-патриотическое движение молодежи возникло в начале 1968 года. Тогда деятельность казанских студенческих отрядов «Снежный десант» по изучению боевого пути сформированных на территории республики воинских частей получила всесоюзную поддержку и распространение. За годы работы «Снежные десанты» прошли по боевым дорогам 18-й, 146-й, 147-й, 334-й, 352-й, 69-й гвардейской стрелковых дивизий, 10-й Сталинградской стрелковой дивизии войск НКВД, 51-й стрелковой бригады, 91-й отдельной танковой бригады, 202-й бомбардировочной авиационной дивизии и других воинских соединений, изучали историю милиции Татарии и Поволжья, трудовую деятельность земляков на Всесоюзных стройках, историю фронтовой печати.

Среди этих прославленных воинских соединений — общая для Казахстана и Татарстана 120-я, ставшая в боях под Сталинградом 69-й гвардейской, стрелковая дивизия. В Историческом формуляре дивизии зафиксировано: Формирование 120-й стрелковой дивизии началось в феврале 1942 года в столице Татарской АССР городе Казани согласно директиве Московского военного округа №орг/7791 от 23.2.1942. В мае 1942 года дивизия получила крупное пополнение из города Алма-Ата от 405 стрелковой дивизии 2-го формирования, личный состав и материальная часть которой почти полностью были переданы на укомплектование 120 стрелковой дивизии. До 1 июня 1942 года дивизия дислоцировалась в г.Казань формируя части и проводя боевую подготовку личного состава. С 1 июня дивизия передислоцировалась в город Саратов и продолжила подготовку к боям. В конце августа 1942 года 120 стрелковая дивизия сосредоточилась севернее Сталинграда, где 4 сентября 1942 года была введена в бой, имея задачу ударом по левому крылу противника охватывающему Сталинград с севера соединиться с нашими частями, обороняющими северную окраину города. В течение двух месяцев активных боевых действий оттягивала на себя значительные силы немцев, облегчая тем самым положение защитников Сталинграда, перемалывая живую силу и технику противника. В этот период дивизией была почти полностью уничтожена 16 танковая дивизия и нанесены значительные потери другим частям немцев. За период с сентября 1942 года по февраль 1943 года дивизия потеряла 8500 человек убитыми и ранеными. За боевые заслуги дивизия 6 февраля 1943 года была преобразована в 69-ю гвардейскую стрелковую дивизию, в ходе боев и побед удостоилась наименования Звенигородская, была награждена орденом Красного Знамени и завершила свой боевой путь в 1945 году в Вене.

В 1978 году Татарским книжным издательством издана книга «Ни шагу назад» [1], в которой использованы материалы о боевом пути 69-й гвардейской стрелковой дивизии, собранные студенческим поисковым отрядом «Снежный десант» историко-филологического факультета Казанского университета.

В 1981 году поисковики Татарстана, изучая боевой путь татарского поэта Героя Советского Союза Мусы Джалиля и оказавшись в «Долине смерти» под деревней Мясной Бор Новгородской области, открыли новую страницу в своей истории — поиск и захоронение не похороненных останков воинов, погибших на полях сражений Великой Отечественной войны. В настоящее время татарстанские поисковые отряды участвуют в поисковых экспедициях в Волгоградской, Ленинградской, Мурманской, Новгородской, Псковской, Ростовской,

Смоленской областях, Краснодарском крае, Республике Карелия, Республике Крым и Республике Беларусь.

С целью сохранения традиций поискового движения республики и координации военно-патриотической работы в 1993 году на базе «Снежных десантов» была создана Региональная общественная молодежная организация «Объединение «Отечество» Республики Татарстан, в составе которой сегодня действуют более 60 поисковых отрядов, военно-патриотических и военно-исторических клубов из городов и районов республики. С 1993 года поисковиками Объединения «Отечество» РТ проведено свыше 340 экспедиций, найдены и захоронены останки более 11000 воинов, установлены имена 1500 солдат и офицеров Красной Армии.

Для сбора, систематизации и хранения результатов поисковых работ в стране Объединением «Отечество» РТ в 1997 году создан информационно-поисковый центр, который с 2008 года работает как Всероссийский. Всероссийский информационно-поисковый центр (ВИПЦ) — совместный проект Министерства обороны Российской Федерации, Общероссийского общественного движения по увековечению памяти погибших при защите Отечества «Поисковое движение России» и Региональная общественная молодежная организация «Объединение «Отечество» Республики Татарстан. Результаты поисковых работ в стране и списки установленных в ходе поисковых работ имен воинов, поступающие от региональных поисковых объединений и Управления Министерства обороны Российской Федерации по увековечению памяти погибших при защите Отечества, размещаются в базе данных ВИПЦ <https://v-ipc.ru>. На основе этих сведений выпускается многотомное продолжающееся издание «Имена из солдатских медальонов» [2]. В этой книге опубликован наиболее полный список воинов Советской Армии, погибших в годы Великой Отечественной войны, чьи останки найдены и опознаны в ходе поисковых экспедиций на местах боев на территории бывшего Советского Союза. В 2005–2019 годах изданы 9 томов книги, в которых представлены сведения и о 363 воинах из Казахской ССР [3]. Все тома книги «Имена из солдатских медальонов» размещены в сети Интернет: <http://otechestvort.ru/izdat/ism.htm>.

Одним из масштабных направлений работы РОМО «Объединение «Отечество» РТ является деятельность по разработке и внедрению системы учета и контроля состояния воинских захоронений на территории Республики Татарстан, где похоронены воины, умершие от ран в госпиталях республики в годы Великой Отечественной войны. В настоящее время создана электронная база данных воинских

захоронений, собранный материал обобщен в изданной в 2015 году книге «Реестр воинских захоронений периода Великой Отечественной войны на территории Республики Татарстан» [4]. В книге представлены описания, схемы, фотографии памятников и других мемориальных знаков, списки похороненных на 22 кладбищах в 18 населенных пунктах Республики Татарстан, на которых имеются воинские захоронения периода Великой Отечественной войны. В реестре учтены 112 воинов из Казахстана, умершие в эвакуационных госпиталях Татарской АССР в годы Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. и похороненные на территории республики.

Специалисты Всероссийского информационно-поискового центра в Казани проводят также работы по экспертизе и чтению плохосохранившихся записей на найденных на местах боев при останках погибших воинов бумажных артефактах. Так в 2019 году была выполнена компьютерная обработка смертного медальона, найденного в ходе поисковой экспедиции весной 2019 года в районе Синявинских высот в Кировском районе Ленинградской области и в результате установлена личность погибшего воина: Нигметов М(ау)...н, санитар, 1915 г.р., уроженец: Казахская ССР, Павлодарская область, Кагановический район, Сынтасский с/с, аул № 6. Семья: Опфгенова Н (или Ойфергенова Н), Казахская ССР, Павлодарская область, Кагановический район, совхоз Потанинский, деревня Потанинская. Информация передана поисковикам Казахстана, ведутся поиски родственников красноармейца Нигметова [5]. Совместная работа поисковиков Татарстана и Казахстана, потомков победителей, позволяет решать накопившиеся за десятилетия проблемы поиска пропавших без вести воинов, вносит неоценимый вклад в увековечение памяти погибших в Великой Отечественной войне.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Дюрягин Г.М. Ни шагу назад: боевой путь 69-й гвардейской Звенигородской Краснознаменной стрелковой дивизии. - Казань: Татар. кн. изд-во, 1978.

[2] Коноплев А.Ю., Салахиев Р.Р., Салахиева М.Ю. Имена из солдатских медальонов. Многотомное продолжающееся издание. - Казань: «Отечество». Том 1 - 2005; Том 2 - 2007; Том 3 - 2008; Том 4 - 2011; Том 5 - 2011 (автор Прокофьев И.Г.); Том 6 - 2013; Том 7 - 2016; Том 8 - 2018; Том 9 - 2019 (автор Прокофьев И.Г.).

[3] Салахиев Р.Р., Салахиева М.Ю., Шайдуллин Р.В. В летопись Великой Отечественной войны: солдатские смертные медальоны // Материалы историко-культурного форума «Межнациональное боевое

братство защитников Сталинграда и современность» 30–31 марта 2015 г. - г. Волгоград: Изд-во ГАОУ ДПО «Волгоградская государственная академия последиplomного образования», 2015. - С.156 - 167.

REFERENCES

[1] Dyuryagin G.M. Ni shagu nazad: boyevoy put' 69-y gvardeyskoy Zvenigorodskoy Krasnoznamennoy strelkovoy divizii (Not a step back: the battle path of the 69th Guards Zvenigorod Red Banner Rifle Division) - Kazan': Tatar. kn. izd-vo, 1978.

[2] Konoplev A.YU., Salakhiyev R.R., Salakhiyeva M.YU. Imena iz soldatskikh medal'onov. Mnogotomnoye prodolzhayushcheyesya izdaniye (Names from soldiers ' medallions. Multi-volume ongoing edition.) - Kazan': Otechestvo. Tom 1 - 2005; Tom 2 - 2007; Tom 3 - 2008; Tom 4 - 2011; Tom 5 - 2011 (avtor Prokof'yev I.G.); Tom 6 - 2013; Tom 7 - 2016; Tom 8 - 2018; Tom 9 - 2019 (avtor Prokof'yev I.G.).

[3] Salakhiyev R.R., Salakhiyeva M.YU., Shaydullin R.V. V letopis' Velikoy Otechestvennoy voyny: soldatskiye smertnyye medal'onny (In the Annals of the Great Patriotic War: soldiers 'death medallions). Mater. istorikokul't. foruma «Mezhnatsional'noye boyevoye bratstvo zashchitnikov Stalingrada i sovremennost'» 30 - 31 marta 2015 g. - Volgograd: Izd-vo GAOU DPO «Vologradskaya gosudarstvennaya akademiya poslediplomnogo obrazovaniya», 2015. - p.156–167.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЖАУЫНГЕРЛЕР ТАҒДЫРЫ ТАТАРСТАННЫҢ ІЗДЕНУШІЛЕРІНІҢ ЗЕРТТЕУЛЕРІНДЕ

Салахиев Р.Р.¹,

¹Ресей, Қазан,

Salahiev.r@inbox.ru.

Андатпа. Жұмыста Татарстан Республикасының іздеу отрядтарының Ұлы Отан соғысы кезінде қаза тапқандарды еске алу мәңгі ету жөніндегі қызметі көрсетілген, қазақстандық сарбаздардың тағдырын анықтау нәтижелері көрсетілген Қазіргі уақытта әскери жерлеудің электронды базасы құрылды, жинақталған материал 2015 жылы шыққан «Татарстан Республикасы аумағында Ұлы Отан соғысы жылдарындағы әскери жерлеу тізілімі» кітабында жинақталған. Кітапта Ұлы Отан соғысы жылдарындағы әскери бейіттері орналасқан Татарстан Республикасының 18 елді мекеніндегі 22 зиратта жерленгендердің ескерткіштері мен басқа ескерткіш белгілердің суреттері, сызбалары, фотосуреттері келтірілген.

Ол аяқталғаннан кейінгі онжылдықтарға қарамастан, ХХ ғасырдың ең ауқымды соғысы ХХІ ғасырдың көптеген шешілмеген мәселелерін қалдырды. Оның ең ауыр зардаптарының бірі - қаза тапқан сарбаздардың жерленбеген сүйектері проблемасы, миллиондаған із-түссіз жоғалған адамдардың қайтыс болатын жерлерін құру осы күнге дейін өз жақындарын алаңдатып келеді.

Тірек сөздер: Ұлы Отан соғысы, Екінші дүниежүзілік соғыс, КСРО, Кеңес Одағы, Қазақстан, Татарстан, ұжымдық жад, іздеу жұмыстары, қаза болғандарды еске алу, әскери жерлеу орындары, эвакуациялық ауруханалар.

FATE OF KAZAKHSTAN WARRIORS IN RESEARCHES OF SEARCHERS OF TATARSTAN

Salakhiev R.R.¹,
¹Russia, Kazan
Salahiev.r@inbox.ru

Abstract. The work shows the activities of search teams of the Republic of Tatarstan to perpetuate the memory of those killed during the Great Patriotic War, the results of determining the fate of Kazakhstani soldiers. collected in the book. The book contains pictures, drawings, photographs of monuments and other monuments in 22 cemeteries in 18 settlements of the Republic of Tatarstan, where military cemeteries of the Great Patriotic War are located.

Despite the decades that have passed since its end, this most massive war of the twentieth century has left many unresolved problems for the people of the twenty-first century.

One of its most serious consequences is the problem of the unburied bones of fallen soldiers, and the creation of places where millions of missing people have died.

Keywords: Great Patriotic War, World War II, USSR, Soviet Union, Kazakhstan, Tatarstan, collective memory, search work, perpetuation of the memory of the dead, military burial places, evacuation hospitals.

Статья поступила 3.09.2020

УДК 94(47+57)»1941/45»
DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.008

СОЛДАТСКИЕ ПИСЬМА ИЗ ФРОНТА: ОКОПНАЯ ПРАВДА О ВОЙНЕ

Миниханов Ф.Г.¹,

¹кандидат исторических наук, доцент,
Институт татарской энциклопедии регионоведения Академии наук
Республики Татарстан, fidail1956@mail.ru

Аннотация. В статье на основании изучения конфискованных писем советских солдат, а также трофейных писем немецких солдат исследуются малоизученные проблемы начального периода Великой Отечественной войны. Сравнивая ментальность солдат воюющих армий, автор анализирует состояние и динамику морального духа, социально-психологические качества личного состава противоборствующих армий в экстремальных условиях военного времени.

Приведенные в статье документальные источники позволяют расширить представления о такой малоизученной теме, как война и общество, показать тенденции развития общественных настроений, наиболее распространенные ожидания и психологические установки людей, оказавшихся в жестоких условиях военного времени. В документальных источниках отражен широкий спектр настроений, как в противоборствующих армиях, так и среди гражданского населения.

Ключевые слова: Красная армия, вермахт, война, советский, немецкий, фронт, тыл, конфискованные письма, солдат, цензура.

9 мая 2020 г. страны бывшего Советского Союза отмечают 75-летие окончания Великой Отечественной войны. Чем больше времени отделяет нас от этой исторической даты, тем внимательнее мы вчитываемся в документальные источники того периода, чтобы разобраться в сути происходящего. И сегодня, в юбилейный год, не утихает полемика вокруг поиска ответа на вопрос «Чем же все-таки была та далекая война для народов Советского Союза?» Многие вопросы все еще остаются открытыми. Требуют более глубокого осмысления и беспристрастной оценки советско-германский договор о ненападении, ошибки и просчеты командования относительно сроков начала войны, фактический разгром кадровой Красной армии в первые месяцы войны, поражения весной и летом 1942 г., коллаборационизм в годы войны, оценка помощи союзников по антигитлеровской коалиции и, наконец, цена победы! Каждый находит ответы на эти

вопросы по-своему. Кто-то ссылается на архивные источники, кто-то изучает официальные хроники и сводки, прошедшие цензуру боевые донесения, кто-то читает мемуары [1, с. 4-5]. К сожалению, вот уже 75 лет главные подходы к описанию событий Второй мировой и Великой Отечественной войн остаются неизменными: война – это победа, единство фронта и тыла, героизм солдат, мудрость полководцев и т. д. Даже сегодня еще создаются вымышленные легенды и мифы о народных героях, полководцах, блестящих победах. Правда, некоторые попытки изменить положение дел предпринимались в эпоху перестройки и гласности, но они не меняли сути официальной версии. Однако, в 1990-е гг. благодаря рассекречиванию некоторых архивных фондов, в том числе фондов КГБ, а также появлению новых мемуаров участников Великой Отечественной войны мы узнали, что была другая война, другая победа и другие жертвы. Например, в 2000 г. московский издательский дом «Звонница-МГ» выпустил сборник, посвященный Сталинградской битве [7]. В нем впервые публикуются рассекреченные материалы двух оперативных подразделений НКВД СССР, воссоздающие картину состояния двух противоборствующих сил – Красной армии и вермахта. Значительную часть документов в сборнике составляют конфискованные письма солдат, перехваченные донесения немецкого командования. Изъятые цензурой солдатские письма открывают совсем другое лицо войны, показывают ее изнутри, в них содержится более правдивая информация о морально-психологическом состоянии солдат. Они придают сражениям Великой Отечественной войны человеческое измерение. В них предстает «субъективная реальность» войны, мысли и чувства людей, попавших в экстремальные условия военного времени. Особенно ценна возможность сравнить эти настроения по обе стороны линии советско-германского фронта, проследить их в динамике. К сожалению, в небольшой статье нельзя охватить весь период войны, поэтому хронологические рамки исследования ограничиваются только начальным ее этапом (июнь 1941–1942 гг.). Приведенные в статье документальные источники позволяют расширить представления о такой малоизученной теме, как война и общество, показать тенденции развития общественных настроений, наиболее распространенные ожидания и психологические установки людей, оказавшихся в жестоких условиях военного времени. В документальных источниках отражен широкий спектр настроений как в противоборствующих армиях, так и среди гражданского населения.

Письма военного времени несколько отличаются от других видов источников. Это касается, прежде всего, их содержания, а также

таких особенностей, как зашифровка адресов (полевая почта №...) и вмешательство военной цензуры, которая была по обе стороны фронта. Но, в отличие от нашей, немецкая цензура в начальный период войны была мягче. Она изымала, в первую очередь, письма антинацистского характера и письма, содержащие военные секреты.

С начала войны советская цензура претерпела ряд изменений: произошло несколько реорганизаций секретных служб, были воссозданы особые отделы [7, с. 8]. На них была возложена борьба со шпионажем и предательством. Для предотвращения разглашения военной тайны, а также «распространения антисоветских, провокационных, клеветнических и иных сведений через красноармейскую почту» часть адресованной на фронт корреспонденции и все письма, отправлявшиеся из действующей армии, просматривались в отделениях военной цензуры. Вся подвергаемая досмотру корреспонденция вскрывалась и помечалась штампом «Просмотрено военной цензурой». Затем она разделялась на 3 группы: одобрительные, проблемные и критические (антисоветские) письма. При обработке проблемных и части одобрительных писем военные цензоры вымарывали («подвергали затушевке») отдельные фразы, содержавшие запрещенные сведения, а критические письма уничтожались. Круг изымаемых писем был довольно широк. Они подвергались конфискации по следующим причинам: если были антисоветскими и провокационными, побуждали к дезертирству или сообщали о дезертирстве, содержали жалобы солдат и семей военнослужащих, информацию о результатах бомбежек вражеской авиации, эпидемических заболеваниях, реакциях в связи с эвакуацией из прифронтовых районов или в связи с отступлением Красной армии, были упадническими и религиозными, были написаны либо на немецкой бумаге с изображением символики германской армии или рода войск, либо на портретах вождей партии и правительства, прочее [7, с. 161].

Отметим, что в разные периоды войны мотивы конфискации писем менялись в связи со складывающейся военной обстановкой. В начальный период войны большой процент изъятой корреспонденции составляли письма, содержащие жалобы на плохое питание, информацию о потерях, а также выражающие недоверие к официальной пропаганде [7, с. 161]. Например, недоверие к официальной пропаганде выражено в письме интенданта третьего ранга Р. Фингерута: *«Я больше не верю ни газетам, ни радио, когда они передают сведения об обстановке на фронтах»*, – пишет он. Общее для большинства солдат мнение выразил военврач Феклин: *«Если подсчитать по сообщениям информбюро, сколько сбито самолетов, уничтожено солдат, танков,*

то немецкая армия давно должна быть разбита, а на деле она наступает. В газетах пишут неверно. Верховное командование не знает истинного положения дел на фронтах!» [8, л. 153–154].

В 1941–1942 гг. большую часть конфискованной корреспонденции составляли письма с жалобами на плохое питание. «С питанием неважно, что это – 700 г хлеба для растущего организма, один раз поест?», – спрашивали многие [1, с. 39]. «Насчет продуктов туговато. По 500 г хлеба на день, два раза – приварок, а приварок такой – пшено и горох, больше ничего», – писали другие [10, л. 90–91]. «Нас здесь не кормят несколько дней, погибнешь не от пули, а от голода», – жаловались третьи [9, л. 18]. Цензоры также изымали письма, в которых содержались просьбы к родителям и родным отправить посылки с продуктами. Подобных писем было так много, что цензоры не успевали «затушевывать» или изымать солдатскую почту, и письма попадали к адресату. Характерна в этом плане переписка нашего земляка, уроженца Черемшанского района Рафгата Ахтямова с родителями. Приведем выдержки из писем, датированных начиная с 8 октября 1941 г. по 20 августа 1942 г.: «С питанием неважно. Не успеешь поужинать – думаешь уже о завтраке, позавтракаешь – думаешь уже об обеде, пообедаешь – думаешь уже об ужине». «Папа, пришлите что-нибудь из продуктов. Деньги кончились, 5 руб. было, на них купил 1 кг белого хлеба и тут же съел». «Асхат, (брат – прим. автора) постарайся досыта поест картошку с молоком. Знал бы ты, как я скучаю по хлебу с молоком». «Мама, у меня к тебе одна просьба – испеки что-нибудь и пришли мне». «Папа, у меня к вам просьба – вышлите мне сухари по адресу...» [1, с. 28, 31, 41, 42, 43].

Анализ писем начального периода войны в какой-то степени развенчивает устоявшее мнение о ее внезапности. Содержание как конфискованных, так и дошедших до адресата писем свидетельствует о том, что войну ждали многие солдаты и командиры. Вот строки письма рядового И.П. Бурдаева родителям. Оно написано в день начала войны, 22 июня 1941 г.: «Дорогие старички, война началась. Живите – трудитесь. За меня не беспокойтесь. Победа будет за нами. Ваня» (4, с. 15, 16). С патриотическим пафосом пишет своей невестке и младший лейтенант М.И. Пегов: «Лилия. Сегодня началась война. Я этого ждал. Возбуждение ужасное. Ты знаешь, эта минута – историческая. Ты понимаешь, два мира не на жизнь, а на смерть сцепились. Но конец ясен – над голубым, воспетым поэтами Рейном заполющется красный вымпел... Черт, какие короткие ночи, как хорош мир, как хорошо – жить!» (4, с. 15, 16–17). Подобные письма подтверждают мысль о том, что войну ждали и настроение солдат

было вполне определенным: война ненадолго, победа будет за нами! О цене за победу не думали. Тезису «Война малой кровью и на чужой территории» верило большинство солдат и офицеров Красной армии.

Естественно, первые дни и недели войны выветрили в солдатах казенный оптимизм. Прозрение пришло довольно быстро. Бравата сменилась сначала сомнением и неверием, а затем паникой. Лейтенант С.И. Тронкин пишет жене: *«Нина... Наступило время самой суровой и кровопролитной борьбы. Нужны колоссальные средства. Нужно мобилизовать все на помощь фронту. Сколько потребуется жертв. Сколько будет пролито крови. Сколько будет сирот и калек... Да, Нина, враг силен и коварен...»* [4, с. 30].

Действительно, война шла не так, как предполагали. Противник за 3-4 недели продвинулся на восток на 450–600 км. 28 советских дивизий были разгромлены полностью, а еще 72 потеряли свыше половины своего состава. Около 3,5 млн солдат попало в плен. Велики были потери оружия и боевой техники [3, с. 44]. Солдаты поняли, что войны «малой кровью» на чужой территории не будет, вместо этого придется воевать «большой кровью» на своей земле. В скорую победу не верил никто, сила и мощь вермахта были очевидны. Вот некоторые фрагменты писем рядовых А. Колесникова и С. Пилипчука: *«Немецкая армия культурнее и сильнее нашей армии. Нам немцев не победить. Смотрите, какая у немцев техника, а у нас что за самолеты – какие-то кукурузники»*; *«...видно по ходу войны, что Красная армия не победит немецкой армии, и немец с Украины никуда не уйдет»* [8, л. 3, 153]. Пораженческие настроения охватили и командный состав. Командир 214 артполка 38 дивизии подполковник Н. Гурылев с горечью признавал: *«С большим шумом готовились к войне, а когда соприкоснулись с противником, то он нас разбил. У немцев техника, а у нас еще больше крови»* [8, л. 1–2]. Схожую позицию выражает и офицер штаба майор Антонов: *«Положение у нас крайне тяжелое, почти безвыходное. Если бы нашелся человек, который приостановил эту бойню, это был бы вождь и гений. Так мы довоюемся, что и на Урале не удержимся»* [8, л. 158]. Подобные примеры подтверждают тот бесспорный факт, что в основе дефетизма (пораженчества) начального периода войны лежали не только ситуативные моменты, но и более глубокие причины, в первую очередь связанные с враждебным отношением к сталинскому режиму. *«Куда нам воевать, везде видна наша бедность. Мне лично все равно, в какой стране жить. В нашей стране никто лучше не жил, чем в любой стране, где нет советской власти. Коммунизм нам не построить. Зачем полякам и украинцам освободиться, когда они в настоящее время освобождены»,* –

наивно полагает солдат 21 армии Сталинградского фронта Торон [8, л. 158]. *«Воевать за советскую власть не стоит... Нам она ничего хорошего не дала. Не будут защищать ее и колхозники, ведь в колхозах намного хуже, чем когда-то в Польше»* [8, с. 2–3].

Более внимательный анализ солдатской почты позволяет сделать вывод, что массовая и часто добровольная сдача в плен происходила не только по причине мощи, хорошей оснащенности и мобильности германской армии. Эксперименты сталинского режима в области социальной инженерии – принудительная коллективизация, Голодомор 1932–1933 гг., массовые репрессии, депортация населения западных областей Украины, Белоруссии, а также Прибалтики – оставили глубокий след в сознании людей, создав из существующей системы власти и ее олицетворения, И. Сталина, устойчивый образ врага.

Оккупировав в начале войны значительную часть Советского Союза, немцы обнаружили золотое дно для пропаганды. Они приблизительно представляли себе прискорбные условия жизни в нашей стране. Однако то, что они увидели, превзошло все их ожидания. Пораженный советской действительностью, в письме от 12 августа 1941 г. сержант Курш Хушмель пишет: *«Я даже не мог представить себе, что такая нищета возможна. Люди здесь ничего не знают об электрическом освещении, радио и т. п. Нельзя назвать то, где они живут, домами. Только лачуги с гнилыми соломенными крышами. Вокруг огромные заброшенные поля. Нет ни одной, даже маленькой, лавки. Это то, что люди называют советским раем. Куда ни глянь, везде одна нищета. Беднейшая немецкая деревня – жемчужина по сравнению с этими разрушенными деревнями»* [10]. Конечно, немецкая пропаганда умело использовала негативные стороны советской действительности. Летом 1941 г. вышла брошюра «Советский Союз глазами немецких солдат. Письма с Востока», которая состояла из выдержек солдатских писем, описывающих свои впечатления от СССР. Письма были тщательно отобраны, однако солдатам доверяли, и брошюра имела большое пропагандистское значение. Конечно, в этих письмах много лжи, причем явно намеренной. С другой стороны, наша социалистическая Родина сделала все, чтобы облегчить жизнь фашистским пропагандистам. И бараки, и грязь, и поганые дороги (*«...главные дороги не лучше, чем тропинки...»*), – писали немецкие солдаты) – все это было в действительности [12].

Анализируя армейскую почту воюющих сторон, необходимо обратить внимание на содержание писем советских и немецких солдат. Прежде всего, в них отражается разница в менталитете. В письмах красноармейцев главное – успокоить своих близких, показать,

что солдатам живется не так уж и плохо и они не так рискуют, как представляют себе это в тылу их родные. В каждом письме солдат передает привет десяткам людей, спрашивает о здоровье родных и соседей, интересуется жизнью односельчан и т. д. Они написаны простым, бесхитростным языком, в основном о том, что его волнует. Это отличает и письма вышеупомянутого Рафгата Ахтямова. Он спрашивает у родителей: *«Нынче кто-нибудь сделал ли скворечник? Весной, когда сойдет снег, ходите на кладбище и поправьте могилы родных. Если не сделаете, то я обижусь»* или *«Смогли ли заготовить сено? Как поспевают огурцы? Очень скучаю по своей гармошке, так хочется поиграть»* [1, с. 62, 24]. Вот в таких незатейливых и не очень грамотных весточках домой видишь неподдельность чувств, тоску по дому и светлую любовь к родным.

Письма немецких солдат – совсем иного содержания. Кажется, они намеренно «грузят» близких своими проблемами и жалобами, пытаются перенести на них часть своих испытаний. Приведем несколько выдержек из таких писем: *«Лучше не говорить Родине всего. Скажу лишь одно – то, что в Германии называют величайшим героизмом, есть лишь величайшая бойня...»*. *«Здесь все так плохо и безнадежно. Уже четыре дня я не ел хлеба и живу только на супе в обед...»*. *«Каждый мечтает только об одном – жить, выжить... Сердце мое переполнено, внутри серьезные размышления о Боге и мире, снаружи страшные звуки разрушительной бойни. Я хочу, чтоб вы знали, что я делаю сейчас и что делал недавно. Вы не должны оставаться в неведении»* [8, л. 183; 6, с. 50–60]. В этом всем так и слышится – вы должны знать, как я здесь страдаю, пострадайте и вы вместе со мной!

В заключение отметим, что солдатские письма предоставляют ныне живущим поколениям возможность извлечь уроки из опыта военного времени, уроки того, как можно «привыкнуть» к войне, того, во что она превращает людей. К сожалению, даже спустя 75 лет после ее окончания у нашего народа не выработался иммунитет к войне. 14 февраля 2017 г. в Государственной Думе Российской Федерации были оглашены новые цифры о потерях Советского Союза, которые, «согласно рассекреченным данным Госплана СССР, составляют 41 млн 979 тыс. человек» [13]. Однако даже после этого не смолкают призывы «Можем повторить!», а большинство населения поддержало войну против Грузии, агрессию против Украины, участие России в военном конфликте в Сирии и т. д.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Все они хотели жить: фронтовые письма погибших солдат, воспоминания ветеранов войны / сост. Н.С. Фролов. – Казань: Хәтер (TaRIKX), 2003. – 256 с.

[2] Сталинградская эпопея: материалы НКВД СССР и военной цензуры / сост. А.Т. Жадобин и др. – М.: Звонница-МГ, 2000. – 492 с.

[3] Центральный архив Федеральной службы безопасности Российской Федерации (ЦА ФСБ РФ). – Ф. 14. – Оп. 4. – Д. 9122. Миниханов Ф.Г. Война изнутри: солдатские письма с фронта / Ф.Г. Миниханов // Вестник Казанского университета культуры и искусств. – 2015. – № 2. – Ч. 1. – С. 103–107.

[4] Центральный архив Федеральной службы безопасности Российской Федерации (ЦА ФСБ РФ). – Ф. 14. – Оп 5. – Д. 96.

[5] Центральный архив Федеральной службы безопасности Российской Федерации (ЦА ФСБ РФ). – Ф. 14. – Оп. 4. – Д. 418.

[6] Письма с фронта: 1941–1945 / сост. В.А. Волынская. – Архангельск: Северо- Западное книжное издательство, 1989. – 140 с.

[7] Миниханов Ф.Г. 9 мая: праздник и политика (история Дня Победы) / Ф.Г. Миниханов // Народы Татарстана в годы Великой Отечественной войны: сборник статей / под ред. Р.В. Шайдуллина. – Казань: ИТЭР АН РТ, 2018. – С. 42–49.

[8] Советский Союз глазами немецких солдат. Письма с Востока. – URL: <https://propagandahistory.ru/240/Sovetskiy-Soyuz-glazami-germanskikh-soldat--Pisma-s-Vostoka> (дата обращения: 16.03.2020).

REFERENCES

[1] Vse oni khoteli zhit': frontovyye pis'ma pogibshikh soldat, vospominaniya veteranov voyny (They all wanted to live: front-line letters of dead soldiers, memories of war veterans) sost. N.S. Frolov. – Kazan': KHäter (TaRIKH), 2003. – 256 p.

[2] Stalingradskaya epopeya: materialy NKVD SSSR i voyennoy tsenzury (Stalingrads epopeya: materials of NKVD and military censors) sost. A.T. Zhadobin i dr. – M.: Zvonitsa-MG, 2000. – 492 p.

[3] Tsentral'nyy arkhiv Federal'noy sluzhby bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii (TSA FSB RF) (Central Archive of the Federal Security Service of the Russian Federation (CA FSB of the Russian Federation). – F. 14. – Op. 4. – D. 9122. Minikhanov F.G. Voyna iznutri: soldatskiye pis'ma s fronta. F.G. Minikhanov. Vestnik Kazanskogo universiteta kul'tury i iskusstv. – 2015. – № 2. – CH. 1. – p. 103–107.

[4] Tsentral'nyy arkhiv Federal'noy sluzhby bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii (TSA FSB RF) (Central Archive of the Federal Security Service

of the Russian Federation (CA FSB of the Russian Federation). - F. 14. - Op 5. - D. 96.

[5] Tsentral'nyy arkhiv Federal'noy sluzhby bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii (TSA FSB RF) (Central Archive of the Federal Security Service of the Russian Federation (CA FSB of the Russian Federation).- F. 14. -Op. 4. - D. 418.

[6] Pis'ma s fronta: 1941–1945 (Letters from the front: 1941–1945). sost. V.A. Volynskaya. - Arkhangel'sk: SeveroZapadnoye knizhnoye izdatel'stvo, 1989. – 140 p.

[7] Minikhanov F.G. 9 maya: prazdnik i politika (istoriya Dnya Pobedy). (May 9: Holiday and politics (history of Victory Day). F.G. Minikhanov. Narody Tatarstana v gody Velikoy Otechestvennoy voyny: sbornik statey. pod red. R.V. Shaydullina. – Kazan': ITER AN RT, 2018. – p. 42-49.

[8] Sovetskiy Soyuz glazami nemetskikh soldat. Pis'ma s Vostoka (The Soviet Union through the eyes of German soldiers. Letters from the East) – URL: <https://propagandahistory.ru/240/Sovetskiy-Soyuz-glazami-germanskikh-soldat-Pisma-sVostoka> (data obrashcheniya: 16.03.2020).

МАЙДАНДАҒЫ САРБАЗДАР ХАТТАРЫ: СОҒЫС ТУРАЛЫ ШЫНДЫҚ

Миниханов Ф.Г.¹,

¹тарих ғылымдарының кандидаты, доцент,
Ғылым Академиясының татар Аймақтану энциклопедиясы институты
Татарстан Республикасы, fidail1956@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада кеңес жауынгерлерінің тәркіленген хаттарын, сондай-ақ неміс солдаттарының трофей хаттарын зерттеуге негізделген, Ұлы Отан соғысының бастапқы кезеңіндегі аз зерттелген мәселелер зерттелген. Соғысушы әскерлер сарбаздарының менталитетін салыстыра отырып, автор соғыс уақытының экстремалды жағдайындағы қарсылас армия жеке құрамының ахуалы мен динамикасын, әлеуметтік-психологиялық қасиеттерін талдайды.

Мақалада келтірілген деректі дереккөздер соғыс пен қоғам сияқты нашар зерттелген тақырып туралы түсініктерді кеңейтуге, қоғамдық сезімдердің даму тенденцияларын, қатыгездікке тап болған адамдардың ең көп кездесетін үміттері мен психологиялық қатынастарын көрсетуге мүмкіндік береді. соғыс уақытының шарттары. Құжаттамалық дереккөздер соғысып жатқан армиялардағы және бейбіт тұрғындар арасындағы кең ауқымды пікірлерді көрсетеді.

Тірек сөздер: Қызыл армия, вермахт, соғыс, кеңес, неміс, фронт, тыл, тәркіленген хаттар, солдаттар, цензура.

SOLDIERS LETTERS FROM THE FRONT: THE TRENCH TRUTH ABOUT THE WAR

Minikhanov F.¹,

¹Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Institute of Tatar Encyclopedia and Regional Studies of the Academy of
Sciences of the Republic of Tatarstan,
fidail1956@mail.ru

Abstract. In the article on the basis of the study of confiscated letters from Soviet soldiers, as well as trophy letters from German soldiers are studied minor problems of the early period of the Great Patriotic War. Comparing the mentality of a soldier in the army, the author analyzes the state and dynamics of the morale, the socio-psychological qualities of the personnel of the army fighting in the extreme conditions of war.

The documentary sources quoted in the article allow to expand the representation on such a small topic as war and society, to show the tendency of the development of public moods, the most common mental anticipation, the most recent expectations and expectations. The documentary sources reflect a wide range of moods as in the fighting armies, as well as among the civilian population.

Keyword: Red army, Wehrmacht, war, Soviet, German, front, rear, confiscated letters, soldiers, censorship.

Статья поступила 11.09.2020

III Бөлім.
ЖАС ҒАЛЫМДАР ЗЕРТТЕУЛЕРІ ЖӘНЕ ГЕОСАЯСАТ
Раздел III.
ИССЛЕДОВАНИЯ МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ И ГЕОПОЛИТКА
III Part.
RESEARCH OF YOUNG SCIENTISTS AND GEOPOLITICS

УДК 2345

DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.009

**РЯДОВЫЕ ГЕРОИ ПОБЕДЫ (НА ПРИМЕРЕ
СУЛТАНГАЛИЕВА ОЛЖАГАЛИ И КУЛОВА БОРАНГАЛИ)**

Шотанова Г.А.¹,

¹кандидат исторических наук, доцент

КазУМОиМЯ им. Абылай хана, Алматы, Казахстан, galia8.09@mail.ru

Ужкенов Е.М.²,

²кандидат исторических наук,

ведущий научный сотрудник Института истории и этнологии

им. Ч.Ч. Валиханова, Алматы, Казахстан, Ernar.u@mail.ru

Аннотация. Великая Отечественная война явилась огромным испытанием для всех народов Советского Союза, в том числе и для казахского народа. К сожалению, коснулась каждую семью, и мы все это вспоминаем с грустью и горечью. Прошло много лет, как закончились битвы и сражения, и новое осмысление темы (исследования) позволяют нам рассмотреть историю Великой войны более широко.

В нашей статье речь пойдет о малоизвестных, но достойно сражавшихся солдатах Красной Армии. Мало кто знает о подвигах рядовых героев войны Султангалиева О. и Кулова Б. которые достойно сражались под Ленинградом, Воронежем и Ржевом.

Ключевые слова: 75-годовщина, подвиг солдат, Курская дуга, Воронеж, Ржев, победа, маршал Рыбалко.

В преддверии 75 летия запланированы праздничные мероприятия, посвященные подвигу советских солдат. На фоне проведения мероприятий государственного масштаба, как правило остаются в тени биографии тех участников, чей жизненный путь так или иначе связан с главными победами Красной Армии.

Изучение биографии отдельных солдат – исторических личностей позволит заглянуть во внутренний мир рядовых Победы, посмотреть на известные сражения глазами их участников, увидеть окопный мир, поняв при этом весь трагизм Победы.

Собственно, история Отечественной войны – это история всех советских семей, когда каждая семья на всем огромном советском пространстве чувствовала себя сопричастной ко всем событиям Войны.

Каждый гражданин пришел к участию в ВОВ своим путем, кто то, будучи кадровым офицером с самого начала принял участие, кто-то вызвался добровольцем, а кто-то помогал изо всех сил Победе, закладывая фундамент Победы в глубоком тылу. В любом из этих случаев все участники были героями своего времени и своего народа. Будучи воспитаны в духе благодарности участникам и жертвам ВОВ, мы тоже гордились своими дедом, чьими руками ковалась Победа. Позже, став историками, мы по праву могли оценить весь тот ужас и трагичность Победы, и чем больше узнавая о ней, тем большее восхищение вызывал героизм простых солдат и офицеров. Конечно, все воспоминания во многом субъективны и носят эмоционально окрашенные тона, однако благодаря сохранившимся документам и за их сухим языком можно понять каково это быть героем.

Гурьевская область к началу войны тоже была глубоким тылом, чьи сыновья, как и везде по стране приняли участие в войне. Общее количество принявших участие составило 42509 человек, из которых не вернулось с фронта 13267. Среди тысяч солдат, которые сражались за освобождение от агрессора, но смогли вернуться из поля боя, были и герои нашей статьи – Султангалиев Олжагали и Кулов Борангали.

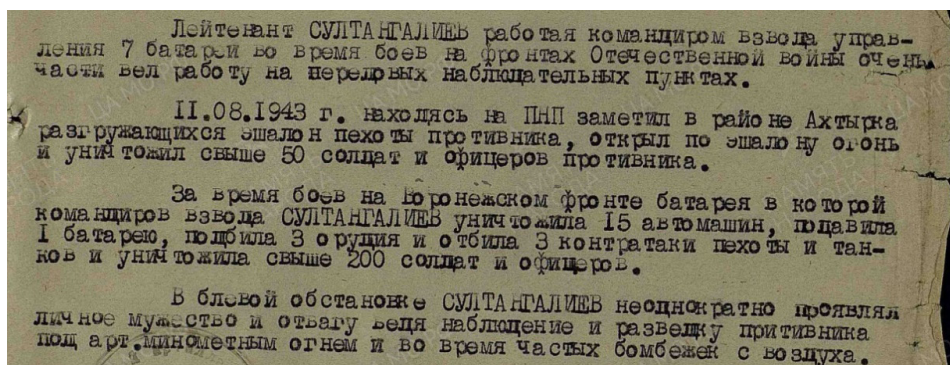
Олжагали Султангалиев – яркий представитель того поколения, который прожил достаточно долгую жизнь (умер в возрасте 92 года), и за это время успел своим сыновьям и внукам передать впечатления о тех событиях.

которое было беззаветно преданным своей стране, идеям созидания. Свое счастье они находили, как пелось в марше энтузиастов, в буднях великих строек, в веселом грохоте, в огнях и звонах новых заводов, промыслов, электростанций... И когда вспоминают о том времени, никогда не сетуют, не сожалеют о чем-либо. Они горды своим соучастием в тех яростных боях, когда Родина призвала их на защиту от фашистской нечисти.

Трудностей не боялся, с детства приходилось трудиться, чтобы помочь матери. Отец умер в 23-м, когда Олжагали был всего год. Когда началась война, вспоминает Олжагали, сразу забрали в армию брата. Вся семья, мать, его жена и дочь, остались на моем иждивении. А в

марте 1942 года, вспоминает аксакал, и меня вызвали в штаб полка и дали направление во 2-ое Ленинградское артучилище, которое в это время находилось в городе Белорецке Башкирской АССР. Окончил училище в июле 1942 года. Присвоили звание лейтенанта и направили в распоряжение 17-ой артдивизии. По прибытии получил назначение командира огневого взвода 1247-го артполка 59-ой пушечной артбригады. И в декабре 1942 года в составе полка принял бой по прорыву блокады Ленинграда. «Территория Ленинградской области болотистая. До сих пор помню, как мы в кирзовых сапогах таскали орудие от одной позиции к другой. 152-миллиметровая пушка-гаубица – очень тяжелое орудие. Дальность огня – 18 км. Для того, чтобы передвигать его в болотистой местности, пришлось рубить леса и построить гать – дорогу из бревен. Зима была холодная. Ночью разводили огонь и вокруг него располагались на ночлег. С одной стороны – обжигающий огонь костра, ближе придвинувшись к нему, спасаясь от холода и сырости, обжигались: то рукава, то спина. Бани не было. Армия завшивела. Многие бойцы, заболев, попадали в госпиталь. И вот прорыв. Нашему артиллерийскому полку была поставлена задача – уничтожить танки и мотомехпехоту немцев в районе сосредоточения в глубине противника. Бой стоял жаркий. От непрерывной стрельбы кипели стволы орудий. В тылу врага стояло сплошное пожарище от горевших танков и автомашин, от разрыва снарядов. В этом бою меня впервые наградили орденом Красной Звезды и приняли в ряды КПСС за уничтожение скопления танков врага. После прорыва блокады в районе станции Мга нашу часть отправили на отдых в город Солнечногорск под Москвой. В июне 1943 года наш полк отправили на Воронежский фронт. Шло наступление по всему фронту. Освободили Воронеж, и войска вышли к Курской дуге. А потом был еще долгий путь солдата к Победе.

9 мая после освобождения Берлина и подписания акта о капитуляции танковую армию маршала Рыбалко и 17-ую артиллерийскую дивизию Султангалиева в срочном порядке отправили в Прагу, поддержать восстание чешского народа. После ожесточенных боев полностью освободили город от немцев. Затем поступил приказ преследовать южную группу войск под командованием адмирала Денница, который не признавал акт капитуляции, предпочитая сдаться американцам. Часть Олгагали ата вернулась в Австрию. Как кадрового офицера Султангалиева задержали в армии. Демобилизовался только в 1947 году, в звании капитана. Потом в мирной деятельности своей он все так же оставался на передовой, работал в полную силу.

Из воспоминаний Олжагали Султангалиева:

- Территория Ленинградской области болотистая. До сих пор помню, как мы в кирзовых сапогах таскали орудие от одной позиции к другой. Пушка-гаубица - очень тяжелое орудие. Дальность огня - 18 км. Для того чтобы передвигать его в болотистой местности, пришлось рубить леса и построить гать - дорогу из бревен. Зима была холодная. Ночью разводили огонь и вокруг него располагались спать. Спасаясь от холода и сырости, придвигались ближе к костру, потом обжигались то рукава, то спина. Бани не было. Армия завшивела. Многие бойцы, заболев, попадали в госпиталь. После прорыва блокады в районе станции Мга нашу часть отправили на отдых в город Солнечногорск под Москвой. В течение месяца мы ремонтировали технику. В июне 1943 года наш полк отправили на Воронежский фронт. Шло наступление по всему фронту. Освободили город Воронеж, и войска вышли к Курской дуге. Для ее прорыва в этом районе сосредоточилась большая группа войск. В июле 1943 года рано утром началась артиллерийская канонада. С наступлением видимости включилась в бой и авиация. Гул моторов и разрывы снарядов и бомб создавали жуткое зрелище. Перед нашим артиллерийским полком была поставлена задача - уничтожить танки и мотомехпехоту немцев в районе сосредоточения в глубине противника. Бой стоял жаркий. От непрерывной стрельбы кипели стволы орудий. В тылу врага стояло сплошное пожарище от горевших танков и автомашин, от разрывов снарядов. В этом бою меня впервые наградили орденом «Красной звезды» и приняли в ряды КПСС за уничтожение скопления танков врага.

Прорвав оборону противника, войска вышли к Днепру. После долгих приготовлений началось наступление. Форсировав реку, освободили Киев, Житомир, города Винницу, Львов. В районе городов Ужгород, Трускавец колонна войск готовилась к переходу Карпатских гор. Единственной дорогой был Дуклинский перевал. В результате мощного огня артиллерии, бомбового удара авиации с

воздуха, наконец, удалось захватить перевал. На Дуклинском перевале часть Султангалиева вела бой, прикрывая проход пехоты и танков. Вражеская артиллерия засекла его батарею и прямым попаданием уничтожила орудие и весь расчет. «Каким чудом я остался жив, - до сих пор удивляется ветеран, - не могу себе представить».

И снова вперед, дальше на Запад. Началось наступление в Домбровский угольный бассейн Польши. Освобождали города Краков, Богуслав и вышли к границам Германии. Форсировав реку Одер, Малая Шпрее, войска Первого Украинского фронта вплотную подошли к Берлину. Однако в 57 км южнее Берлина их остановили. По приказу Сталина Берлин должны были взять войска маршала Жукова. А между прочим, как и многие фронтовики и историки Великой Отечественной, Олжигалиев полагает, что их Первый Украинский мог бы раньше, 1-2 мая 1945 года, и с меньшими потерями захватить Берлин. Но историю, увя, не перепишешь. Было так, как было».

9 мая после освобождения Берлина и подписания акта о капитуляции танковую армию маршала Рыбалко и 17 артиллерийскую дивизию Султангалиева в срочном порядке отправили в Прагу, поддержать восстание чешского народа. После ожесточенных боев полностью освободили город от немцев. Затем поступил приказ преследовать южную группу войск под командованием адмирала Денница, который не признавал акт капитуляции, предпочитая сдаться американцам. Часть Олжигалиев вернулась в Австрию. Как кадрового офицера Султангалиев задержали в армии. Демобилизовался он только в 1947 году в звании капитана, кавалером орденов Отечественной войны первой и второй степеней, «Красной звезды» и многих медалей.

При постановке на учет обратили внимание на его аттестацию и пригласили на работу в аппарат Гурьевского обкома партии, что в то время было актом самого высокого доверия к человеку.

В мае 1949 года ему предложили поработать начальником областного управления кинофикации, наладить этот участок работы — пропаганду кино — «важнейшего из искусств», сделать его наиболее доступным для населения. За время работы в управлении он, в первую очередь, укрепил кадры. Учил людей и сам посещал курсы повышения квалификации в Москве. «Пользуясь этим случаем, я попал на прием к министру кинематографии СССР, товарищу Большакову. У него добился выделения средств на капремонт здания кинотеатра «Мир» в городском парке, на приобретение автотранспорта и гужевого транспорта, чтобы на кинопередвижках показывать кино в сельской местности, отгонных участках. Эти меры значительно улучшили положение дел в постановке кинообслуживания населения».

В декабре 1950 года, как и обещали, его снова вернули в аппарат обкома партии. В сентябре 1952 года на партконференции Султангалиева избрали членом бюро и заведующим партотделом городского комитета партии. А в сентябре 1958 года он был утвержден вторым секретарем Макатского райкома партии. В августе 1961 года он был назначен директором СШ им. Абая, одной из самых крупных школ города, через год переведен заведующим горно, где тоже «отметился» многими интересными новшествами и инициативами. По настоянию первого секретаря горкома партии Сбитнева его вновь вернули в аппарат горкома партии — заведующим идеологическим отделом, в 1967 году бюро обкома партии утвердило его заместителем заведующего орготделом Гурьевского обкома партии. В 1968 году во всех регионах страны создавались органы, которые могли, согласно перспективному плану развития промышленности, сельского хозяйства, подсчитать обеспеченность районов и областей трудовыми ресурсами, наладить контроль за их эффективным использованием. Эту работу организовать поручили Олжагали Султангалиеву (до 1983 г.).

Кулов Борангали - трудовой активист, герой фронта, и «мы знаем, что о нем не часто говорят сегодня», с горечью отмечает в своей статье Танатар Дэрелұлы (почетный журналист Курмангазинского района). Поскольку, в народе сложилось мнение, что искренние люди не афишируют свои заслуги перед страной. На самом деле самоотверженный поступок Борангали Кулова во время своей службы и после, заслуживают того, чтобы их помнили на протяжении поколений.

Участник Великой Отечественной войны, солдат Красной Армии - Кулов Борангали, родился 11 января 1905 года в Орлинском районе современного Курмангазы. Он в совершенстве владел арабской грамотой. Ещё до начала войны получил 4-классное образование. С 14 лет трудился на рыбопромыслах, а позже стал заведующим промышленного комбината «Гордеева». Односельчане знали его как весьма образованного, квалифицированного, активного и честного гражданина. Учитывая все эти качества, через некоторое время он избирается властями директором Теляченского «детского дома» Курмангазинского района. Всё это происходит до войны. Но уже тогда он смог внести большой вклад в становление некоторых осиротевших детей. В знак благодарности некоторые его воспитанники с гордостью носили его фамилию (Кулова). Он не делил детей на родных и приютских. Дети, которые в свое время нуждались в родительской заботе – приобрели эту заботу в лицах Борангали ата и его супруги Гапуры аже. Сейчас многие из тех, кому эти люди заменили семью, с теплотой в душе вспоминают Кулова Б., но с грустью те тяжелые годы

войны. Гапура же как никто понимала своего супруга, а тем более сирот. Она сама рано осталась без родителей, и была сиротой.

В момент начала войны, он был избран Председателем сельского совета, но продолжал свою деятельность в «Детском доме». В то время было очень много сирот, которых привозили сюда из разных точек страны (СССР). Как вспоминают очевидцы тех лет, было тяжело смотреть на обездоленных и голодных детей. Наблюдался пронзительный кризис. Отступать от приказов властей было не принято. Детский дом нуждался в финансировании, но страна была обеспокоена помощью для нужд фронту. Нашлись те, кто смог помочь его благому делу, но и те, кто за глаза ругал его в чрезмерном благородстве.

Из строк Таңатара Дәрелұлы (воспоминания о деде Борангали): «заботиться о бездомных детях (сиротах) в качестве попечителя, да еще отправлять продукты первой необходимости на фронт представлялось в качестве Председателя – было не легкой ношей. Перед ним стояла сложная задача. Везде избитые страданиями и голодом люди. В то время в стране было много глухонемых людей».

Война принесла много страданий и испытания простому народу, власти решали вопросы глобального масштаба (борьбу за освобождение страны от немецких оккупантов). Как и многих других, это обстоятельство побудило Борангали Кулова добровольно призваться в ряды Красной Армии в сентябре 1941 года. Неоднократно участвовал в боях против немецко-фашистских захватчиков. В ноябре 1942 года под Ржевом получил тяжелое ранение, но остался командовать взводом. В этом бою был убит капитан взвода, и ответственность за взвод и выполнение приказа пала на плечи сержанта Кулова Б. «контратака нацистской армии была отбита, и только после этого он попал в госпиталь». После этого случая, медицинская комиссия признала Кулова Б. «ограничительно годным», и по выписке из госпиталя был направлен в склад боеприпасов, в феврале 1944 года он был назначен начальником арсенала (заведующий хранилища боеприпасов). Из источников следует, что «он оказался образцовым, дисциплинированным командиром в этой задаче. Огнестрельное оружие на его складе всегда было в хорошем состоянии и в хорошем состоянии. Всегда обеспечивал вооруженные силы на фронте с точностью, аккуратностью и старанием. Он был награжден орденами и медалями военного руководства. Несмотря на тяготы войны, руководство страны назначило ему три денежные премии». Сержант Кулов Борангали был награжден Красной звездой и другими медалями.

В Красной армии с сентября 1941 года. Неоднократно участвовал в боях против немецко-фашистских бандитов. В ноябре 1942 года под Ржевом получил тяжелое ранение и всетаки с поля боя не вышел, а продолжал командовать своим отделением. Более того в ходе боя был убит командир взвода, Кулов принял командование взводом выполняя оперативную задачу командования. В момент контратаки погиб командир роты Кулов принял командование роты и обеспечил выполнение оперативной задачи, т.е. контратака немцев была отбита и только после этого Кулов был отправлен в госпиталь. По выздоровлению медицинской комиссией признан ограниченно годным. В складе на должности заведующего хранилищем работает с февраля 1944 года. За этот период показал себя образцовым, дисциплинированным командиром. Имеющиеся у него на хранении стрелковое вооружение находится в хорошем состоянии. Оперативные задачи по снабжению войск фронта вооружением выполняет всегда точно, аккуратно и добросовестно в установленный срок. Неоднократно командованием поощрялся в частности имеет три денежных премии.

После окончания войны в 1945 году он благополучно вернулся домой. По возвращению вернулся в «Детский дом» в селе Телячье на ту же должность, а затем был направлен в детские дома с. Сафоновка и с. Кобяково. По завершению войны, спустя годы эти учреждения были ликвидированы и сконцентрированы в более крупных населенных пунктах. Но несмотря на это, трудолюбивый ветеран войны продолжил свою деятельность в колхозе «Путь к коммунизму». Несмотря на то, что он вышел на пенсию в 1965 году он продолжал трудиться - работал мастером, управляющим складом и т.д. в последний путь героя, участника ВОВ отправили в 1975 году.

Вклад каждого героя Великой Отечественной войны неопределим. Из Казахстана участвовало 1,7 млн человек, тысячами пали на полях битвы чтобы довести день Победы над нацистской Германией как можно скорее. Дух и героизм этих людей на всегда останется в наших сердцах.

ЛИТЕРАТУРА

[1] Монастырская Л. Ратный подвиг казахстанцев // Прикаспийская коммуна - 2019. - 6 августа.

[2] ЦАМО. Фонд 33. Опись 686044. Единица хранения 1420. s/19339https.

[3] Таңатар Д. Көп айтылмай келген Кулов кім? // Серпер. - 2020. - 6.06.

REFERENCES

[1] Monastyrskaya L. Ratnyu podvig kazakhstansev. Prikaspiyskaya kommunayu (Monastyrskaya L. Military feat of Kazakhstanis)- 2019. - 6 avgusta.

[2] TSAMO. Fond 33. Opis' 686044. Yedinita khraneniya (TSAMO. Foundation 33. Inventory 686044. Storage unit). 1420. p.19339https.

[3] Tañatara D. Köp aitylmai kelgen Kulov kim? (Who is unknown person Kulov?) Serper. – 2020. - 6.06.

**ЖЕҢІСТІҢ ҚАТАРДАҒЫ БАТЫРЛАРЫ (СУЛТАНҒАЛИЕВ
ОЛЖАҒАЛИ ЖӘНЕ ҚҰЛОВ БОРАНҒАЛИ мысалында)**

Шотанова Г.А.¹,

т.ғ.к., доцент

Абылай хан атындағы ҚазХҚжӘТУ,
Алматы, Қазақстан, galia8.09@mail.ru

Ужкенов Е.М.²,

т.ғ.к., Ш. Уәлиханов атынд. тарих және
этнология Институтының жетекші ғылыми қызметкері

Алматы, Қазақстан, Ernar.u@mail.ru

Андатпа. Ұлы Отан соғысы Кеңес Одағының барлық халықтары, соның ішінде қазақ халқы үшін де үлкен сынақ болды. Кешіріңіз, біз әр отбасына қол тигіздік, мұны бәріміз қайғы мен қасіретпен еске аламыз. Ұрыстар мен шайқастар аяқталғаннан бері көптеген жылдар өтті, ал тақырыпты жаңа түсіну (зерттеу) бізге Ұлы соғыс тарихын кеңірек зерттеуге мүмкіндік береді.

Біздің мақалада біз аз танымал, бірақ Қызыл Армияның лайықты түрде соғысқан сарбаздары туралы сөйлесетін боламыз. Ленинград, Воронеж және Ржев қалаларында абыроймен күрескен қарапайым соғыс батырлары О.Сұлтанғалиев пен Б.Куловтың ерліктері туралы көп адамдар білмейді.

Тірек сөздер: 75 жыл, қару-жарақтың ерлігі, Курск, Воронеж, Ржев, Жеңіс, Маршал Рыбалко.

**ORDINARY HEROES OF VICTORY (on the example of
SULTANGALIYEV OLZHAGALI and KULOV BORANGALI)**

Shotanova G.A.¹,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor

Ablai Khan KazUIR & WL, Almaty, Kazakhstan

galia8.09@mail.ru

Uzhkenov Y.M.²,

Candidate of Historical Sciences,

Sh. Valikhanov. Leading researcher of the Institute of History and

Ethnology, Almaty, Kazakhstan,

Ernar.u@mail.ru

Annotation. The Great Patriotic War was a great test for all the peoples of the Soviet Union, including the Kazakh people. Sorry, we touched every family, we all remember it with grief and sorrow. Many years have passed since the end of the battles and battles, and a new understanding (study) of

the subject allows us to study the history of the Great War in more detail.

In our article we will talk about lesser-known, but worthy soldiers of the Red Army. Not many people know about the heroic deeds of ordinary war heroes O. Sultangaliev and B. Kulov, who fought for honor in Leningrad, Voronezh and Rzhev.

Keywords: 75 years, heroism of weapons, Kursk, Voronezh, Rzhev, Victory, Marshal Rybalko.

Статья поступила 28.09.2020

ӘӨЖ 277: 18

DOI 10.48371/ISMO.2020.41.3.010

ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДӘРІПТЕУ – ОТАН АЛДЫНДАҒЫ НЕГІЗГІ МІНДЕТ

Джекебаева М.А.¹,

¹филос.ғ.к., доцент, Абылай хан атындағы ҚазХҚЖӨТУ,
Алматы, Қазақстан, 81makpal@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада «ұлттық құндылықтар», «ұлттық патриотизм», «Бостандық», «жауапкершілік өмірлік құбылыс ретінде» және «әлеуметтік шындық» ұғымдары қарастырылады.

Отанымызды сақтау мақсатында қан төккен батырларымызды келер ұрпақтың ұмытпауына, қадірлеуіне, бейбітшілікті ең басты құндылық ретінде қарауына атсалысу - бүгінгі таңдағы маңызды мәселе. Мақалада патриотизмнің жастар өміріндегі маңызы, ұлттық құндылықтардың қажеттілігі қарастырылған.

Мақалада ұлтымыздың елжандылыққа, ұлттық патриотизмге тәрбиелеудегі таным-түсінігі, жауапкершілік пен еркіндікті кие тұтқандығы, оған моралдық-этикалық тұрғыда айрықша мән бергендігі айтылады. Жаһандану дәуірінде, егер қазақстандықтар өзінің мәдени бірегейлігі мен тұрақтылығын, тұтастығы мен ынтымағын сақтағысы келсе, онда бұл проблема өскелең ұрпақты патриотизмге тәрбиелеу арқылы шешілуге тиіс.

Тірек сөздер: ұлттық құндылық, Отансүйгіштік, елжандылық, жастар, еркіндік пен жауапкершілік.

Бір ұлтты басқа ұлттан даралайтын - оның ұлттық құндылықтары, яғни, әдеби мұрасы, әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, мәдениеті, өнері, тұрмыстық бұйымдары, ұлттық ойындары, т.б. өзгелерге ұқсамайтын қасиеттері. Ұлттық құндылықтарымыз шын бағасын алғанда ғана,

жоғымыз түгенделіп, өшкеніміз жана бермек. Ұзақ уақыт бойы қыспақта болып, құрудың алдында қалған ұлттық құндылықтарымызды ұлт болашағының негізгі діңгегі ету - мемлекет басшысының «Рухани жаңғыру» бағдарламасының басты өзегі.

Осы ретте, еліміздің ертені, әрқайсымыздың өмір жалғасымыз болып табылатын жас ұрпақты ұлттық құндылықтар негізінде тәрбиелеу - аса өзекті тақырып. Жастардың бойында ұлттық құндылықтарға негізделген адамгершілік тәрбие мен адами сезімді қалыптастыру және дамыту мәселесі қазақ ақын-жырауларының ой иірімдері, даналық тұжырымдарында көрсетілген. Бір ұлтты басқа ұлттан даралайтын - оның ұлттық құндылықтары, яғни, әдеби мұрасы, әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, мәдениеті, өнері, тұрмыстық бұйымдары, ұлттық ойындары, т.б. өзгелерге ұқсамайтын қасиеттері. Ұлттық құндылықтарымыз шын бағасын алғанда ғана, жоғымыз түгенделіп, өшкеніміз жана бермек. Ұзақ уақыт бойы қыспақта болып, құрудың алдында қалған ұлттық құндылықтарымызды ұлт болашағының негізгі діңгегі ету - мемлекет басшысының «Рухани жаңғыру» бағдарламасының басты өзегі.

Халқымыз «Білімдіден шыққан сөз, талаптыға болсын кез» дегенді тегін айтпаған. Сондықтан да ғасырлар бойына сөз құдіретін сезіне білген, шешеннің билігіне тоқтаған, елдікті сақтаудағы тапқырлығына тәнті болып, дәріптеген. Қыз бен жігіттің бір-біріне алғашқы сезім білдіруі айтыс түрінде өрбісе, қариялар бата беріп, ақ жол тілеп отырған, тұтас қоғам өмірін қадағалай білген. Ал өнер сайыстарының қайсысы болмасын өскелең ұрпақты ерлікке, батырлыққа, тапқырлыққа, терең ойлылыққа тәрбиелеген. «Өткеннің өнегесі - бүгінгінің баға жетпес байлығы» екендігін естен шығармай, мәдениетімізді терең зерделеу арқылы «Мәңгілік ел» бола алатынымыз хақ.

Қазақ халқы бүкіл түркі-халықтарының ата қонысын «найзаның ұшы, білектің күшімен» сақтап қалған жауынгер де жомарт, ауызбірлікті, білімдар халық. Қазіргі нарық жағдайында жеке адамдардың бостандығы дегеніміз, жеке меншіктің бостандығы. Ал дәстүрлі қазақ қоғамында, қазіргі Қазақстанда жастарды Отансүйгіштікке, елжандылыққа, ұлттық патриотизмге тәрбиелеудің әлеуметтік-философиялық көрсеткіштері мән-маңызы қандай? Олар қандай дәрежеде? Осындай бірқатар сұрақтарға жауап іздеп көрелік. Бұл үшін ең алдымен бұл ұғымдарды дәстүрлі қазақ қоғамында қалай қарастырғанын білу қажет.

Қазіргі қоғамдық дамудың ең өзекті мәселесі – жастарды Отансүйгіштікке тәрбиелеу үшін оларды анықтаушы факторлар: еркіндік пен жауапкершілік бірлігі, өзара байланысын анықтау болып табылады. Себебі тәуелсіздігі бар Отаны бар жастар әрдайым еркін

әрі жауапкершілікті тұлға болып қалыптаса алады. «Өзге ұлтта сұлтан болғанша өз ұлтыңның ұлтаны бол!» мақалының төркіні де осында. Шетелге барып, бар жағдаймен, жоғары айлыққа жұмыс істесеңіз де, өз Отаныңызға қызмет етудің жайы бір бөлек, туған жерге тағзым мен сағыныш бәрібір сізді өзіне тартары анық. Сондықтан шетелге барып, ел, жер, мәдениет көрген, тіл үйренген, тәжірибе арттырған дұрыс, дегенмен жинаған білімің мен тәжірибеңмен өз ұлтыңа қызмет қылсаңыз нұр үстіне нұр деп ойлаймын.

Ұлтымыздың елжандылыққа, ұлттық патриотизмге тәрбиелеудегі таным-түсінігі жауапкершілік пен еркіндікті кие тұтып, оған моралдық-этикалық тұрғыда айрықша мән берген. Әлем үрдісіндегі ғаламдасу заманында халқымыз өзінің мәдени біртектестілігі мен тұрақтылығын, тұтастығы мен ынтымағын сақтап қаламын десе, онда осы біз қалам тартып отырған мәселе де, елжандылыққа, ұлттық патриотизмге тәрбиелеу осы заман үрдісінен аман-сау алып, келешек ұрпаққа жеткізуге тиіс. Орхон-Енисей жазбалары түркі халқының азаттықты сүйіп, еркіндікті аңсағанынан шыққан туынды, Отанға, еркіндікке деген құлшынысты жалындататын баға жетпес мұраның бірі. Еркіндік пен жауапкершіліктің алғашқы белгілері халық фольклорінде мақал-мәтел, ертегі, эпосынан көрінеді. Қазақ даналығында адамның көңіліне ой салар өлім мен өмір мәселесі, дүниенің жалғандығы өмірде адамшылықпен кету керектігін түсінген ұлы тұлға Қорқыт есімімен байланысты.

Қорқыт жырларындағы отаншылдық пен ерлік, ізгілік пен әдептілік, сабырлылық пен төзімділік – асыл қасиеттер. Қорқыт көтерген мәңгілік мәселесі – өмірсүйгіштікке шақыру болып табылады. Оның ойынша тек өмір сүйген адам ғана өз ұрпағын адамгершілік негізінде тәрбиелейді, сол арқылы халықтың болашағы алдында өзінің жауапкершілігін түсінеді және перзенттік борышын барынша парасаттылықпен орындауға тырысады. Іс-әрекеттегі ұқыптылық адамдардың үлкен өмірдің алдындағы жауапкершілігі.

Отандық философиядағы Отансүйгіштікке, елжандылыққа мәселесіне тоқтала кетсек, бұл мәселеге ойшылдар практикалық жағынан келді, игілікті қаланы меңгеру ақыл, өнегелі адамдар тәрбиелеу дана басшылар қалыптасу арқылы ғана болады. Осы қасиеттердің бәрін бойына жинаған мемлекет басшысы ғана, мемлекет басқарып, оны гүлдендіре алады. Бұл қасиеттерді иеленген басшының үлкен жауапкершілікте болатыны даусыз. Қазіргі кезеңде де егер басшылықтағы адамдар осындай қасиеттерге ие болса, мемлекет жағдайы сөзсіз жақсарар еді деп ойлаймыз.

Бұқар жырау Абылай ханның тікелей кеңесшісі қызметін атқара

жүріп, артына көп мұра қалдырған тұлға. Ел басқара білу ең ауыр, азапты, жауап-кершілікті жұмыстың бірі. Ал басқара білу өнері үйренуді, жалықпай үлгі-өнеге алуды талап етеді. Халқы, жері, Отаны үшін күресу, ел-жерін сақтау, ұрпағының болашағын бағдарлау, сол кезеңнің кезек күттірмейтін мәселесінің бірі. Міне, осы жолда Бұқар жырау Абылай ханға кеңесші бола отырып, оған басқару өнерін үйретеді, мін тағатын тұстарын атайды [1, 25 б.].

А. Байтұрсынов ұсынған саяси бағдарламаның мәні қазақ халқын отарлық тәуелділіктен азаттау және прогресс пен өркениет, еркіндік жолына түсіру болды. Осы бағдарламаны жүзеге асыру үшін «Алаш» партиясы құрылды. Оның басшылары қазақ қоғамының тәуелсіздігіне заңды жолмен жетуге тырысты. Ол былай деп жазған еді: «Өз алдыма мына мақсатты қойдым, яғни, қазақ халқының мәдениеті мен еркіндігін көтеруді, көпшілік мені түсінбеуі де мүмкін. Өлім менің денемді ғана әкете алады, ал идеяларым мәңгі халқымның жадында қалады деп үміттенемін» [2, 36 б.]. Оның бұл идеяларын «Алаш орда» қозғалысының көрнекті өкілі Мағжан Жұмабаев жалғастырады.

М. Жұмабаев өз шығармашылығында Отанға құрметті, еркіндікті адамдардың мәндік белгілері арқылы анықтайды. Еркіндік адамдардың өз мақсаты мен мүдделеріне сай, объективті қажеттілік танымына сүйене отырып, әрекеттенуі, оның негізі Отанға деген шексіз құрмет және тәуелсіздікке ұмтылыста деген. М. Жұмабаев Отанға құрметтен рухани еркіндікке көп мән бергендігімен де көрсетеді [3, 108 б.].

Ол Шәкәрім Құдайбердіұлы сияқты Отанға тағзым - ақиқат немесе идеал деп қарастырған. Отанға деген сүйіспеншілік - адам болмысының сипаттамасы ғана емес, сонымен қатар интеллект, өнегелік және еріктің нәтижесі деп анықтама береді [4, 25 б.].

М. Жұмабаевтың ойларымен оны жалғастырушы М. Дулатов та қосылады, қоғамдық қайраткер және ақын М. Дулатов халықтың қажеттілігі мен мұң-қайғысын мүддесін жақтаушылардың бірі болып саналады. Сондықтан ол үшін халық азаттығы мен еркіндігі бірінші кезектегі мәселе болып табылды. Оның болашағын ол Отанымыз тәуелсіздік алса деген арманынан байқауға болады, және өндірістің дамуымен, білім жүйесінің саяси-әлеуметтік мәдениетпен байланыстырады.

«Алаш» бағдарламасының негізгі мәні адамдардың табиғи құқығы мен еркіндігін көтеру болып саналған. Ойшылдардың көзқарасынша, еркіндікке жету бақытқа жеткенмен бірдей, еркіндік тәуелсіздікпен байланысады. Тек тәуелсіз елдің ұрпағы ғана жетістікке жетеді деп сенген. Жоғары деңгейдегі өркениетке жету үшін қазақ халқының мәдениетінде Отанымыздың тәуелсіздігі еркіндік

ең жоғарғы практикалық және рухани құндылық болып қалады және қала да бермек. Қазақ ойшылдарының көзқарасынша ұлттық езгіден құтылу, туған жерінде қазақ халқының еркін өмірінің басталатынын, суверенитетке әкелетінін айтып өтеді.

1941-1945 жылы Ұлы Отан соғысы тұсында Отан алдындағы парыз сезімі идеология болды. Патриоттық идея – Отаншылдық адамға туа біткен қасиет емес, ол жүре түзелетін адамның саналы өміріндегі қабаттас құбылыс. Отанға деген сезімнің шынайы қайнар көзі – туған жер табиғаты, ана тілі, салт – дәстүрі, тарихи ата – бабаларының ерлігі. Олар әр адамзат бойына намыс, ар, сүйіспеншілік ұялатады. Бірде бір адамзат өзінен бұрынғы ата-буынның ақыл – ойын, тәрбиелік тәжірибиесін пайдаланбай өмір сүрген емес, батырларымыз Бауыржан Момышұлы, Әлия Молдағұлова, Мәншүк Мәметова, Талғат Бигелдинов және тағы да басқалардың өткен ерліктері, көрсеткен қызметтері, олардың Отанға деген сүйіспеншіліктерін арқасында ғана қазір бейбітшілік заманда өмір сүріп жатырмыз. Ол үшін әрбір азамат еліміздің тұтастығын, жеріміздің бүтіндігін, халықтарымыздың жарастығын аман сақтай білу қаншалықты үлкен тарихи жауапкершілік екенін жақсы жан-тәнімен сезіну керек», – деген тұңғыш президентіміздің ғибрат сөзі патриоттық ұғымының, ел мен жердің бүтіндігін сақтау, халықтар достығы мен бірлігі екенін нақтылай түседі.

Бойымызда отансүйгіштік, ерлік, батырлық, патриоттық сезімдерді арттыру үшін өткен ата-бабаларымыздан үлгі-өнеге, тәлім-тәрбие алуымыз керек. Оларды қуана еске алып, мақтана айту - қазақ халқының әрбір перзентінің парызы. Таңның атысы, күннің батысында тек еліңді еске түсір, Отаныңды ойла, туған жеріңді жырла. Сонда ғана сен «Кішіпейілділік – кішілік емес, кісілік» демекші, кіші емес кісі боласың, ел қажетіне жарар нағыз азамат боласың. Сонда ғана сен бақытты боласың деген қасиеттерді жастардың бойына сіңіру – негізгі міндеттердің бірі. Патриоттық тәрбие – тамыры терең тәрбие. Сол себепті патриоттық тәрбие тамырын кеңге жаюы тиіс.

Шынайы еркіндік елімізге тәуелсіздік арқылы 1991 жылдан бастап келді. Еркіндік бостандық, дербестік, суверендік, егемендік сөздері синоним сөздер болып айтыла бастады. Мінекей, бостандықтың бағасының оңайлықпен келмегенін түсініп, ұмытпас үшін осы факторлардың өзі жеткілікті. Тәуелсіздік, еркіндік үшін қозғалыстар қашанда болған. Сондықтан тәуелсіздік үшін күрескен асыл жандарды мәңгілік ұмытпау – ең басты жауапкершілігіміз болмақ деп санаймыз.

Сондықтан алдымыздағы міндеттің бірі де тек сапалы білім ғана емес, дұрыс тәрбие бере білу болмақ. Себебі, жастарымыз біздің

ертеңгі күнге сеніммен аяқ басатын, еліміздің болашағына жауапты, туымызды биік ұстайтындар қара көз аруларымыз бен сұлу, қажырлы, еңбекқор жігіттеріміз. Еркіндіктің болғаны өте дұрыс, тек шектен шығушылық болмаса екен дейміз. Қандай да бір іс-әрекет атқарардан бұрын жауапкершілікті ойласақ дейміз. Әр қадамымызды дұрыс аттай білсек әрине дұрыс-ақ.

Болашақ буын үшін бейбітшілікті өмірді сақтап қалу мақсатында, олар еркіндікті сыйлады, тәуелсіздік үшін күресті, оны сақтап қалу мақсатында көптеген құрбандықтарға барды.

Бұдан шығатын қорытынды, біздің жастарымызға елін сүю, елжандылық, халқына қызмет ету сияқты құндылықтарды көбірек айтып, түсіндіру керек деп ойлаймын. Елжандылық жоқ жерде, немесе, аз болған жағдайда, халқына, еліне, өзіне, тіліне және өз туыстарына деген жауапкершіліктің де аз болатыны байқалады емес пе.

Ғасырлар бойы халқымыздың ерен туған батырлары еліміз бен жерімізді жаудан қорғап келген жоқ па. Елі мен жері үшін соңғы демі үзілгенше күрескен қас батырлар есімі мәңгі тарихта ұмытылмайды. Сондықтан Ұлы Отан Соғысына қатысып, өз өмірін құрбан еткен батыр апа-аталарымыздың есімі мәңгі сақталмақ.

Қазақ халқы қашанда ерлік істерден бастау алған өр халық болғанбыз. Елжандылық болмаса, халқымызды сүйе алмасақ, осы құндылықтар үшін күресе алмасақ, тілімізді құрметтей алмасақ ата-бабаларымыздың күресінің мәні қалмас еді.

Ендеше жастарымызды елжандылыққа шақыратын танымдық үгіттер жүргізу дұрыс тәрбие беруге бастама. Патриоттық тәрбие – еліміздің әлеуметтік – экономикалық, саяси дамуы жаңа сапаға ие болып, тәрбие процесіне жаңаша көзқарас қажет болып отырғандықтан, қазіргі кезеңнің күрделі шарттары аясында іске асырылуда. Мұның барлығы патриоттық тәрбиенің төмендегідей өзіндік ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік береді:

- өткен уақыттағысына негіз болады, олардың негізінде спортшыларды патриоттық іс-әрекетке қатыстыруға болатын оқу-тәрбие процесін түзеуге болады;

- патриоттық тәрбие өзінің мақсаты бағыттылығымен жас спортшылардың отанға деген сүйіспеншілігін арттырады;

- патриоттық тәрбиеде мақсаттар мен мазмұндардың, нысандардың және тәрбие әдістерінің үйлесімділігін қамтамасыз ететін жеке- әрекеттілік, кешендік қатынас пайдаланылады. Мұның өзі тәрбиеленушіге біртұтас тұлғаны қалыптастыруға мүмкіндік беретін топтық және даралық ықпал қолдануға жағдай жасайды.

Сонымен, оқушыларға және жастарға патриоттық тәрбиенің

негізгі мақсаты – оқушының, жеке тұлғаның, әлеуметтік топтың патриоттық іс- әрекеттерін саналы түрде меңгеріп алуудағы талпынысын айқындайтын саяси-моральдық, кәсіптік, психологиялық, дене шынықтыру сияқты сапаларды қалыптастыру.

ӘДЕБИЕТ

[1] Келімбетов Н. Ежелгі дәуір әдебиеті. – Алматы: Атамұра, 2005. – 25- 35 бб.

[2] Молдабеков Ж.Ж. Қазақ осы мың өліп, мың тірілген. – Алматы: Санат, 1998. – 200 б.

[3] Ешенұлы Ғ. Нағашыбай Шәйкенов бәрі туралы // Заман-Қазақстан.– 1996. – 6 желтоқсан.

[4] Проблемы свободы в творчестве М. Жумабаева // Восток-Запад. Диалог культур: материалы III международного симпозиума / сборник статей. – Алматы, 2004. – С. 25.

[5] Шаймарданова З.Д. Трансформация подходов к обеспечению безопасности // Известия КазУМОиМЯ имени Абылай хана”, серия “Международные отношения и регионоведение”. - 2018. - № 4.- С.7-13.

[6] Джекебаева М.Ә. Еркіндік пен жауапкершіліктің өзара байланысына әлеуметтік-философиялық талдау. филосо. ғ. к. ғ дисс. - Алматы: 2008. – 36 б.

REFERENCES

[1] Kelimbetov N. Ejelgi dauir adebiety (Literature of ancient time)–Almaty: Atamura, 2005. – 25- 35 pp.

[2] Moldabekov J.J. Qazaq osı mın olip, mıntrilgen. – (Kazakhs are thousand dead and thousand resurrected nation). Almaty: Sanat, 1998. – 200 p. 3.

[3] Eshnuly G. Nagaşıbay Shaikenov bari turaly (Nagashibay Shaikenov about all)№ Zaman-Qazaqstan.– 1996. – 16 jeltoksan.

[4] Problemy svobodı v tvortchestve M. Jumabaeva (Problems of freedom in the work of M. Zhumabayev). № Vostok-Zapad. Dialog kultur: materialı III mejdunarodnogo simpozıwma: Sbornik statey. – Almaty, 2004. – p. 25.

[5] Shaimardanova Z.D. Transformatiya podhodov k obespeçeniyu bezopasnosti. (Transforming security approaches). Izvestiya KazUMOıMYa imeni Ablai khana”, seriya “Mejdunarodnie Otnoşeniya I regionovedenie”. - 2018. - № 4.- p.7-13.

[6] Djekebaeva M.A. Erkindik pen jauapkershiliktin ozara baylanısınaäleumettik- filosofiyalik taldau: (Socio-philosophical analysis of the relationship between freedom and responsibility)Fıl. g. k. ... diss. – Almaty, 2008. – 36 p.

ПРОДВИЖЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ ЯВЛЯЕТСЯ ГЛАВНОЙ ЗАДАЧЕЙ ПЕРЕД СТРАНОЙ

Джекебаева М.А.¹,

¹к.филос.н., доцент КазУМОиМЯ имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан, 81makpal@mail.ru

Аннотация. В статье рассматриваются концепты «национальные ценности», «национальный патриотизм», «свобода», «ответственность как жизненное явление» и «социальная реальность». Сегодня важно помочь подрастающему поколению помнить и уважать наших героев, проливших свою кровь ради спасения нашей Родины, видеть мир как важнейшую ценность.

В статье рассматривается важность патриотизма в жизни молодежи, потребность в национальных ценностях. В статье говорится, что наша нация имеет чувство ответственности и свободы в воспитании патриотизма, национального патриотизма, уделяет этому особое внимание с морально-этической точки зрения. В эпоху глобализации, если казахстанцы хотят сохранить свою культурную идентичность и стабильность, целостность и солидарность, то эта проблема должна решаться посредством воспитания патриотизма порастающего поколения.

Ключевые слова: национальные ценности, патриотизм, молодежь, свобода.

PROMOTION OF NATIONAL VALUES IS THE MAIN TASKS BEFORE THE COUNTRY

Jekebayeva M.A.¹,

¹c.philos.sc., assoc.proffessor

Ablai Khan KazUIR & WL, Almaty, Kazakhstan, 81makpal@mail.ru

Abstract. The article deals with the concepts of “national values”, “national patriotism”, “freedom”, “responsibility as a vital phenomenon” and “social reality”.

It is important today to help the next generation to remember and respect our heroes who shed their blood in order to save our homeland, to see peace as the most important value. The article considers the importance of patriotism in the lives of young people, the need for national values.

The article says that our nation has a sense of responsibility and freedom in the education of patriotism, national patriotism, and pays special attention to it from a moral and ethical point of view. In the era of globalization, if Kazakhstanis want to preserve their cultural identity and stability, integrity and solidarity, then this problem must be solved by educating the patriotism of the younger generation.

Keywords: national values, patriotism, youth, freedom and responsibility

Статья поступила 10.09.2020

Абылай хан атындағы ҚазХҚжәнеӘТУ
ХАБАРШЫСЫ
«ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР және АЙМАҚТАНУ» сериясы
ИЗВЕСТИЯ
КазУМОиМЯ имени Абылай хана
серия «МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ и РЕГИОНОВЕДЕНИЕ»
BULLETIN
of Ablai Khan KazUIRandWL
series «INTERNATIONAL RELATIONS and REGIONAL STUDIES»
3 (41) 2020
ISSN 2411-8753 (Print)
ISSN 2710-3633 (Online)

Отпечатано в издательстве «Полилингва»
«Издательство не несет ответственности за содержание авторских материалов
и не предоставляет гарантий в связи с публикацией фактов,
данных результатов и другой информации»

Директор издательства:
Есенгалиева Б.А.

Компьютерная верстка:
Кынырбеков Б.С.

Подписано в печать 25.09.2020 г.
Формат 70x90 1/8. Объем 11.5 п.л. Заказ № 1023. Тираж 300 экз.
Отпечатано в издательстве «Полилингва»
КазУМОиМЯ имени Абылай хана

Издательство «Полилингва» КазУМОиМЯ имени Абылай хана
050022, г. Алматы, ул. Муратбаева, 200
Тел.: +7 (727) 292-03-84, 292-03-85, вн. 21-19
E-mail: kazumo@ablaikhan.kz, ablaikhan@list.ru

